UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ”
DIN CHIȘINĂU

FACULTATEA PSIHOLOGIE ȘI PSIHOPEDAGOGIE SPECIALĂ

CATEDRA ASISTENȚĂ SOCIALĂ

Emilia LAPOȘINA

METODE ȘI TEHNICI DE CERCETARE ÎN ASISTENȚĂ SOCIALĂ

Curs universitar
pentru studenții programului de studii Asistență socială
(ciclul I licență, anul I de studii)

Chișinău, 2026

Aprobat pentru editare de Senatul Universității Pedagogice de Stat
„Ion Creangă” din Chișinău în ședința din 17.12.2025,
proces-verbal nr. 5

Recenzenți: Frunze Olesea, conf. univ., dr. UPSC
Slusarenco Svetlana, conf. univ., dr. USM

Redactor: Chiper Grigore, conf. univ., dr.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII
DIN REPUBLICA MOLDOVA

Lapoșina, Emilia.

Metode și tehnici de cercetare în asistență socială: Curs universitar: pentru studenții programului de studii Asistență socială: (ciclul 1 licență, anul 1 de studii) / Emilia Lapoșina; Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Facultatea Psihologie și Psihopedagogie Specială, Catedra Asistență Socială. – Chișinău: [S. n.], 2026 (CEP UPSC). – 204 p.: tab.

Bibliogr.: p. 201-204 (34 tit.). – [100] ex.
ISBN 978-9975-48-402-2.
Text : nemediat.
364(075.8)
L 21

© Emilia Lapoșina, 2026
© CEP UPSC, 2026

Tipărit la Centrul Editorial-Poligrafic al Universității Pedagogice de Stat
„Ion Creangă” din Chișinău, str. Ion Creangă, nr. 1, MD-2069

CUPRINS

INTRODUCERE 5

1. NOȚIUNI DE BAZĂ ALE CERCETĂRII 6

1.1.Asistență socială: domeniul de studii și cercetare 6

1.2. Noțiuni de bază ale cercetării științifice: teorii, ipoteze, variabile 8

1.3. Delimitarea temei de cercetare. Domenii de cercetare și teme 11

1.4. Problema, scopul, obiectivele și ipotezele de cercetare 14

1.5. Cantitativ și calitativ în cercetare 22

1.5.1. *Specificul și etapele unui demers de cercetare cantitativ* 22

1.5.2. *Specificul și etapele unui demers de cercetare calitativ* 25

2. MĂSURAREA 38

2.1. Niveluri de măsurare 39

3. PROIECTAREA CERCETĂRII 45

3.1. Obiectivele cercetării 45

3.2. Cauzalitatea 48

3.3. Strategii de cercetare 51

3.4. Metodologia: metode și tehnici de cercetare 53

3.5. Etapele cercetării 57

3.6. Prezentarea referințelor bibliografice 77

4. METODE DE COLECTARE A DATELOR 85

4.1. Observația 86

4.2. Chestionarul 98

4.3. Eșantionarea 117
4.4. Sondajul de opinie 124
4.5. Interviul 135
4.6. Analiza documentelor 148
4.7. Studiul de caz 158
4.8. Metode și tehnici sociometrice 160
4.9. Analiza datelor 170
4.10. Experimentul 183

BIBLIOGRAFIE 201

INTRODUCERE

Cursul universitar *Metode și Tehnici de Cercetare în Asistență Socială* este format din două module: Metode de cercetare *cantitativă* și *cele de cercetare calitativă* în asistență socială, și se încadrează în categoria unităților de curs de specialitate. Are ca scop asigurarea unui set de cunoștințe, abilități și competențe profesionale interconectate, focalizate pe două modalități de obținere și prelucrare a rezultatelor cercetării în asistență socială: cantitativă și calitativă. Cursul se focalizează pe elementele distinctive ale formării profesionale, reieșind din logica structurării domeniului de asistență socială, în conformitate cu tendințele pieței muncii, asigurând, astfel, un nivel sporit de relevanță a studiilor. Rezultatele învățării urmează a fi aplicate și dezvoltate în cadrul unităților de curs de specialitate, stagiilor de practică și al elaborării tezelor de curs și de licență.

Materialul încearcă să prezinte cât mai detaliat informațiile necesare formării în asistență socială pentru efectuarea unei cercetări la nivelul studiilor la ciclul I, licență. Informațiile nu sunt nici extrem de detaliate, volumul și profunzimea abordării corespund atingerii finalităților de studiu planificate în acest curs universitar. Pentru o mai bună înțelegere a domeniului se recomandă studierea surselor bibliografice recomandate la curs, care pot oferi noi perspective asupra domeniului și permit completarea cunoștințelor.

1. NOȚIUNI DE BAZĂ ALE CERCETĂRII

1.1. Asistență socială: domeniul de studii și cercetare

Asistența socială se caracterizează prin legătura strânsă dintre teorie și practică, dintre cunoștințele acumulate și deprinderile formate. Practica asistenței sociale este însă mult mai complicată, mult mai flexibilă, impunând adesea metode nestandardizate de soluționare a problemelor. Practica este domeniul principal de acumulare a experienței de lucru în asistența socială, de manifestare a unicității ei prin aplicarea cunoștințelor. Dar practica este, de asemenea, și baza inițială de colectare și analiză a materialului empiric, necesar pentru cercetarea proceselor sociale concrete, pentru elaborarea generalizărilor teoretice[1].

Teoria asistenței sociale este eficientă dacă ea determină direcțiile activității practice în acordarea ajutorului social, prin care se asigură protecția drepturilor și garanțiile sociale ale omului și dacă activitatea în această sferă se realizează prin diverse forme și mijloace în funcție de situația concretă. Totodată, conținutul teoriei asistenței sociale și direcțiile ei principale ca activitate profesională sunt determinate, în ultimă instanță, de practica socială. Dacă lipsește o asemenea interconexiune, teoria aplicată nu poate fi utilă. Unicitatea asistenței sociale derivă din modul de aplicare a bagajului său de cunoștințe în practică.

Asistența socială are menirea de a schimba mediul social. Pentru aceasta asistentul social trebuie să știe cum să acționeze, cum să intervină în viața individului, a grupurilor și a întregii comunități. De asemenea, el trebuie să știe să studieze problemele și să colaboreze cu alți oameni, respectiv, să medieze între ei. Competența în desfășurarea unor asemenea activități se dobândește prin aplicarea cunoștințelor în practică, a unor metode, tehnici și strategii specializate de intervenție activă în situații de criză. În asistența socială, mai mult decât în

[1] BULGARU Maria, Specificul asistenței sociale ca știință. Asistență\ Socială și Sociologie Seria "Științe sociale". În: STUDIA UNIVERSITATIS. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2011, nr.3(43). Pp.05-12. ISSN 1814-3199

alte domenii, teoria trebuie să se afle într-un permanent contact cu practica. Un bun asistent social trebuie să cunoască diverse metode și tehnici de lucru cu persoana, familia, grupul pentru a le putea selecta pe cele mai eficiente. Este însă absolut greșită opinia celor ce spun că ei fac asistență socială doar „practică", că asistenții sociali sunt oameni „practici" și că se descurcă bine fără teorie.

Un asistent social profesionist nu se formează doar prin învățarea din „experiență" sau din ceea ce i s-a spus la un curs de câteva săptămâni. O asemenea abordare a problemei creează o stare de nesiguranță față de propriile soluții și creează confuzie în luarea deciziei, făcând imposibilă descoperirea semnificațiilor corecte, explicite și sistemice în desfășurarea evenimentelor. Teoria permite asistentului social să înțeleagă ceea ce se petrece cu beneficiarul și în ce fel să-și organizeze activitatea practică, să analizeze problema din mai multe perspective și astfel să găsească cea mai reușită variantă de rezolvare a cazului. Totodată, munca în asistența socială necesită rigoarea cercetătorului-practician, care poate să gândească și să facă, care poate conjuga reușit teoria cu practica.

Specificul asistenței sociale ca sistem ştiinţific de cunoştinţe este determinat de componența, natura și conținutul elementelor ce constituie acest sistem, de întreaga lui structură, prin care se stabilește un mod specific de legătură, o interacțiune a elementelor ce atribuie acestei totalități un caracter de integritate organică, o organizare și ierarhizare internă, dar, în același timp, și proprietăți deosebite de cele ale elementelor. Structura limitează manifestarea proprietăților elementelor aparte, generând proprietăți integrative deosebite ale noului sistem, necesare pentru realizarea funcțiilor sale[2].

Teoria asistenței sociale reprezintă o expresie specifică în forme logice a cunoașterii funcționării și dezvoltării sistemului policentric complicat al vieții sociale, în care fiecare element structural poate deveni, în același timp, și cauză și efect al proceselor sociale. Procesele sociale influențează, direct sau indirect, toate laturile vieții sociale,

[2] BULGARU Maria, Specificul asistenței sociale ca ştiinţă. Asistență\ Socială și Sociologie Seria "Științe sociale". În: STUDIA UNIVERSITATIS. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2011, nr.3(43). Pp.05-12. ISSN 1814-3199

le pătrund cu interesele și necesitățile persoanei, familiei, grupurilor sociale, demografice etc. De aceea, acțiunea cu un anumit scop asupra lor este imposibilă, în cadrul asistenței sociale, fără a lua în considerație realizările din diverse domenii științifice.

Din momentul apariției asistența socială continuă să-și lărgească suportul științific, utilizând componente integrative ale disciplinelor care au tangență cu ea. Asistența socială nu se poate sprijini doar pe o teorie oarecare sau pe un anumit model practic. Diverse forme ale asistenței sociale au la bază multiple teorii și reprezintă niște construcții complexe ale diferitelor modele de activitate practică în domeniu.

Tendința de integrare spre o identitate interdisciplinară/ multidisciplinară devine o calitate inerentă a asistenței sociale. Științele sociale (sociologia, psihologia, economia, dreptul etc.) creează o paradigmă intelectuală în formarea asistentului social, oferindu-i o varietate de perspective pentru a înțelege situația în care este implicat beneficiarul și pentru a-i acorda un ajutor autentic. Tezele teoretice generale ale științelor sociale servesc în calitate de fundament metodologic pentru rezolvarea științifică a problemelor particulare ale asistenței sociale.

1.2. Noțiuni de bază ale cercetării științifice: teorii, ipoteze, variabile

Scopul științei este producerea unei acumulări de cunoștințe, care să permită explicarea, înțelegerea și predicția fenomenelor empirice.

Cercetarea este o încercare susținută de a identifica adevărul cu ajutorul studiului, observației, comparației și experimentului.

Atunci când devine o activitate academică, denumirea de „cercetare" se folosește în sens tehnic și rezidă, în principal, în următoarele etape:

- definirea problemelor;
- documentarea pe problemele cercetării;
- formularea unor ipoteze;
- sugerarea unor soluții;
- colectarea, organizarea și evaluarea datelor;
- deducerea și obținerea de concluzii;
- testarea concluziilor, pentru a determina dacă acestea corespund ipotezelor formulate.

Cercetarea științifică este, mai întâi de toate, un ***proces rațional*** care ne permite să examinăm fenomenele sau problemele pe care le avem de rezolvat și să obținem răspunsuri precise ***plecând de la investigații***. Acest proces se caracterizează prin faptul că e ***sistematic***, ***riguros*** și ***conduce la achiziția de noi cunoștințe***. Putem defini cercetarea științifică drept un proces sistematic prin care sunt culese date observabile și verificabile, plecând de la modele empirice.

Cercetarea are ca ***scop identificarea unor răspunsuri care necesită investigații*** în mediul real. Putem defini cercetarea drept un fel de „căutare" științifică și sistematică de informații necesare cu privire la un anume subiect. Astfel, cercetarea e importantă pentru:

- specialiștii în științe sociale, care studiază relațiile sociale și caută să ofere răspunsuri la diversele probleme specifice;
- aproape toate politicile guvernamentale din sistemul economic și social;
- rezolvarea diferitelor probleme operaționale și de planificare în diferite domenii de activitate;
- studenții care își redactează lucrarea de licență, de master sau de doctorat. Pe aceștia cercetarea îi ajută în carieră, îi ajută să ocupe o poziție mai bună în structura socială, la finalizarea studiilor;
- pentru specialiștii în domeniul metodologiei cercetării științifice, studiile de cercetare fiind un mijloc de trai;
- pentru filosofi și gânditori în general, cercetarea poate să însemne o cale către noi idei și comprehensiune;
- pentru scriitori, cercetarea poate însemna dezvoltarea unor noi stiluri și a muncii creative;
- pentru analiști și intelectuali, cercetarea poate conduce la generalizarea unor noi teorii.

Relația dintre teoretic și empiric este una destul de controversată. Toată lumea este de acord că ambele fațete trebuie să fie prezente, într-o măsură mai mică sau mai mare, în orice demers științific.

Există însă problema temporalității, trei posibilități fiind întâlnite: anterioritatea, când cercetarea empirică este folosită pentru a verifica teoria, emergența, teoria născându-se pe parcursul cercetării și posterioritatea, când teoria are o funcție de interpretare a unor

rezultate obținute de către empiric. În realitate, există foarte puține cazuri în care teoria să nu se bazeze pe date empirice sau de cercetări în care teoria să nu fie prezentă, între teoretic și empiric existând o determinare reciprocă, iar progresul cunoașterii se realizează printr-o continuă pendulare între teoretic și empiric.

Atunci când ne gândim la o posibilă contradicție între teorie și practică, mai ales în ideea unei distanțe mari între acestea, ar trebui să ne gândim la afirmația părintelui psihologiei sociale Kurt Lewin: „Nu există nimic mai practic decât o bună teorie", pentru că o teorie corectă ne poate ajuta foarte mult în ceea ce privește acțiunile noastre.

Rolurile teoriei și practicii ar putea fi sintetizate astfel (Tab. 1.)

Tabelul 1. Abordarea teoretică și empirică [3] [4]

Teoretic	Empiric
• Identificarea temelor de cercetare; Formularea de concepte și clasificări complexe; • Formularea ipotezelor referitoare la modul în care se produc anumite fenomene sociale; • Punerea în relație a faptelor empirice unele cu altele.	• Inițierea unor noi teorii pe baza unor fapte sau rezultate noi, neașteptate; • Reformularea teoriei pe baza unor noi descoperiri; • Specificul empiricului presupune clarificarea conceptelor • Validarea sau invalidarea teoriilor propuse;

Trebuie spus că nici teoria, nici empiricul nu sunt unitare. În sens mai larg, teoria „înseamnă un corp de propoziții cât de cât articulate, într-un raport de congruență" (Rotariu, Iluț, 1997, p.20-21). Mai simplu spus, o teorie este un set de judecăți expuse textual, care încearcă să explice un anumit fenomen.

[3] Tabel inspirat din P. Lazarsfeld (pentru rolul teoreticului) şi R. K. Merton (pentru empiric), citați în Rotariu și Iluț (1997: pag. 20-21)

[4] ŞANDOR Sorin Dan, Metode și tehnici de cercetare în ştiinţele sociale . Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Ştiinţe Politice, Administrative şi ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

Sistemele de clasificare a teoriilor ne spun doar că există anumite categorii în care putem organiza explicațiile, iar teoriile axiomatice încearcă să ne explice cât mai complet fenomenul. Modelele pun în evidență anumite caracteristici ale lumii reale, relevante pentru subiectul cercetării, explicitează relațiile dintre acestea, permit formularea de propoziții testabile din punct de vedere empiric despre aceste caracteristici.

1.3. Delimitarea temei de cercetare. Domenii de cercetare și teme

Alegerea unei teme de cercetare potrivite poate fi motivată de mai multe aspecte:

- de gradul de interes teoretic al cercetătorului pentru anumite fenomene sociale;
- de actualitatea unor teme și de importanța lor pentru cât mai multe segmente de public;
- de comanda socială și organizațională (anumiți beneficiari care finanțează sau susțin anumite teme de cercetare corespunzând anumitor necesități din organizații sau instistuții sociale, de ex: comportamentul electoratului înainte de alegeri, motivația și satisfacția angajaților dintr-o organizație etc.).

O temă de cercetare poate fi circumscrisă cercetării de tip fundamental, generată de interese de cunoaștere ale unor comunități academice sau științifice sau poate fi una de tip intervenție, când ajută la soluționarea unor probleme asociate unui context social concret. Pentru a fi mai clară distincția dintre probleme, proiecte și teme de cercetare, mai sunt necesare câteva precizări. Astfel, problema de cercetare (uneori identificată cu domeniul de cercetare în literatura de specialitate) are un grad mare de generalitate și poate fi exprimată printr-un număr mic de termeni (unul sau doi de cele mai multe ori). Exemple de probleme de cercetare: calitatea vieții, sinuciderea, poluarea urbană, sărăcia, migrația forței de muncă, relațiile interetnice, șomajul, corupția etc.

Proiectele de cercetare sunt, ca grad de generalitate, între probleme și teme și uneori exprimă o componentă de intervenție socială sau

organizațională, un deziderat sau un scop de cercetare. Ele sunt exprimate sub această formă, pentru e evidența tocmai ce își propun, pentru a se alinia anumitor surse de finanțare. Exemple de proiecte de cercetare: „Asistența socială a copiilor victime ale violenței domestice", „Dimensiuni ale sărăciei în populația tinerilor din Republica Moldova", „Îmbunătățirea accesului întreprinzătorilor la servicii integrate de consiliere și asistență în afaceri" etc.

Temele de cercetare sunt concrete, au o delimitare spațio-temporală și fac trimitere direct la populația investigată. Analizând termenii exprimați de o temă de cercetare, observăm că există o accentuare a obiectivelor de cercetare, a intențiilor empirice pe care le au cercetătorii. Exemple de teme de cercetare:

a) Percepția asupra calității vieții a persoanelor cu dizabilități;
b) Impactul crizei economice actuale asupra populației vârstnice din Republica Moldova;
c) Interesul absolvenților de studii socio-umane din România față de viitorul propriei cariere;
d) Imaginea calității serviciilor sociale de consiliere existente în municipiul Chișinău;
e) Studiu privind satisfacția angajaților de formarea profesională a asistenților sociali în cadrul UPSC, etc.

O altă modalitate de a exprima și mai bine relația dintre probleme și teme de cercetare este de a ilustra printr-un exemplu temele de cercetare, care apar ca specii ale aceluiași gen, adică teme componente ale aceleiași probleme sau aceluiași domeniu de cercetare. De pildă, dacă problema de cercetare este migrația, în interiorul acesteia putem formula câteva teme: „Migrația externă a forței de muncă calificate din Republica Moldova în interiorul spațiului Uniunii Europene", „Migrația rural-urbană din Republica Moldova și relația cu dezvoltarea sectorului agrar", „Impactul migrației forței de muncă românești asupra formării și dezvoltării normale a copiilor", etc.

În cercetare există două mari metode de raționament: *deducția* și *inducția*. Raționamentul *deductiv* pornește de la general, trecând la specific. Este o abordare *top-down*, de sus în jos, în care încercăm să aplicăm reguli generale în situații specifice (de exemplu, dacă vrem să

înțelegem cum funcționează asistența socială, începem prin a formula o teorie legată de viața socială, din care desprindem mai multe ipoteze specifice, observăm ce se întâmplă în realitate, încercând să vedem dacă teoria noastră se confirmă sau nu).

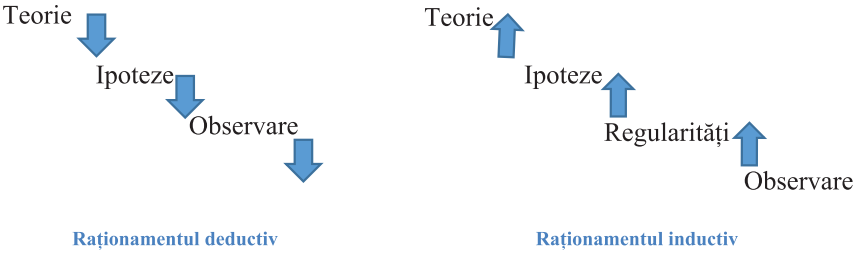

Figura 1. Raționamentul deductiv și inductiv.

Raționamentul *inductiv* funcționează în mod contrar: observăm realitatea, încercând să identificăm regularități pe care să le transformăm în ipoteze din care să putem formula teorii.

Trebuie să avem grijă să evităm anumite erori de raționament. Prima dintre ele se numește *eroarea ecologică*. Aceasta apare în momentul în care încercăm să facem predicții față de indivizi pe baza analizei unei întregi populații. De exemplu, dacă știm că indivizii din popoarele nordice sunt în majoritate blonzi, nu putem deduce că un anumit individ este blond. *Eroarea excepției* poate apărea atunci când încercăm să facem generalizări pe baza unor cazuri deviante, excepționale. De exemplu, din studiul unei persoane blonde cu ochi negre am putea ajunge la concluzia că toate persoanele nordice blonzi sunt cu ochi negre. Astfel de capcane trebuie evitate atât în cercetare, cât și în viața de zi cu zi.

Pentru ca teoria să ajungă „o plasă în care să putem cuprinde lumea", conform expresiei lui Karl Popper, există câțiva pași care trebuie întreprinși:

1. **Determinarea definițiilor**. Acestea pot fi *operaționale* sau *conceptuale*. Primele sunt legate de modul de funcționare sau de măsurare al unui concept (de exemplu: media finală de absolvire este o definiție operațională a performanței unui student). Definițiile conceptuale trebuie să:

- delimiteze clar calități unice, evidențiind genul proxim și diferența specifică: de exemplu, *bărbații* sunt acei *oameni* (genul proxim) care diferă de ceilalți oameni (femeile) prin … (fiecare se poate gândi la o anumită diferență specifică, trebuie însă ca acea diferență să fie cu adevărat importantă);
- să nu fie interdependente (adică să nu apeleze la alt concept care se definește și el prin raportare la cel care este definit), să folosească termeni clari;
- să fie pozitive (definim prin ceea ce este, nu prin ceea ce nu este: nu vom spune că bărbații nu sunt femei, ci vom încerca să spunem ce sunt bărbații).

2. **Operaționalizarea** constă în găsirea unei metode sau a unor măsuri prin care să conectăm conceptul cu realitatea, sau operaționalizarea este un ansamblu de proceduri prin care se specifică modul în care vom măsura aspectele manifeste ale unui concept teoretic.

3. **Formularea ipotezelor**. Procesul de formulare a ipotezelor constă în crearea unor enunțuri anticipative, **verificabile**, care leagă evoluția anterioară a unui fenomen de posibila sa evoluție viitoare. Aceste ipoteze trebuie să fie **operaționale** (descriu acțiuni concrete), **riguroase** (precise, în special cantitativ), **originale** (să aducă o contribuție nouă) și **verificabile** (să poată fi confirmate sau infirmate prin date de cercetare). De exemplu: formularea anticipativă a unui fenomen social pune în legătură evoluția anterioară și evoluția anticipată a acestuia. Formularea ipotezelor specifică relația între fenomenul care este explicat sau variabila dependentă și variabilele explicative sau independente.

1.4. Problema, scopul, obiectivele și ipotezele de cercetare

Problema cercetării reprezintă *întrebarea centrală*, contradicție, nepotrivire, dilema sau dificultatea reală care există în practica educațională/psihologică/socială și care necesită o soluție științifică. Ea arată ce nu este clar, ce lipsește, ce nu funcționează sau ce trebuie înțeles mai bine.

Caracteristici:

- decurge dintr-o nevoie reală;
- este argumentată științific (există lacune în literatura de specialitate);
- este specifică, nu vagă;
- duce direct spre întrebări de cercetare.

De exemplu: „Nu este clar cum influențează motivația intrinsecă performanța școlară la elevii de gimnaziu." Problema poate fi formulată mai extins, cu mai multe variabile și precizări, de exemplu: „Problema cercetării rezidă în identificarea și analiza problemelor cu care se confruntă asistentul social în cazul interacțiunii cu familiile afectate de violență intrafamilială, în determinarea efectelor violenței asupra victimelor și serviciilor de recuperare a problemelor generatoare de abuz".

Scopul cercetării reprezintă *intenția generală*, direcția mare în care se îndreaptă studiul.

Arată ce vrea cercetătorul să realizeze, să descopere sau să demonstreze.

Formulare simplă: „Ce îmi propun să obțin prin această cercetare?"

Caracteristici:

- are formulare generală și amplă;
- este în strânsă legătură cu problema cercetării;
- se exprimă cu verbe: *a investiga, a analiza, a determina, a identifica, a descrie, a demonstra, a evalua*.

De exemplu: „Scopul cercetării este de a analiza relația dintre motivația intrinsecă și performanța școlară a elevilor de gimnaziu." Scopul poate fi formulat mai detaliat, de exemplu: „Scopul cercetării constă în studierea profundă a problemei violenței în familie, a implicării asistentului social și a echipei multidisciplinare în acțiuni comunitare de prevenție."

Obiectivele cercetării sunt *pașii concreți*, etapele specifice pe care cercetătorul le parcurge pentru a realiza scopul. Ele clarifică ce anume vei face exact.

Formulare simplă: „Ce etape specifice trebuie să îndeplinesc pentru a realiza scopul?"

Exemple de obiective:

„A evalua frecvența utilizării rețelelor sociale de către adolescenți."

"Determinarea corelației dintre timpul petrecut pe rețelele sociale și starea de bine a adolescenților."

Caracteristici:

- sunt concrete, măsurabile;
- încep cu verbe de acțiune: *a identifica, a descrie, a compara, a măsura, a testa, a evalua*;
- trebuie să acopere tot scopul, fără a-l depăși.

Exemplu:

1. Să identific nivelul motivației intrinseci la elevii de gimnaziu.
2. Să măsor performanța școlară a acestor elevi.
3. Să analizez corelația dintre motivația intrinsecă și performanța școlară.
4. Să interpretez rezultatele obținute și să formulez concluzii.

Formularea obiectivelor poate fi specifică, cu mai multe detalii, de exemplu:

1. Studierea literaturii de specialitate și identificarea concepțiilor cu referință la violența în familie și sărăcie.
2. Determinarea instrumentelor de cercetare, proiectarea și realizarea studierii experimentale a problemei abordate.
3. Analiza rezultatelor obținute în urma aplicării instrumentelor pe un eșantion de persoane și determinarea diferențelor de abordare a problemei de violență in familie.
4. Selectarea metodelor de prevenție și intervenție în familii cu risc crescut de violență.
5. Înaintarea concluziilor și recomandărilor.

Cercetările sociale, în funcție de obiectivele pe care le urmăresc, pot fi catalogate drept (Blaikie, N.; 2000):

- *de explorare*, care produc informații legate de probleme sau teme prea puțin cercetate anterior;
- *descriptive*; prin care explicităm multiplele dimensiuni de manifestare ale unui fapt sau fenomen;
- *explicative,* în care explicăm cum se manifestă și cum se produc anumite fenomene sociale;

- *de tip predictiv*, care determină ce efecte se vor produce prin manipularea unor factori sau condiții;
- *evaluative*, care pun un diagnostic al unei stări de fapt;
- *de schimbare*, care se coagulează în jurul ideii de a interveni ca fenomenele să aibă manifestări viitoare diferite de cele prezente;
- *de impact*, care urmăresc cauzele ce produc anumite consecințe.

La fel ca și întrebările de cercetare, obiectivele pot fi generale sau specifice. Modul în care funcționează trecerea de la general spre particular este ilustrată în tabelul de mai jos:

Tabelul 2. Corespondența dintre obiectivul general al unei cercetări și obiectivele specifice

Obiectiv general: Identificarea cauzelor migrației românilor în străinătate	*Obiectiv specific*: Identificarea efectelor salarizării asupra migrației
	Obiectiv specific: Identificarea efectelor guvernării politice asupra migrației
	Obiectiv specific: Identificarea efectelor birocrației asupra migrației
	Obiectiv specific: Identificarea efectelor corupției asupra migrației

Diferența dintre scop și obiectivele de cercetare în contextul unui proiect de cercetare este semnificativă și importantă pentru structurarea și orientarea corectă a cercetării.

Tabelul 3. Tabelul – sinteză: problema, scop, obiectivele cercetării.

Element	**Întrebare la care răspunde**	**Conținut**
Problema cercetării	*Ce nu știm/ce trebuie clarificat?*	Dilema, neclaritatea sau lipsa din cunoaștere
Scopul cercetării	*Ce vreau să aflu?*	Intenția generală
Obiectivele cercetării	*Cum voi realiza scopul?*	Pașii concreți, măsurabili

Obiectivele sunt pașii specifici sau sarcinile pe care cercetătorul le va realiza pentru a atinge scopul. Ele sunt, de obicei, mai concrete și măsurabile. Obiectivele ar trebui să fie clar definite, realizabile și relevante pentru scopul cercetării.

În esență, scopul stabilește ce se dorește a fi realizat în ansamblu, în timp ce obiectivele definesc acțiunile specifice prin care acest scop

va fi atins. Obiectivele ar trebui să fie formulate astfel, încât, odată îndeplinite, să conducă la realizarea scopului cercetării.

Ipoteze de cercetare

Orice cercetare începe prin a clarifica natura problemei care va fi studiată. Vom obține un set de concepte, noțiuni abstracte (deci greu de măsurat) prin care să reprezentăm lumea. Din această fază trebuie să ajungem prin operaționalizarea conceptelor la nivelul **variabilelor**. În general, se încearcă explicarea schimbărilor survenite în variabila dependentă pe baza variabilelor independente. Mai putem introduce variabile de control prin care să putem verifica dacă nu cumva asocierea observată între variabila dependentă și cea sau cele independente nu este doar aparentă, variația observată fiind datorată variabilei de control.

Ipotezele se deduc din teorie: fiecare propoziție dintr-o teorie fiind o posibilă ipoteză. După definiția dată de Caplow (1970, p.119), „o ipoteză este enunțul unei relații cauzale într-o formă care permite verificarea empirică". Din această definiție putem vedea și care este rolul cel mai important al ipotezelor - cel de testare sau verificare a teoriei. Într-un sens mai larg ipotezele au rolul de a descrie în termeni concreți ce ne așteptăm să se întâmple în studiul nostru.

Ipotezele sunt enunțuri despre posibila relație cauzală dintre mai multe variabile. Ele pot lua mai multe forme, gen variabila independentă influențează, afectează, prezice, crește împreună, este în legătură cu, este o condiție necesară, este o condiție suficientă, este o condiție necesară și suficientă, ș.a.m.d., toate relativ la variabila dependentă (cea pe care o studiem). În practică, fiecare teorie conține (cel puțin în mod explicit) un set restrâns de ipoteze.

Pentru ca ipotezele pe care le avansăm să fie credibile trebuie să avem o coerență externă, adică să nu contrazicem ceea ce se cunoaște deja (în cazul în care nu ne-am propus tocmai acest lucru), precum și o consistență internă, adică să nu avem contradicții între ipoteze.

Relația dintre teorie și ipoteze este una care creează probleme multor studenți. Să presupunem că vrem să aflăm de ce unii studenți obțin note bune și unii note mai slabe la examene. Acesta este un

fenomen pe care putem să-l studiem și pe care putem să-l explicăm pe baza unei teorii. Putem citi diferite teorii care încearcă să explice acest fenomen și să preluăm unele explicații sau putem să ne gândim noi la posibilele explicații. O posibilă teorie ar fi următoarea:

Studenții obțin note mai bune la examene dacă învață mai mult, sunt mai inteligenți, provin dintr-o familie mai bine educată.

În consecință, am avea trei ipoteze (formularea poate să difere, dar variabilele implicate în ipotezele specifice acestei teorii nu):

1. Cu cât învățăm mai mult, cu atât avem note mai bune;
2. Cu cât suntem mai inteligenți, cu atât notele vor fi mai mari;
3. Cu cât membrii familiei noastre sunt mai bine educați, cu atât notele vor fi mai bune.

Văzând aceste ipoteze, ne putem da seama care a fost teoria de la care am pornit. Dacă am fi avut alte ipoteze decât cele trei de mai sus (de exemplu: notele depind de noroc, notele depind de pilele, relațiile și cunoștințele pe care le avem și notele depind de aspectul fizic al candidatului), discutăm o altă teorie. Pe baza cercetării noastre s-ar putea să aflăm că unele dintre ipotezele noastre nu se confirmă, în schimb, există alți factori explicativi, ceea ce ne-ar duce la modificarea teoriei.

Modul clasic de testare al ipotezelor este cel prin intermediul *ipotezei nule*.

Ipoteze nule

Presupunem că avem ipoteza:

H_1 – între variabilele A și B avem o relație.

Noi vom testa de fapt *ipoteza contrară, numită ipoteza nulă*:

H_0 – între variabilele A și B *nu există* nicio relație, variabilele sunt independente.

În alte condiții, *ipoteza nulă presupune că nu există o relație între variabilele de studiu*. Această ipoteză va fi acceptată dacă ancheta arată că ipoteza de lucru și ipotezele alternative nu sunt valabile. Din acest motiv este cunoscută și ca o ipoteză non-relativă. De exemplu: „Nu există o relație între culoarea părului studenților și rezultatele academice ale acestora”[5].

[5] https://slideplayer.com/slide/14372926/

Ipoteze generale sau teoretice

Ipotezele generale sau teoretice sunt cele care sunt formulate într-un mod conceptual, fără a cuantifica variabilele. În mod normal, aceste ipoteze sunt obținute printr-un proces de inducție sau generalizare bazat pe observarea unor comportamente similare. De exemplu: „Cu cât elevii studiază mai multe ore, cu atât sunt mai bune aprecierile pe care le primește".

Sunt ipoteze în afară care care determină că există o diferență între cele două variabile, dar nu măsoară mărimea ei. De exemplu: „În universitate numărul studenților naționali este mai mare decât numărul studenților internaționali".

Ipoteza de lucru

Ipoteza de lucru este cea care trebuie demonstrată sau susținută prin cercetare științifică. Aceste ipoteze pot fi verificate experimental, deci sunt numite și *ipoteze operaționale*. În general, ele sunt obținute din deducerea pe baza legilor generale care sunt particularizate într-un caz specific. Ipotezele de lucru pot fi atributive, asociative sau cauzale.

• *Ipoteza atributivă* sau prevalența punctului descrie faptele. Această ipoteză este folosită pentru a descrie comportamentele reale, măsurabile și pot fi distinse de alte comportamente. Ipoteza atributivă este compusă dintr-o singură variabilă. De exemplu: „Majoritatea studenților de la universitate sunt între 18 și 23 de ani".

• *Ipoteza asociativă* stabilește o relație între două variabile. Dacă prima variabilă este cunoscută, este posibil să se prezică a doua variabilă. De exemplu: „Există de două ori mai mulți studenți în primul curs decât în ultimul."

• *Ipoteza cauzală* determină o relație între două variabile. Creșterea sau scăderea primei variabile determină o creștere sau descreștere a celei de-a doua. Aceste variabile sunt denumite „cauze" și, respectiv, „efect". Pentru a demonstra o ipoteză cauzală, trebuie stabilită existența unei relații cauză-efect sau a unei relații statistice. De asemenea, poate fi demonstrat prin eliminarea explicațiilor alternative. Formularea acestor ipoteze este de tipul: „Dacă ... atunci ...". De exemplu: „Dacă un student studiază 10 ore suplimentare săptămânale, atunci notele lui se îmbunătățesc cu un punct din zece."

Ipoteze alternative

Ipotezele alternative încearcă să răspundă la aceeași problemă cu ipotezele de lucru. Cu toate acestea, după cum sugerează și numele lor, ele caută diferite explicații posibile. Astfel, este posibil să se testeze diferite ipoteze în cursul aceleiași investigații. Formal, aceste ipoteze sunt identice cu ipoteza de lucru. Ele pot fi, de asemenea, clasificate în atributive, asociative și cauzale.

Alte tipuri de ipoteze

Unii autori identifică tipuri de ipoteze mai puțin frecvente. De exemplu: Ipoteze relative

Ipotezele relative evaluează influența a două sau mai multe variabile asupra alteia. De exemplu: „Efectul creșterii prețurilor asupra numărului de studenți este mai mare decât efectul creșterii bursei asupra numărului de studenți".

- Variabila 1: creșterea prețurilor
- Variabila 2: creșterea bursei
- Variabila dependentă: numărul de studenți

Ipotezele condiționate presupun că o variabilă depinde de valoarea celorlalte două. În acest caz, ipotezele sunt similare cu cele cauzale, dar există două variabile „cauza" și un efect „variabil". De exemplu: „Dacă elevul nu aduce exercițiul și întârzie, el/ea va fi expulzat din clasă".

- Cauza 1: nu aduceți exercițiul.
- Cauza 2: sosesc târziu.
- Efect: este expulzat.

Pentru ca variabila „efect" să fie realizată, nu este suficientă îndeplinirea uneia dintre cele două variabile „cauze": ambele trebuie să fie îndeplinite.

Posibile clasificări alternative

Clasificarea ipotezei de cercetare științifică care a fost expusă este cea mai obișnuită. Cu toate acestea, este posibilă clasificarea ipotezelor pe baza altor criterii. De exemplu, să se facă distincția dintre *ipotezele probabiliste și cele deterministe*.

Ipotezele probabile sugerează că există o relație între variabile care este îndeplinită în cea mai mare parte a populației. De exemplu: „Dacă un student nu studiază, el va fi suspendat."

Ipotezele deterministe propun relații între variabilele care sunt întotdeauna îndeplinite. De exemplu: „Dacă un student nu se prezintă la examen, el va fi suspendat”[6].

În momentul în care reușim să infirmăm ipoteza nulă ($H_{0)}$ putem spune că se confirmă ipoteza de la care am plecat ($H_{1)}$. În testarea statistică a ipotezelor putem face două tipuri de erori:

Dacă aflăm că între două variabile avem o relație, trebuie să aflăm cum este aceasta. Ne interesează mai multe aspecte ale unei relații:

1. Direcția: o relație poate fi pozitivă (dacă valoarea variabilei independente va crește, va crește și valoarea celei dependente) sau negativă (dacă una crește și cealaltă scade): dacă aflăm că între numărul de ore pe care le-am petrecut învățând şi nota la examen există o relație pozitivă înseamnă că vom primi o notă cu atât mai bună cu cât învățăm mai mult; dacă relația ar fi fost negativă, nota la examen scade pe măsură ce învățăm mai mult (o situație în care sperăm cu toții să nu ajungem);

2. Tăria (magnitudinea) relației: în ce măsură variabila independentă o influențează pe cea dependentă? Vrem să aflăm ce se întâmplă dacă învățăm mai mult cu o oră. Nota la examen ar trebui să crească şi cu cât această creștere este mai importantă, cu atât putem spune că relația dintre studiu și note este una mai puternică. Dacă obținem un câștig la notă de 0.05 (presupunând că notele se dau fără rotunjiri), relația este una slabă. Dacă avem un câștig de 0.50, relația este una puternică.

Trebuie menționat că relațiile sunt destul de rar liniare (acesta fiind un caz ideal). În practică întâlnim situații extrem de diferite, reprezentabile prin curbe extrem de diverse.

1.5. Cantitativ și calitativ în cercetare

1.5.1. Specificul și etapele unui demers de cercetare cantitativ[7]

Cercetarea cantitativă, așa cum sugerează și denumirea acesteia, ajută la strângerea de informații care sunt prezentate în formă numerică. Datele obținute datorită utilizării instrumentelor

[6] https://slideplayer.com/slide/14372926/

[7] OBRAD, Ciprian, Cercetarea sociologică de la proiect la raport. Editura de Vest, Timişoara, 2018, între paginile 10-16, 21-27, 32-40. ISBN:9789733607304

structurate și standardizate (teste, chestionare cu întrebări închise) pot fi clasificate, sortate și clasificate, precum și măsurate pe scale numerice. Din aceste date putem construi grafice și putem face prelucrări statistice avansate printr-o serie de proceduri parametrice și inferențiale, extrem de precise. Prin urmare, cercetarea cantitativă se ocupă cu cuantificarea, măsurarea, calcularea informațiilor obținute prin aplicarea unei abordări empirice, care constă în măsurarea cu suficientă precizie a obiectului de studiu pentru a ajunge la concluzii foarte precise și detaliate. Scopul este de a asigura obiectivitatea datelor obținute, minimalizând posibilele influențe care derivă din situațiile externe. În mod evident, o astfel de procedură rigidă ajută și facilitează replicabilitatea studiului și asigură generalizarea rezultatului obținut la populații și contexte mai mari.

Cercetarea cantitativă, datorită rigorii sale extreme, vizează cunoașterea exactă a modului în care este dezvoltat și generat un anumit fenomen (poate fi predictivă pentru anumite serii de evenimente, care rezultă din verificarea ipotezelor de cercetare). Demersul de orientare cantitativă se recunoaște prin câteva caracteristici:

- Evidențierea repetabilității datelor și a caracteristicilor variabilelor studiate;
- Caracterul riguros și standardizat al demersului de cercetare;
- Standardizarea instrumentelor de culegere a datelor;
- Studierea empirică a unui număr mare de indivizi umani sau unități de cercetare (ca să asigure reprezentativitatea statistică a eșantionului pentru populația din care a fost extras și, astfel, extinderea și generalizarea rezultatelor);
- Utilizarea unor procedee statistice de analiză a datelor.

Abordările cantitative și adepții acestora sunt preocupați, în principal, de câteva aspecte (Blaikie, N.; 2000):

1. măsurarea conceptelor;
2. determinarea unor cauzalități;
3. generalizarea (la populații mai mari);
4. replicarea (la alte contexte);
5. accentul pe indivizi ca entități sociale;

În contextul de referință al metodologiei sociologice (Iluț, P.; 1997, pag.41), se susține ideea că abordarea cantitativă este cea care se bazează pe *tehnici structurate* (experiment, ancheta cu chestionar standardizat, plan observațional riguros etc.), pe când cea calitativă folosește *tehnici nonstructurale* (observația coparticipativă, interviuri individuale intensive, interviuri de grup, studii de caz, analiza autobiografiilor). Sub raportul trăsăturilor pe care le au metodele cantitative și cele calitative, prin comparație, obținem următoarea perspectivă (Hesse-Biber Nagy S.; 2004, pag.4):

Tabelul 4. Trăsături ale metodelor cantitative și calitative

METODE CANTITATIVE	METODE CALITATIVE
„Tari"	„Slabe"
Fixe	Flexibile
Obiective	Subiective
Măsurare	Comprehensiune
Scapă incidenței valorilor	Supuse ideologiilor
Generalizare	Procesualitate
Pozitiviste	Interpretative
Testează ipoteze	Speculative

Sursa: Hesse-Biber Nagy S.,Leavy, P.-„*Approaches to qualitative research*", Oxford University Press, 2004 [8]

O altă diferențiere operațională (Mucchielli, A.; 2002) a ceea ce înseamnă cercetarea cantitativă în științele socio-umane, respectiv abordarea calitativă, este ilustrată în tabelul 1.

Tabelul 5. Distincția cercetare cantitativă-cercetare calitativă

CERCETARE CANTITATIVĂ	CERCETARE CALITATIVĂ
cuvinte-cheie; control, întindere	cuvinte -cheie: comprehensiune, profunzime
abordare a științelor naturale	abordare etnologică și a comunicării
preocupată de obiectivitate, reproductibilitate	accent pus pe subiectivitate, introspecție
se supune logicii verificării	se supune logicii descoperirii

[8] *Apud:* OBRAD, Ciprian, Cercetarea sociologică de la proiect la raport. Editura de Vest, Timișoara, 2018, între paginile 10-16, 21-27, 32-40. ISBN:9789733607304

se ştie exact ceea ce va fi semnificativ	orice poate fi semnificativ
context pozat, descris	context perceput, simțit
control a priori al variabilelor, rigurozitate	control a posteriori al „variabilelor
poate stabili relații cauzale și corelații	interes pentru „cauzalitatea" locală, circulară și simbolică
proceduri codificate și fixe	proceduri variabile
sublimarea complexității	comprehensiunea și prezentarea complexității
datele sunt considerate ca fiind discrete	datele sunt considerate ca fiind bogate

Sursa: Mucchielli, A., *Dicționar al metodelor calitative*", Ed. Polirom, Iași, 2002[9]

Cercetarea sociologică cantitativă parcurge câteva pași de urmat într-o ordine secvențială logică, fiecare aducând o contribuție esențială în finalizarea cu succes a cercetării și depinzând în bună măsură de etapele anterioare/ulterioare. Câteva dintre aceste etape le vom detalia în cele ce urmează, subliniind aspectele ce țin de chestiuni verificate empiric în mai multe cercetări de natură sociologică.

1.5.2. Specificul și etapele unui demers de cercetare calitativ[10]

Prin datele calitative producem o cunoaștere originală cu privire la:

- cele mai bune practici într-un domeniu (de exemplu, care sunt atributele organizațiilor de succes ce prestează servicii sociale sau atributele unei persoane/profesorului/studentului eficiente;
- modurile de a gândi ale unei categorii de populație (de exemplu, modurile de a gândi ale femeilor sau ale copiilor);
- modurile de a trăi interior o anume experiență (de exemplu, cum se raportează victimele/ agresorii la violența domestică?);
- modurile de acțiune în fața unui produs sau a unei experiențe (de exemplu, cum reacționează diferite categorii de populație în fața unui risc social major);

[9] *Ibidem.,* pag. 10-16, 21-27, 32-40.

[10] STĂNCIULESCU Elisabeta, Metode calitative, Suport de curs 2005-2006. 24 pag. https://elisabetastanciulescu.ro/2010/09/cunoastere-de-simt-comun-si-cunoastere-stiintifica-i-specificul-cercetarii-calitative/

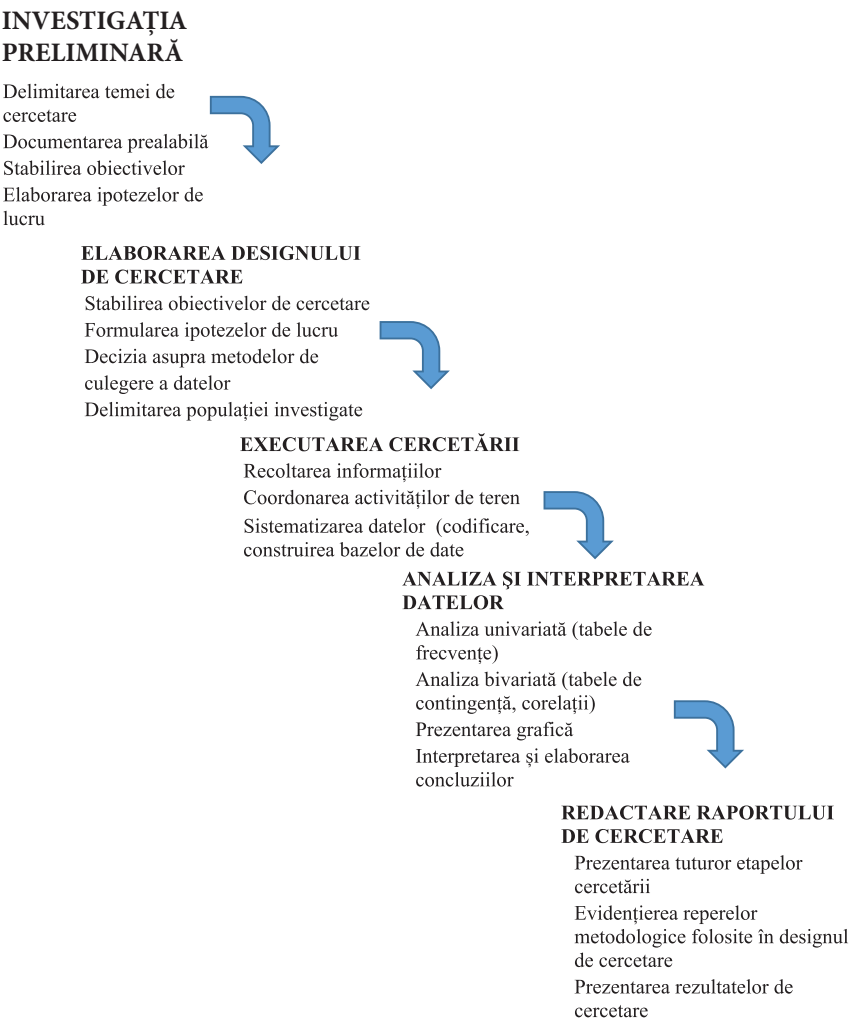

Figura 2. Etapele unui demers de cercetare cantitativ în sociologie

- povești de viață (life stories) sau cum ajung oamenii într-o anumită situație de viață (de exemplu, cum ajung unii oameni să se prostitueze, sau să consume droguri).

Orice categorie de populație poate face obiectul cercetării calitative, dar sunt studiate cu precădere populațiile marginale, mai

puțin reflectate în anchetele cantitative. Datele calitative pot fi utilizate singure ori pot fi combinate cu date cantitative. Accentul cade pe *experiența trăită* (faptele văzute din perspectiva diferiților actori sociali):

- Datele se referă la evenimente și fapte obișnuite (ordinare): everyday life; ordinary life, lived experience.
- Ne interesează semnificația pe care o are un eveniment sau un fapt oarecare pentru cei care îl trăiesc (ordinary meanings; common sens), punctele lor de vedere particulare, modul lor specific de a se raporta la evenimente.
- Oamenii povestesc, relatează, explică evenimente, fapte ale vieții lor cotidiene, așa cum le trăiesc ei, cu gândurile, sentimentele lor.

Caracter natural: sunt recoltate, de regulă, prin contactul direct al operatorului de teren (observator, operator de interviu) cu contextul real al acțiunii. Presupun un contact de durată cu «terenul».

Caracter deschis: după ce au fost recoltate, pot fi îmbogățite, nuanțate, reinterpretate în urma unor observații noi, a recoltării unor noi interviuri și a lecturii unor noi documente.

Caracter local, specific, singular: unitatea de cercetare este un caz, un «teren» particular (site), un ansamblu de obiecte sociale situate într-un anume spațiu-timp social (setting).

Complexitate, holism: datele calitative se referă la acțiuni sociale și încearcă reconstituirea întregului ansamblu al acțiunii.

Aceasta înseamnă că datele:

- NU se referă la intenții sau comportamente luate izolat (de exemplu: „Dacă alegerile ar avea loc mâine, dumneavoastră cu cine ați vota?"; sau „În ultimele șase luni i-ați dat copilului dumneavoastră vreo palmă?");
- NICI la opinii izolate (de exemplu: „După părerea Dumneavoastră, atunci când un copil nu-și ascultă părinții, aceștia au dreptul… să-i certe/să le dea câteva palme etc.");
- ci se referă la comportamente + opinii + atitudini + intenții + credințe + prejudecăți etc. ale indivizilor legate de un anumit *context concret*: «„În contextul cutare, subiectul X face cutare, pentru că el crede/consideră/simte că…";

- din punct de vedere teoretic, ne situăm într-o sociologie comprehensivă/interpretativă/constructivistă.

Bogăție, interes pentru detaliul semnificativ: iau forma unor «descrieri dense», detaliate ale întregului context (Clifford Geertz: thick descriptions). o «detaliul semnificativ» nu trebuie confundat cu aspectele triviale ale vieții grupului

Istoricitate:

- Interes pentru geneza și evoluția modurilor de acțiune socială (pentru procese sociale).
- Interes pentru rolul pe care îl joacă diferitele categorii de actori sociali în această construcție/evoluție.
- Iau forma unor texte (note de observație, descriere, transcriere de interviu etc.) sau a unor imagini (desen, fotografie, film).
- Numărul poate fi utilizat, dar el nu e specific datelor calitative.

Ce funcții pot îndeplini datele calitative și în ce situații sau etape ale cercetării pot fi utilizate?

Funcție de explorare:

- cercetătorul urmărește să formuleze ipoteze noi;
- foarte utile la începutul unei cercetări sau pentru abordarea unor «terenuri» mai puțin cunoscute;
- pot îndeplini această funcție singure ori în combinație cu date cantitative.

Funcție de aprofundare sau detaliere a unei cunoașteri produse prin metode cantitative. Cu această funcție, sunt utilizate în cursul unei anchete, după ce datele cantitative au fost prelucrate măcar parțial.

Funcție de testare a unor ipoteze:

- cercetătorul urmărește să verifice dacă o ipoteză nouă se confirmă sau se infirmă sau dacă o ipoteză mai veche se confirmă/infirmă într-un «teren» nou;
- urmărește, astfel, să verifice dacă pot fi formulate predicții cu privire la apariția sau evoluțiile unui fenomen;
- pot fi utilizate singure sau combinate cu date cantitative.[11]

Însușiri specific cercetătorului calitativ**.** După Rew, Bechtel și Sapp,

[11] SALMEN, Lawrence F., 1987, Listen to the People: Participant-Observer Evaluation of Development Projects, New York: Oxford University Press for the World Bank – pledează pentru utilizarea metodelor calitative în evaluarea proiectelor internaționale de dezvoltare comunitară (cf. Patton, 2002, 394).

1993 (citați în Strauss și Corbin, 1998: 6), personalitatea cercetătorului constituie principalul instrument în cercetarea calitativă. Potrivit acestor autori, atributele indispensabile sunt:

- autenticitate; credibilitate; intuiție;
- receptivitate [capacitatea de a învăța despre și de la oameni, oricât de obișnuiți];
- reciprocitate; sensibilitate.

După Strauss și Corbin (1998: 7), creatorii celei mai uzuale variante de cercetare calitativă în SUA, grounded theory (teoria elaborată progresiv, pornind de la date empirice), cea mai importantă însușire o constituie *interesul pentru a înțelege și a face inteligibilă lumea oamenilor obișnuiți, așa cum o trăiesc și o văd ei înșiși, în contextele lor specifice de viață.* Competențele necesare unui cercetător:

- abilitatea de a reveni asupra datelor și propriilor inferențe, pentru a reanaliza critic situațiile și a crește calitatea datelor și interpretărilor [reflexivitate];
- abilitatea de a recunoaște tendințele către distorsiune (într-un context concret);
- abilitatea de a gândi abstract;
- abilitatea de a fi flexibil și deschis la critica folositoare;
- sensibilitate la cuvintele și acțiunile respondenților (dorința și răbdarea de a înțelege cât mai exact ce vor să spună subiecții printr-un cuvânt, o expresie ori o frază);
- capacitatea de a se lăsa absorbit de muncă și perseverența de a duce munca până la capăt (oricât efort ar presupune).

Perspectivă emică: capacitatea de a privi lucrurile din interior cu ochii subiectului cercetat (opusă perspectivei „etice" = exterioare, neutre, a cercetătorului clasic). Distincția a fost operată de Kenneth Pike în 1954 și preluată de antropologi precum Franz Boas și Edward Sapir (cf. Patton, 2002:267-268)[12]

Validitate, fiabilitate și credibilitate a cunoștințelor

„***Obiectivitatea*** e o realizare simultană a unei cât mai bune fiabilități și cât mai bune validități. ***Fidelitatea*** se referă la gradul în

[12] *Apud.* STĂNCIULESCU Elisabeta, Metode calitative, Suport de curs 2005-2006. 24 pag. https://elisabetastanciulescu.ro/2010/09/cunoastere-de-simt-comun-si-cunoastere-stiintifica-i-specificul-cercetarii-calitative/

care descoperirile [finding] sunt independente de circumstanțele accidentale ale cercetării, iar ***validitatea*** la gradul în care datele sunt interpretate într-un mod corect"

(Kirk și Miller, 1986, citat în Patton, 2002: 94).

Validitatea, fiabilitatea și credibilitatea constituie ***criteriile cel mai frecvent utilizate în evaluarea calității unei cercetări*** (cantitative sau calitative) (Strauss și Corbin, 1998: 268).

La acestea se adaugă ***etica*** cercetării, care se referă la respectarea drepturilor subiecților cercetării (oamenilor care sunt cercetați).

Validitate în sens tradițional se referă la „corespondența dintre o observație și realitatea empirică vizată de această observație" (Mucchielli, 2002, p. 431);

- gradul în care cercetătorul „observă într-adevăr ceea ce crede că observă" (cf. M. Lessard-Hébert, Michelle, G. Goyette, G. Boutin, 1990, p. 66-67) ;
- gradul în care un instrument recoltează ceea ce pretinde că recoltează; „dacă variabilele pe care le identifică primesc denumirile corecte" (*Ibidem*).

În sensul cel mai larg, validitatea se referă la *credibilitatea comparativă* a rezultatelor și interpretărilor: *ce argumente avem că o propoziție cu privire la un obiect este mai «bună», mai «valabilă»,* mai credibilă decât o alta?

Tipuri de validitate (Kirk și Miller, 1986, *Reliability and Validity in Qualitative Research*, cf. M. Lessard-Hébert, Michelle, G. Goyette, G. Boutin, 1990, p. 66):

- *Aparentă sau referențială* – datele apar ca evidențe empirice;
- *Instrumentală* – două instrumente alternative (de exemplu interviul și observația ori interviul și documentarea) produc rezultate similare;
- *Teoretică* – datele corespund teoriei (verifică, testează, confirmă teoria);
- *Conceptuală* – cercetătorul și subiecții „folosesc aceeași terminologie de bază (echivalență semantică) aplicată aceloraşi referenți empirici (echivalență categorială)", dar „trebuie să fim foarte precauți atunci când există o echivalență semantică fără o echivalență categorială", King, 2005: 63];
- *Logică* – inferențele operate de cercetător sunt logic corecte;

- *Procedurală* – au fost utilizate metode uzuale în comunitatea ştiinţifică.
- *Validitatea perfectă nu e posibilă nici măcar teoretic*, de aceea interesul cercetătorilor – chiar cantitativişti – se concentrează mai mult asupra fiabilităţii şi exigenţelor etice (*Ibidem*).

Proceduri prin care putem construi şi întări validitatea

Cercetarea calitativă exclude ideea de proceduri înalt standardizate.

Proceduri generale **:**

- Interacţiunea între cercetător şi grupul studiat (contact direct sau proximitate)
- Durata mare a observaţiilor; revenirea în acelaşi teren
- Înregistrarea cât mai fidelă a datelor
- „Triangularea" (punerea în perspectivă reciprocă):
  - ▹ a perspectivelor teoretice;
  - ▹ a tehnicilor de culegere a datelor (combinarea unor tehnici diferite);
  - ▹ a perspectivelor subiective (mai mulţi cercetători diferiţi (vârstă, sex, educaţie etc.), eventual adepţi ai unor puncte de vedere diferite; repetarea observaţiilor/ interpretărilor pe care le face acelaşi cercetător în „terenuri" diferite, în condiţii diferite, la momente diferite).
- Explicitarea alegerilor făcute în fiecare fază a cercetării;
- Revizuirea, căutarea cazurilor negative = care contrazic datele deja culese sau interpretările făcute;
- Introducerea în analiză a cazurilor/situaţiilor atipice;
- Coerenţa internă a datelor;
- „autenticitatea" (Atkinson, 1990): li se restituie subiecţilor rezultatele şi se verifică în ce măsură se recunosc sau nu în modelul construit de cercetător („Aţi spus că... Să înţeleg că..." sau „Lăsaţi-mă să reformulez. E corect dacă spun că...")
- Compararea cu rezultatele altor cercetări (validitate externă)
- Respectarea exigenţelor etice (a se vedea mai jos)

Greşeli frecvente:

- Probele empirice nu există sau sunt insuficiente.
- Probele nu se referă la cazuri suficient de variate (grupuri sau indivizi care se deosebesc după diferite criterii relevante pentru tema dată).

- Nu se iau în considerare cazurile atipice.
- Nu sunt *căutate* cazurile negative.
- Interpretarea probelor empirice nu corespunde relatărilor subiecților.

Fiabilitatea/ fidelitatea

- Se referă la independența rezultatelor de un context concret, particular al acțiunii.
- Rezultatele sunt *repetabile, reproductibile* în contexte diferite.
- Permite *generalizarea* rezultatelor.
- Pentru un instrument de cercetare (de regulă chestionar): aceeași procedură de măsurare conduce cu regularitate la același rezultat, indiferent de condiții (cf. M. Lessard-Hébert, Michelle, G. Goyette, G. Boutin, 1990, p. 66).

Proceduri prin care putem construi și întări fiabilitatea cunoașterii

Toate procedeele de întărire a validității sunt și proceduri de întărire a fiabilității (pentru o populație sau o locație dată, o cercetare validă e și fiabilă; reciproca nu este însă valabilă).

Alte proceduri:

- Repetarea sistematică a observațiilor (interviurilor) și înregistrarea cât mai fidelă a datelor,
- Varierea cazurilor, „terenurilor" sau *site*-urilor,
- Varierea condițiilor naturale de observare (intervievare): anotimpuri, noapte/zi, perioade ale zilei, spații diferite etc.

CONCLUZII: Există de multă vreme în rândul cercetătorilor o dezbatere în jurul unor stiluri de cercetare: calitativ și cantitativ. Cele două sunt foarte diferite.

Cercetările cantitative folosesc cifre și metode de analiză statistică. Ele tind să se bazeze pe măsurarea numerică a unor aspecte specifice fenomenelor studiate cu scopul testării ipotezelor cauzale. Cercetările cantitative se bazează pe paradigme de tipul celor empirice, pozitiviste sau post-pozitiviste.

Cercetările calitative, deși acoperă o mare varietate de abordări, nu se bazează pe măsurări numerice, urmărind descrierea comprehensivă a unui eveniment sau a unei unități sociale. Cercetările calitative se bazează pe paradigme de tipul celor postmoderniste, raționaliste sau post-pozitiviste.

Creswell (1994:5) identifică următoarele diferențe între abordări din punctul de vedere al paradigmei:

Tabelul 6: Diferențe cantitativ-calitativ[13]

Punct de vedere	Întrebare	**Cantitativă**	**Calitativă**
Ontologie	Care este natura realității?	Realitatea este obiectivă și singulară, independentă de observator	Realitatea este subiectivă și multiplă
Epistemologie	Care este relația cercetător-subiect de cercetare?	Independență	Interacțiune
Axiologie[14]	Ce rol au valorile?	Independență față de valori	Încărcată de judecăți de valoare
Retorică	Care este limbajul cercetării?	Formal	Informal
Metodologie	Care este natura procesului de cercetare	• Deductivă • Cauză și efect • Design static, categoriile • Identificate înainte • Nu ia în considerare contextul • Orientată spre explicație și predicție • Evaluată în funcție de validitate și fidelitate	• Inductivă • Factori care se influențează reciproc • Design în construcție pe • parcurs • Dependentă de context • Regularități și teorii construite pentru înțelegere • Evaluată prin verificare

[13] *Apud.* STĂNCIULESCU Elisabeta, Metode calitative, Suport de curs 2005-2006. 24 pag. https://elisabetastanciulescu.ro/2010/09/cunoastere-de-simt-comun-si-cunoastere-stiintifica-i-specificul-cercetarii-calitative/

[14] Axiologia reprezintă studiul valorilor

Cele două abordări au și o atitudine diferită față de teorii. Cercetările cantitative sunt orientate, în primul rând, spre verificarea teoriilor, câtă vreme cele calitative încearcă mai mult să genereze teorii.

O metodă de generare de teorii care se folosește, în principal în calitativ, este cea întemeiată (grounded theory). Aceasta este o metodă de generare de teorii pe baza analizei datelor. Se folosește atât un raționament inductiv, cât și unul deductiv. În prima fază, datele sunt analizate, încercând identificarea unor coduri care descriu date similare. Aceste coduri sunt grupate mai apoi în concepte și, din utilizând aceste concepte, propunem ipoteze. În faza a doua, aceste ipoteze sunt testate pe datele existente sau se colectează date noi și procesul continuă până când rămânem cu un număr de ipoteze care, împreună, constituie teoria care ne explică cel mai bine ce se întâmplă în cazul fenomenului studiat.

Referitor la metodele folosite, avem, în cazul primei abordări, metode care folosesc tehnici structurate (experiment, sondaje, observația pe baza unei grile structurate), câtă vreme în cazul celei de a doua lucrăm cu tehnici nestructurate (observația participativă, interviul individual intensiv, interviul de grup, studii de caz, variante de analiză a documentelor).

În opinia multor autori, dezbaterea este prea încinsă vizavi de o problemă care nu este reală. Ambele abordări sunt utile, contribuind, fiecare în felul său, la sporirea cantității de cunoștințe. În efectuarea unei cercetări este foarte util să se folosească și metode calitative, și metode cantitative. Modul în care se raportează aceste abordări la problema generării teoriei sugerează o astfel de abordare: calitativul contribuie la apariția unei teorii, pe care o putem testa prin intermediul cantitativului. Într-un mod similar, funcționează lucrurile când ne gândim la profunzimea rezultatelor, cele calitative excelând la acest capitol, astfel încât ar putea fi util să îmbogățim rezultatele datorate metodelor cantitative cu ajutorul calitativului.

În practică s-ar putea ca la începerea unei cercetări să fim mai puțin lămuriți față de anumite aspecte ale fenomenului studiat, să avem de a face cu o problemă mai puțin structurată. Prin intermediul unor cercetări calitative (studiu de caz, interviuri individuale, analiza documentelor) putem afla mai mult, astfel încât să ne putem rafina teoria, să emitem diferite ipoteze, să construim mai bine instrumentele

de culegere a datelor. Doar în acest moment, când am reușit să structurăm problema, putem să devenim cantitativiști.

În condițiile unei probleme bine structurate (în care avem informațiile necesare) putem aborda cantitativ problema. Totuși, și aici aportul calitativului poate fi util pentru explicarea fenomenului. De exemplu, rezultatele unui sondaj de opinie ne-ar putea sugera că populația este mulțumită de activitatea primăriei și anumiți factori care o determină. Merită, totuși, să vedem care sunt mecanismele prin intermediul cărora acești factori influențează percepția asupra fenomenului. Putem să aflăm acest lucru prin intermediul unei metode calitative, cum ar fi interviul de grup focalizat (focus-grupul).

Astfel de încercări de a efectua cercetări cu metode mixte în care sunt utilizate concomitent tehnici structurate și nestructurate sau în care se apelează la tehnici semi-structurate (cum ar fi interviul semi-structurat) sunt tot mai des încercate. În ceea ce privește administrația publică, evaluarea pe baza unor metode mixate (Mixed Methods Evaluation) câștigă tot mai mult teren.

EXERCIȚII de consolidare și dezvoltare[15]
Probleme:

1. Formulați o temă de cercetare, problema cercetării, scopul și obiectivele cercetării.
2. Formulați două ipoteze, astfel încât în prima ipoteză variabila *satisfacția în muncă a asistenților sociali* să fie dependentă, iar în cea de-a doua ipoteza să fie independentă.
3. Un cercetător presupune că, dacă un absolvent are note bune, va obține un salariu bun la viitorul loc de muncă. În această ipoteză, care este variabila dependentă? a) notele, b) locul de muncă, c) absolvirea facultății, d) cercetătorul.
4. Dacă oamenii mai în vârstă merg mult mai des la biserică decât cei tineri, relația dintre mersul la biserică și vârsta este a) slabă; b) puternică; c) pozitivă; d) întâmplătoare; e) negativă.

[15] ȘANDOR Sorin Dan, Metode şi tehnici de cercetare în ştiinţele sociale. Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Ştiinţe Politice, Administrative şi ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

5. Ce este eronat în următoarele definiții? 1. *Funcționarii publici sunt cei care ocupă o funcție publică.* 2. *Funcția publică este acea poziție care poate fi ocupată doar de funcționari publici.*
6. Care dintre următoarele definiții operaționale pentru democrația dintr-o țară pot fi corecte?: a) respectarea proprietății private, b) alegeri libere, c) creștere economică, d) prezența la vot, e) dreptul la vot.
7. Care dintre următoarele definiții operaționale pentru performanța studenților pot fi corect(e)?: a) salariul la primul loc de muncă după absolvire, b) prezența la cursuri, c) media la examene, d) media la bacalaureat, e) rezultatele la un test de inteligență, f) cultura sa generală.
8. Care dintre următoarele definiții operaționale pentru performanța unui asistent social pot fi corect(e)?: a) rezultatul evaluării șefului; b) satisfacția populației față de activitatea serviciilor comunitare; c) numărul de acte rezolvate; d) numărul de cereri depuse de cetățeni; e) venitul pe membru de familie realizat.
9. Care dintre următoarele definiții operaționale pentru fericirea unei persoane pot fi corect(e)?: a) faptul că este căsătorit(ă); b) numărul de bani din bancă; c) cât de des zâmbește; d) satisfacția sa față de serviciul pe care-l are; e) răspunsul persoanei la întrebarea „Sunteți mai fericit acum decât în urmă cu 10 ani?”.
10. Ipoteza nulă a) face o presupunere despre magnitudinea sau direcția unei relații; b) ne spune că avem o relație indirectă între variabile; c) ne spune că nu există o relație între variabile; d) ne sugerează o relație inversă între variabile.

Rezolvare:

1. Independent.
2. O ipoteză în care variabila *satisfacția în muncă a asistenților sociali* este variabilă dependentă este „Satisfacția în muncă a asistenților sociali este influențată de nivelul salarizării” și una în care este independentă este: „Performanța asistentului social crește odată cu satisfacția lor în muncă”.
3. Variabila dependentă este salariul la viitorul loc de muncă. Nu avem niciun răspuns corect.

4. Relația poate fi reformulată „Cu cât suntem mai în vârstă, cu atât mergem mai des la biserică." Deci ar fi o relație pozitivă. „Mult mai des" ne indică o relație puternică. Răspuns corect: b) și c).
5. Definițiile sunt circulare: definim funcționarii publici prin funcția publică și funcția publică prin funcționarii publici.
6. Respectarea proprietății private nu este un atribut exclusiv al democrației, creșterea economică nu este un atribut al democrației, nici prezența la vot. Democrația poate fi măsurată (nu foarte precis, dar poate fi măsurată) prin libertatea alegerilor și prin dreptul la vot. Răspunsuri corecte b) și e).
7. Performanța studenților poate fi măsurată prin media la examene. Salariul la primul loc de muncă ar fi o performanță a unui absolvent. Prezența la cursuri nu este o performanță în sine.
   Celelalte variante măsoară performanțe care nu au legătură cu calitatea de student. Răspuns corect c).
8. Satisfacția populației față de activitatea instituției nu poate fi rodul exclusiv al performanței unei persoane, numărul de cereri depuse nu este o performanță, venitul pe membru de familie nu este rodul performanței exclusive a funcționarului public (nici salariul său nu este stabilit în funcție de performanță). Evaluarea șefului direct încearcă să măsoare performanța funcționarului, numărul de acte rezolvate ar fi o altă posibilă măsură. Răspunsuri corecte a) și c).
9. Zâmbetul cuiva nu este legat doar de fericire (am spune atunci că toți vânzătorii sunt fericiți). Dacă suntem mai fericiți decât acum 10 ani nu înseamnă că suntem fericiți – am putea fi doar mai puțin nefericiți. Celelalte trei variante pot influența fericirea, dar nu sunt o măsură a ei. Nu avem niciun răspuns corect.
10. Ipoteza nulă ne spune că între două variabile nu există o relație, ele sunt independente. Răspuns corect c).

2. MĂSURAREA

În studierea oricărui fenomen încercăm să vedem în ce măsură respectivul fenomen și unitățile implicate în acesta au anumite caracteristici sau calități. Multe studii încearcă să investigheze fenomene destul de complicate în care apelăm la concepte. Conceptele sunt idei generale despre un obiect sau fenomen provenite din adunarea și abstractizarea mai multor idei. Pentru a putea lucra în mod efectiv cu conceptele, pentru a măsura caracteristicile unui concept trebuie să efectuăm operațiunea inversă celei prin care s-a născut acesta, și anume operaționalizarea. Prin operaționalizare legăm conceptele de realitate, putând astfel să măsurăm conceptele. Un exemplu: dacă încercăm să măsurăm satisfacția beneficiarelor unui serviciu social, trebuie să întreprindem o operaționalizare a conceptului de calitate a serviciului.

Operaționalizarea se efectuează prin identificarea celor mai importante dimensiuni ale conceptului. Pentru calitate avem două aspecte: tehnic (de care beneficiază beneficiarul) și funcțional (cum se desfășoară interacțiunea beneficiar-furnizor, evidențiază satisfacția beneficiarului cu privire la legătura ce se stabilește între el și instituția publică sau funcționarul public). Niciun aspect nu trebuie să fie neglijat, mai ales că în administrație aspectul tehnic depinde de multe ori de cel funcțional (de exemplu, lipsa de informare poate face ca anumiți cetățeni să nu-și poată beneficia de drepturile sau serviciile cuvenite).

Fiecare dimensiune trebuie, la rândul ei, descompusă pe subdimensiuni sau factori, până când ajungem să putem măsura ceea ce dorim, prin intermediul unor indicatori.

Indicatorii aceștia trebuie să descrie cât mai complet și mai corect dimensiunea (sau subdimensiunea) respectivă. Dacă omitem indicatori importanți pentru o dimensiune sau introducem indicatori care nu au legătură cu dimensiunea noastră, vom ajunge să măsurăm cu totul altceva decât ne-am propus.

Dimensiunea tehnică a calității se poate operaționaliza mai departe, având în vedere caracteristicile tehnice ale serviciului furnizat.

În ceea ce privește factorii funcționali putem menționa următorii indicatori (Zeithaml *et al*, 1990):

1. Aspecte tangibile: clădiri, echipamente, personal, comunicații;

2. Credibilitate: abilitatea de a respecta angajamentele cât mai riguros;
3. Promptitudine: dorința de a ajuta clienții, de a fi cât mai prompți;
4. Competență: abilități și cunoștințe;
5. Politețe: respect, considerație și amabilitate;
6. Onestitate: cinste și corectitudine;
7. Siguranță: lipsa pericolului, a riscului și a îndoielii;
8. Comunicare: informarea clientului la timp și într-un limbaj accesibil;
9. Acces: ușurința cu care clientul poate intra în contact cu furnizorul;
10. Înțelegerea față de client: eforturile de a cunoaște clientul și nevoile sale.

Din acești indicatori se poate construi un indice (sau index). Presupunând că am reușit să măsurăm fiecare indicator funcțional pe o scară de la 1 la 10 și că toți factorii funcționali au fost apreciați cu 10 și că au aceeași pondere, vom obține indicele calității funcționale de 10. Destul de rar indicii iau în calcul ponderi diferite ale diferitelor dimensiuni. Dacă indicele corespunzător aspectului tehnic, evaluat la 7.50, ar conta 70% din aprecierea totală, vom obține măsura variabilei calitatea serviciului Q=7.50*0.7+10*0.3=8.25.

Operaționalizarea este un efort susținut și deseori dificil. Pentru mulți studenți nu este foarte clar care este rostul ei și care ar fi beneficiile pe care le putem avea de pe urma acestei operațiuni. Trebuie avut în vedere că un concept reprezintă un obiect abstract (o imagine mentală), care poate a avea o structură destul de complexă. Un astfel de obiect poate avea un număr destul de mare de caracteristici sau atribute specifice. Pentru a avea o imagine cât mai clară asupra acestui obiect trebuie să măsurăm fiecare caracteristică specifică.

2.1. Niveluri de măsurare[16]

În 1946 Stanley Smith Stevens a introdus, în științele sociale ideea măsurării pe patru niveluri de măsurare. Astfel, putem folosi

[16] ŞANDOR Sorin Dan, Metode și tehnici de cercetare în științele sociale . Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

patru tipuri de niveluri de măsurare: primele două **calitative** (sau categoriale) și următoarele două **cantitative**:

1. Nivelul nominal;
2. Nivelul ordinal;
3. Nivelul interval;
4. Nivelul de rapoarte.

Nivelul nominal reprezintă pur și simplu clasificări, în multe cazuri definite ad-hoc. Pentru variabilele măsurate la acest nivel trebuie să ne gândim care sunt posibilele valori pe care le poate lua variabila noastră. Pentru o variabilă, cum ar fi sexul persoanei, lucrurile sunt simple: avem două posibile valori sau două categorii: *masculin* și *feminin*. Lucrurile pot fi mai complicate pentru anumite abordări mai specializate cu mai multe variabile.

O altă condiție pentru variabilele categoriale este aceea a excluziunii reciproce: categoriile sunt construite astfel, încât să nu avem un obiect care să poată intra în același timp în două dintre ele. Dacă variabila noastră este *culoarea părului*, trebuie să definim categoriile de așa natură, încât să putem face diferența între ele. Nu putem folosi în același timp categoria „brunet" și categoria „negru" – cele două se suprapun în mare măsură –, trebuie să optăm pentru una dintre ele.

Nivelul la care se construiesc categoriile trebuie să fie același. Nu putem să avem o clasificare pentru cumpărăturile făcute la piață: morcovi, fructe, cașcaval, ceapă. Categoria fructe este una mai largă decât celelalte categorii și poate fi folosită doar împreună cu altele de același nivel (legume, brânzeturi).

Valorile variabilelor nominale nu pot fi ordonate (în caz contrar, discutăm despre nivelul ordinal). Nu putem spune că valoarea *feminin* este mai mare sau mai mică decât valoarea *masculin*. În practica cercetării sociale vom asocia numere care să desemneze fiecare categorie: de exemplu, asociem 1 pentru valoarea *feminin* și 2 pentru valoarea *masculin*. Trebuie să știm că discutăm despre o variabilă măsurată la nivel nominal pentru a nu crede că interpretăm valorile etichetate 1 și 2 ca fiind cifre în adevăratul sens al cuvântului, care pot implica o relație de ordine.

Exemple de măsuri nominale:

- Etnia, cu posibile valori *român*, *maghiar*, *rrom*, iar pentru celelalte se folosește cel mai des *altă naționalitate*;

- Religia, cu posibile valori *ortodoxă*, *romano-catolică*, *protestantă*, *neo-protestantă*, *grecocatolică*, *altă religie*, *fără religie*;
- Forma de proprietate a unității în care lucrează: *de stat*, *privată*, *cooperatistă, organizație neguvernamentală, alta, nu lucrează.*

Un caz aparte este cel al variabilelor dihotomice, în care avem două valori posibile (cum ar fi *da* și *nu*, *promovat* și *nepromovat*, *fumător* și *nefumător*, etc.). Cel mai adesea acestea sunt tratate ca variabile nominale. Trebuie să apreciem nivelul de măsurare al respectivei variabile în funcție de semnificația acesteia. Dacă variabila noastră încearcă să măsoare cât fumează fiecare individ, *fumător* este o valoare mai mare decât *nefumător* – și avem o măsurare la nivel ordinal –, și doar dacă ne referim la două categorii de populație diferite, fără a face o ierarhie, avem de a face cu o variabilă măsurată la nivel nominal.

Nivelul ordinal este acela în care putem construi o ierarhie a categoriilor (de exemplu, vârsta unor respondenți o putem măsura la nivel ordinal introducând categoriile „peste 80 de ani", „40 – 80 de ani" „sub 40 de ani" sau venituri lunare ale familiei între „5 mii – 10 mii lei", „peste 10 mii", etc.; un alt exemplu este cel în care categoriile pornesc de la „foarte mare", „mare", ..., mergând până la „foarte mic"), fără însă a putea spune cât de mare este distincția între două categorii particulare.

În acest caz, numerele atașate fiecărei categorii trebuie să respecte o ierarhie a categoriilor. În mod normal, atașăm numărul 1 categoriei cu poziția cea mai bună în ierarhie – cea cu valoarea maximă (1 pentru foarte mare, 2 pentru mare și așa mai departe) sau invers: așezăm numerile în ordinea descrescătoare. Din considerente legate de interpretarea testelor statistice folosite pentru testarea ipotezelor se recomandă ca numerele atașate să indice că valoarea este mai mare mai degrabă decât poziția în ierarhie (1 – foarte mic, 2 – mic, etc.).

Exemple de măsuri ordinale:

- Mulțumirea față de …, cu valorile posibile: *deloc mulțumit, nu prea mulțumit, destul de mulțumit, foarte mulțumit;*
- Ultima școală absolvită, cu valorile posibile: *fără* școală, *patru clase, școala generală, 10 clase, liceu, școala post-liceală, licență, masterat, doctorat;*

- Aprecierea veniturilor familiei, cu următoarele valori: *Nu ne ajunge nici pentru strictul necesar*, *Ne ajunge numai pentru strictul necesar*, *Ne ajunge pentru un trai decent, dar nu ne permitem cumpărarea unor bunuri mai scumpe*, *Reușim* să cumpărăm și unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângeri în alte domenii, *Reușim* să avem tot ce ne trebuie, fără să *renunțăm de la ceva*;
- Gradul unui cadru didactic din învățământul superior, cu posibilele valori: *asistent, lector, conferențiar, profesor;*
- Vechimea în muncă, cu valorile: *mai puțin de 5 ani*, între 5 și 9 ani, între 10 și 15 ani, *mai mult de 15 ani*;

În momentul în care construim categorii de genul între… și … pentru o variabilă trebuie să ne gândim care este spațiul de valori și să încercăm să construim categorii cu dimensiuni apropiate sau cu o semnificație anume (este greșit ca pentru vârsta indivizilor din întreaga populație să folosim categoria cu valoare maximă *până la 40 de ani* și *peste 40 de ani* – încercăm mai degrabă să vedem care sunt categoriile de vârstă potrivite pentru copii, tineri, maturi sau vârstnici sau care sunt vârstele care împart populația în categorii cât mai apropiate ca număr sau vom folosi intervale de vârstă care ușurează măsurarea, cum ar fi între 20 și 29 de ani, între 30 și 39 de ani, etc.)

Nivelul de interval se folosește pentru variabile măsurate cu ajutorul unor cifre, în cazul cărora punctul de referință (valoarea zero) a fost stabilită arbitrar, cum ar fi în cazul temperaturii, unde 0 în scara Celsius este punctul de înghețare al apei. În acest cazuri nu putem stabili rapoarte (dacă astăzi au fost 10 grade și ieri au fost 20, nu putem spune că astăzi a fost de două ori mai rece decât ieri). De asemenea, nu putem spune că 0 grade Celsius înseamnă absența temperaturii – sunt posibile și temperaturile negative. Deopotrivă, contează că putem avea și alte sisteme de măsurare a temperaturii, pentru care rezultatele ar fi diferite – dacă folosim gradele Kelvin (care începe de la temperatura minimă absolută), 0°C reprezintă 273°K; dacă folosim gradele Fahrenheit, 0°C reprezintă 32°F. În cazul temperaturii măsurate în grade Kelvin, zero grade chiar înseamnă absența căldurii. [17]

[17] ȘANDOR Sorin Dan, Metode și tehnici de cercetare în științele sociale . Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Științe Politice,

În general, la nivelul de măsurare interval avem variabile construite în anumite domenii de cercetare pe baza unor convenții, cum ar fi coeficientul de inteligență (IQ). Este greu să concepem în acest caz o persoană care are inteligența egală cu zero (chiar dacă este posibil să obții zero la un test de măsurare a inteligenței). De asemenea, este greu să putem spune că o persoană care are coeficientul de inteligență 160 este de două ori mai inteligentă decât o persoană care are IQ=80 – în anumite situații diferența de inteligență este mai mare (de exemplu, dacă cei doi ar trebui să înțeleagă mecanica cuantică), în altele – mult mai mică (de exemplu, când cei doi merg pe stradă). Un astfel de exemplu ar putea fi și notele obținute de studenți – se presupune că notele măsoară cunoștințele acumulate. Putem spune că un student de nota 8 știe de două ori mai multe lucruri decât un student de nota 4?

Un caz aparte este rangul într-o ierarhie. Dacă ordonăm persoanele dintr-o populație după vârstă, persoana cea mai în vârstă primește rangul 1, următoarea – rangul 2 ș. a. m. d., am obținut o măsurare la nivel de interval (distanțele sunt egale între două ranguri succesive, dar persoana de pe locul 4 nu este de două ori mai în vârstă decât cea de pe locul 8)[18].

Nivelul de rapoarte este un nivel de măsurare de interval. În plus există în acest caz un punct de referință 0 (zero), care ne indică lipsa caracteristicii. Cifra atașată valorii reprezintă chiar măsura în care avem caracteristica respectivă. Dacă valoarea variabilei *greutate* este de 75 de kilograme, persoana respectivă chiar are 75 de kilograme.

Exemple de variabile măsurate la nivel de rapoarte:

- Vârsta măsurată în ani împliniți;
- Educația măsurată în număr de ani de școală;
- Salariul măsurat în lei/lună;
- Numărul de alegeri locale la care am participat;
- Temperatura măsurată în grade Kelvin.

Posibilitatea de a ordona valorile este prezentă la toate nivelurile, dar nu și la cel nominal (cum putem ordona valori cum ar fi „bărbat”,

Administrative şi ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

[18] Ibidem., p.124-217

„femeie”?). Distanța dintre două valori succesive poate apărea doar în cazul unor valori care pot fi ordonate (deci nu și în cazul nivelului nominal). Pentru nivelul ordinal această caracteristică nu este prezentă: cum facem diferența între „bine” și foarte bine”? În cazul nivelurilor cantitative, acolo unde avem cifre, distanța dintre două valori succesive este egală (de exemplu, pentru venitul măsurat în lei – diferența între 1 leu și 2 lei este aceeași cu cea între 7778 și 7779 de lei).

Trebuie spus că există multe variabile care pot fi măsurate pe mai multe niveluri (venitul unei familii poate fi măsurat la nivel ordinal, dar și la cel de rapoarte, dacă vom folosi cifra exactă). Nivelul de măsurare trebuie ales în funcție de necesitățile cercetătorului provenite din metodele de prelucrare matematică și statistică pe care vrea să le aplice.

În alegerea nivelului de măsurare trebuie să ținem seama și de faptul că variabilele pot să fie:

- *Discrete* (avem un set de valori este unul restrâns, este imposibil din punct de vedere logic ca să existe valori intermediare: de exemplu, nu putem avea 1.5 copii);
- *Continue* (număr foarte mare de valori, pot exista valori intermediare: de exemplu putem avea înălțimea de 1,75 metri)[19].

Se recomandă să considerăm variabilele discrete drept nominale sau ordinale iar cele continue interval sau rapoarte. În ghidarea alegerii noastre pentru un nivel sau altul de măsurare putem să ne gândim și din punctul de vedere al analizelor statistice pe care vrem să le folosim.

[19] ȘANDOR Sorin Dan, Metode şi tehnici de cercetare în ştiinţele sociale. Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învăţământ la distanţă şi cu frecvenţă redusă Facultatea de Ştiinţe Politice, Administrative şi ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

3. PROIECTAREA CERCETĂRII[20]

Un concept important pentru cercetare este cel de metodologie, adică ştiinţa efectuării cercetărilor. Termenul provine din limba greacă, prin combinarea cuvintelor *methodos*, drum sau cale, şi *logos*, ştiinţă. Există două sensuri principale, cel mai larg presupunând descrierea tuturor paşilor pe care-i facem pe drumul către cunoaştere, şi altul mai restrâns, în care facem doar descrierea metodelor pe care le vom folosi.

3.1. Obiectivele cercetării

Cercetarea trebuie să fie proiectată în funcţie de scopurile pe care le urmărim. Obiectivele cercetării pot să fie extrem de variate. Miller (1991) distinge pe baza obiectivelor trei tipuri mari de cercetări:

- **Fundamentale** (pure sau de bază) având ca obiective dobândirea de cunoştinţe noi şi dezvoltarea teoriei. Alte denumiri ar fi cercetare academică sau teoretică;
- **Aplicate**, orientate spre analiza problemelor sociale şi găsirea soluţiilor de rezolvare, contribuind la fundamentarea deciziei (exemple: analiza politicilor publice şi unele tipuri de evaluare a programelor);
- **Evaluative**, orientate spre determinarea efectului diferitelor acţiuni (exemplu: evaluarea programelor).

În principiu, toate cercetările urmăresc să afle ceva nou, dar există diferenţe în ceea ce priveşte subiectul noutăţii. Cercetarea fundamentală şi cea aplicată au acelaşi scop: dobândirea de cunoştinţe noi, diferenţa fiind că, în ultimul caz, avem un scop practic, găsirea unei noi aplicaţii.

Deseori se consideră că cercetarea fundamentală nu are niciun rezultat practic şi că este doar cercetare de dragul cercetării. În realitate se întâmplă deseori ca, imediat după descoperirea unei noi teorii, să fie găsite aplicaţii practice pe baza teoriei, în vreme ce în lipsa unei teorii este greu să fie găsite aplicaţii practice.

Cercetarea evaluativă sau evaluarea urmăreşte obţinerea sistematică a unor informaţii şi evaluarea lor pentru a furniza feed-back despre

[20] *Ibidem.*

un anumit obiect (un program, de exemplu, dar gama de obiecte care poate fi evaluată variază foarte mult).

Babbie (2010) propune o altă clasificare a cercetărilor bazată pe obiective, considerând că avem:

- *Cercetări explorative*, care au ca obiectiv familiarizarea cercetătorului cu subiectul. Acestea sunt realizate din motive cum ar fi: (1) a satisface curiozitatea cercetătorului, (2) a studia fezabilitatea realizării unui studiu mai larg și (3) pentru a dezvolta metodologia unui astfel de studiu;
- *Cercetări descriptive*, care descriu fenomenele studiate. Prin astfel de cercetări răspundem la întrebări de tip „ce", „unde", când" și „cum";
- *Cercetări explicative*, prin care încercăm să explicăm fenomenul. Întrebarea principală este „de ce"?

Putem vedea că aceste tipuri de cercetare pot fi grupate. Într-o evaluare suntem interesați și de impact, cercetările explicative pot conține și elemente de predicție sau intervenție și acoperă și partea de cauze și motive de la cercetările evaluative sau de impact. De asemenea, trebuie să avem grijă că există și suprapuneri între tipurile de cercetare: atingerea unui obiectiv mai ambițios nu presupune neglijarea unora mai puțin ambițioase, astfel, în orice cercetare va trebui să avem și o parte descriptivă, într-o cercetare predictivă trebuie să avem o explicație etc.

Există și alte tipuri de cercetare care pot fi identificate:

- *Cercetarea normativă* încearcă să identifice caracteristicile pe care ar trebuie să aibă un anumit obiect sau o anumită acțiune. O posibilă direcție într-o astfel de cercetare ar fi să identifice cele mai bune căi pentru a îmbunătăți obiectul sau acțiunea. Se pot întâlni astfel de cercetări în filozofie, etică sau drept (domenii preocupate de normele care guvernează sau ar trebui să guverneze societatea). Uneori întâlnim termenul de cercetare pre-normativă: o cercetare care încearcă să fundamenteze necesitatea introducerii unei anumite reglementări;
- *Cercetarea-acțiune (action research)*, termen introdus de Kurt Lewin, pornește de la ideea potrivit căreia pentru a înțelege ceva

trebuie să încercăm să schimbăm acel ceva. Cercetarea se efectuează în același timp cu participarea activă la o schimbare socială.

Tipul de date care va fi folosit în cercetare poate fi și el legat de obiectivul cercetării. Cercetările calitative sunt orientate spre descriere și înțelegere, cele cantitative putând fi folosite pentru toate obiectivele posibile.

Având în vedere diversitatea căilor de aflare a adevărului, se poate vorbi despre o totalitate de metode, care pot fi clasificate după cele mai diverse criterii.

1. După criteriul temporal, metodele se împart în:

- *transversale* (Mat., Dreaptă care taie o figură dată) (urmăresc descoperirea relațiilor dintre laturile și aspectele fenomenelor și proceselor sociale la un moment dat, de exemplu, metoda observației);
- *longitudinale* (studiază evoluția fenomenelor în timp, de exemplu, biografia, studiu de caz).

2. După gradul de intervenție a cercetătorului asupra obiectului studiat, deosebim metodele:

- *experimentale* (cercetătorul provoacă producerea fenomenelor);
- *nonexperimentale* (cercetătorul nu se implică, nu modifică, ci doar poate observa, urmări).

3. După numărul cazurilor luate în considerație, după extensiunea unităților în cercetare, metodele pot fi:

- *statistice* (extensive) desemnând cercetarea unui număr mare de unități sociale (anchete socio-demografice, analize matematico-statistice);
- *cazuistice* (intensive) asigurând studiul aprofundat, integral al uneia sau al câtorva unități sau fenomene sociale (biografie, studiu de caz, monografie sociologică).

4. După locul ocupat în procesul cercetării sociologice metodele sunt:

- *de culegere* (recoltare) a datelor (observația, documentarea, ancheta sociologică de opinie etc.);
- *de prelucrare a informației* (manuală, mecanizată, programată);
- *de analiză a informației* (calitative, cantitative).

În condițiile în care cercetarea ne este comandată (primim un contract de cercetare sau în cazul în care primim o temă în cadrul unui curs) trebuie să identificăm cât mai clar care este obiectivul acesteia (ce vrea beneficiarul sau profesorul care ne-a dat tema de cercetare de la lucrarea respectivă). În cazul în care putem să ne alegem noi obiectivul este bine să ştim că o cercetare este apreciată mai bine atunci când are un obiectiv mai ambițios. O cercetare explicativă este, în general, mai bine apreciată decât una descriptivă.

3.2. Cauzalitatea[21]

Cercetările de tip explicativ încercă să afle cauza (sau cauzele) pentru care se întâmplă un anumit lucru.

Pentru a stabili dacă există o relație de cauzalitate, adică dacă o modificare a variabilei X va determina modificarea valorii variabilei dependente Y, trebuie să stabilim dacă:

- Cauza este anterioară efectului;
- Există o relație între cele două variabile;
- Avem o explicație logică și convingătoare a legăturii dintre cele două variabile;
- Am eliminat alte posibile explicații (relația nu trebuie să fie doar aparentă, o altă variabilă explicând fenomenul).

Ordinea temporală dintre cauză și efect este una foarte importantă: spunem că învățatul este cauza şi notele la examene sunt efectul, nu invers, pentru că mai întâi învățăm (mai mult sau mai puțin) și după aceea mergem la examene unde obținem anumite note (mai bune sau mai puțin bune). Dacă modificarea valorii variabilei Y apare înaintea modificării din variabila X, înseamnă că nu putem discuta despre o relație cauzală între cele două variabile.

Uneori este destul de dificil de a aprecia ordinea temporală: dacă încercăm să explicăm comportamentul violent prin vizionarea unor emisiuni conținând violență, avem o astfel de problemă. Ce a apărut

[21] ŞANDOR Sorin Dan, Metode şi tehnici de cercetare în ştiințele sociale . Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță şi cu frecvență redusă Facultatea de Ştiințe Politice, Administrative şi ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf f

prima dată: comportamentul violent sau vizionarea unor emisiuni cu acest caracter? În astfel de situații ambele posibilități sunt reale: ne uităm la emisiuni cu caracter violent pentru că avem un comportament de acest tip sau avem un astfel de comportament pentru că am vizionat emisiuni cu conținut violent. De asemenea, cele două variabile s-ar putea potența una pe alta, fiecare constituind în același timp și cauză și efect în raport cu cealaltă variabilă.

Trebuie să avem o corelație între variabile, adică fie modificarea valorii uneia duce la modificarea valorii celeilalte (de exemplu, cu cât petrecem mai multe ore învățând cu atât obținem note mai bune) sau anumite atribute ale unei variabile să fie asociate cu anumite atribute ale celeilalte variabile (bărbații privesc mai favorabil decât femeile infidelitatea conjugală).

Faptul că avem nevoie de o explicație logică și convingătoare a legăturii dintre cele două variabile ne ajută să eliminăm din calcul multe posibile relații cauzale. Deseori găsim în mass-media tot felul de știri care ne prezintă rezultate ale unor cercetări, dar fără să ne precizeze că discutăm despre cercetări corelaționale. Nu este dificil să găsești posibile relații cauzale, dificil este să le explici. Babbie (2010) dă exemplul relației dintre numărul la pantof și cunoștințele de matematică ale copiilor. Cu cât numărul la pantof este mai mare, cu atât știu mai multă matematică sau cu cât știm mai multă matematică cu atât avem un număr mai mare la pantof. Nu putem să explicăm logic și convingător niciuna dintre cele două variante, așa că ar fi bine să nu propunem o astfel de relație cauzală.

Trebuie să investigăm și existența unor alte posibile cauze. Putem să observăm o relație între două variabile, dar aceasta să fie determinată, de fapt, de intervenția unei a treia variabile. Putem observa o relație între numărul de mașini de pompieri prezente la locul unui incendiu și dimensiunile pagubelor (exemplu din Babbie, 2010), putem oferi o explicație cu o aparență logică (intervenția pompierilor creează daune), dar, de fapt, o a treia variabilă ne explică tot: dimensiunea incendiului influențează atât numărul de pompieri, cât și daunele produse. Și pentru exemplul anterior avem o a treia variabilă care acționează: vârsta influențează atât numărul de la pantofi, cât și cunoștințele de matematică.

O explicație a unui fenomen este considerată a fi cea mai bună atunci când găsește o cauză care este atât necesară, cât și suficientă: X poate fi considerată o cauză necesară pentru Y dacă acest efect nu se poate produce în absența sa (de exemplu, nu putem promova un examen dacă nu ne-am prezentat la el) și devine o cauză suficientă dacă garantează producerea efectului (dacă punem mâna în foc, ne vom arde).

În anumite cercetări se folosește cauzalitatea probabilistică: pentru anumite cazuri există anumite șanse ca o anumită cauză să ducă la un anumit efect (exemplu: fumatul poate să ducă la cancer pulmonar pentru anumite persoane). Cauza (fumatul) nu este nici necesară (și nefumătorii pot să ajungă la cancer pulmonar) și nici suficientă (nu toți fumătorii vor avea cancer). În astfel de cercetări trebuie să fim prudenți atunci când vorbim despre cauzalitate: trebuie să investigăm cu mare atenție alte posibile cauze și să investigăm cât mai atent mecanismul prin care se realizează efectele.

O relație cauzală poate fi reprezentată cel mai simplu sub forma unor lanțuri cauzale de tip cauză-efect. Cel mai simplu lanț cauzal implică două variabile (cauza și efectul).

În explicarea realității putem ajunge la lanțuri cauzale care mai implică mai multe variabile. De exemplu, pentru un program de reconversie profesională a șomerilor, lanțul cauzal ar putea fi de forma: *instruirea* ⇨ *obținerea unei noi calificări* ⇨ *găsirea unui loc de muncă.*

Exprimat în alți termeni, cursurile de instruire organizate duc la achiziționarea unei noi calificări, pe baza căreia șomerul va ajunge să-și găsească un nou loc de muncă.

Lanțurile acestea pot să fie mult mai complicate, în care să avem relații mult mai complexe. De exemplu, pentru calitatea unui serviciu sau nivelul de incluziune în societate se folosește Indicele.

Problema relațiilor cauzale poate fi pusă și în termenii sistemelor dinamice, în care fiecare sistem evoluează în permanență, starea lui în momentul actual fiind influențată de starea în momentul anterior și de evenimentele petrecute între cele două momente de timp.

Dacă reprezentăm calitatea unui serviciu oferit de către o instituție publică, trebuie să știm de unde începem. Cel mai bun punct de pornire ar fi reputația actuală a serviciului. Reputația serviciului influențează pozitiv cererea din partea publicului (de unde și semnul +

din dreptul legăturii cauzale). Pe măsură ce sunt mai multe cereri, calitatea serviciului va scădea (în condițiile în care acesta nu se dezvoltă). Pe măsură ce scade calitatea va apărea o discrepanță între calitate și standardele de calitate, ceea ce va duce la scăderea reputației. Ciclul se reia: scăzând reputația scade și cererea, care duce la creșterea calității, care va ajunge să depășească din nou standardele, ceea ce duce la creșterea reputației, etc.

3.3. Strategii de cercetare

Avem de ales între mai multe strategii de cercetare sau designuri. Mărginean (2000) clasifică strategiile de cercetare astfel:

- Experimentale sau non-experimentale;
- Transversale sau longitudinale;
- Comparative sau non-comparative;
- Cu o metodă sau mai multe;
- Studii de caz sau ale fenomenelor de masă;
- Cu interacțiune cercetător-subiect (obtruzive) sau fără (non-obtruzive sau discrete);
- Interactivă (subiectul intervine pe parcursul cercetării) sau non-interactivă;
- Cantitative sau calitative.

Distincția dintre design experimental sau non-experimental se referă la posibilitatea de a împărți aleatoriu subiecții în grupuri experimentale și de control. Această împărțire caracteristică designului experimental permite controlarea efectelor variabilelor care nu sunt incluse explicit în studiul nostru. În cazul designului non-experimental trebuie făcute eforturi serioase pentru determinarea efectului acestor variabile. Designul experimental este cel mai puternic din punctul de vedere al validității interne, adică al relațiilor cauzale pe care vrem să le verificăm.

Din punctul de vedere al timpului putem distinge designuri transversale și longitudinale. Un *studiu transversal* este acela care se desfășoară într-un singur moment de timp, obținând o secțiune transversală a fenomenului studiat. Studiul permite descrierea caracteristicilor populației la un anumit moment de timp și poate să furnizeze și explicații. Acestea sunt valabile doar pentru momentul respectiv de timp. Există o problemă în ceea ce privește studierea

relațiilor cauzale care evoluează în timp: nu avem decât o singură măsură și nu știm nimic despre modul în care evoluează lucrurile. Pentru variabile sensibile la factorul timp modelele explicative dezvoltate pe baza unui studiu transversal au o validitate restrânsă (apare problema posibilității de generalizare pentru alte momente diferite de timp).

Un *studiu longitudinal* este acela care se desfășoară în timp, cuprinzând cel puțin două valuri de măsurare. Un astfel de studiu ne permite să studiem mai bine evoluția în timp a fenomenelor studiate. Mai multe măsurători ne pot permite identificarea unui model care să ne explice această evoluție. Avem și aici o distincție între măsuri repetate și serii de timp, distincție datorată numărului de măsurări efectuate. Nu există o regulă generală, dar analiza statistică a seriilor de timp necesită minimum douăzeci de valuri de măsurare.

Prima strategie este cel mai adesea preferată datorită economiei de timp și de resurse și a posibilității de valorificare rapidă a rezultatelor. A doua strategie chiar ne poate furniza o informație mai bogată, este mai rar folosită datorită problemelor legate de resurse. Se preferă o aproximare a studiilor longitudinale, prin încercarea de a obține răspunsuri bazate pe memoria subiecților sau pe date secundare (date deja existente), dar acestea au limitele lor evidente.

Studiile comparative încearcă să introducă în analiză compararea rezultatelor obținute pe grupuri diferite (pot fi țări, unități teritorial-administrative, categorii de populație ș.a.). Logica este asemănătoare cu cea a experimentelor, unde comparăm rezultatele obținute pentru grupul experimental cu cele obținute pentru grupul de control.

Numărul de cazuri studiate depinde de obiectivul cercetării. Putem face studii chiar și pe un singur caz. În general, științele sociale fiind nomotetice, preferăm să studiem mai multe cazuri. În cazul în care dorim să generalizăm rezultatele noastre trebuie să folosim un număr mare de cazuri, și acelea bine selectate. În cazul în care dorim să înțelegem calitativ un anumit fenomen putem folosi studii de caz.

Numărul de metode folosite variază de la studiu la studiu. Multe cercetări folosesc o singură metodă. Altele folosesc mai multe metode pentru a compara rezultatele obținute cu metode diferite. Putem folosi mai multe metode atunci când dorim să atingem mai multe obiective: putem folosi o metodă calitativă pentru descrierea fenomenului și una

cantitativă pentru explicarea acestuia. Dacă dorim să studiem un caz în profunzime, vom folosi mai multe informații culese prin metode cât mai variate.

Designurile care folosesc metode care presupun culegerea informațiilor direct de la public sunt numite obtruzive. Trebuie să fim conștienți că interacțiunea dintre cercetător și subiect are un efect asupra celui din urmă. Aici pot să apară anumite probleme de etică (efectele nu trebuie să producă efecte fizice, mentale sau emoționale negative asupra subiecților) și anumite probleme legate de corectitudinea cercetărilor (de exemplu, oamenii care se știu observați pot să-și modifice comportamentul sau unii oameni pot să fie intimidați de persoana care le pune anumite întrebări ș.a.). Efectele de acest ultim tip trebuie să fie atent minimizate, astfel încât să nu dea naștere la erori.

În anumite cercetări este de preferat să avem participare din partea subiecților. Cercetarea-acțiune se bazează pe o astfel de participare. De asemenea, există forme de *evaluare participativă* care doresc includerea subiecților. Gradul de implicare al subiecților diferă de la participarea la culegerea datelor (care poate ușura mult munca cercetătorului) până la implicarea în proiectarea cercetării și analiza datelor. Rolul implicării subiecților este legat de dobândirea unui sens al proprietății asupra rezultatelor cercetării, care poate duce la o mai bună acceptare a recomandărilor emise pe baza rezultatelor și la implicarea în acțiunile care vizează corectarea situației. Nu întotdeauna este ușor să implici subiecții în cercetare și nu întotdeauna aceștia vin cu cele mai bune intenții. Uneori subiecții doresc să obțină o bună evaluare a situației prezente pentru a o păstra, chiar dacă realitatea indică necesitatea unei schimbări. Alteori aceștia vor dori o schimbare care să le satisfacă interesele personale în dauna intereselor mai generale).

3.4. Metodologia: metode și tehnici de cercetare

Orice cercetare sociologică pornește de la o teorie asupra fenomenului cercetat. Legătura dintre teorie și fenomenul concret este realizată prin intermediul metodologiei cercetării.

Metodologia este un termen dîn limba greacă: methodos (cale, mijloc) și logos (știință, învățătură) și constituie un ansamblu, un sistem corelat de metode și principii de cercetare științifică, aplicate în

baza respectării anumitor reguli obiective, verificate.

Metodologia reprezintă principii și reguli privind dezvoltarea și utilizarea unui sistem de metode, tehnici și procedee aplicate pentru a descoperi cauzele și relațiile dintre procesele și fenomenele sociale, tendințele și urmările lor, căile de perfecționare. Într-o accepțiune mai concretă, mai simplă, metodologia ne apare ca știință a metodelor.

Prin **metodă** (*methodos* „cale, mijloc, mod de expunere") se înțelege modul de cercetare și sistemul de reguli și principii de cunoaștere care orientează mersul gândirii spre aflarea adevărului.

Adaptarea metodelor la specificul fenomenelor și proceselor studiate se realizează prin ***anumite tehnici, procedee și instrumentare de cercetare***. În acest fel, metoda devine o înlănțuire de tehnici, procedee, instrumentare.

Tehnicile, fiind subordonate metodelor, reprezintă totalitatea procedeelor utilizate la realizarea unei metode sau procedee concrete utilizate în cercetarea nemijlocită a fenomenului sau procesului social. Termenul de ***tehnică*** este folosit, de regulă, pentru desemnarea operațiunilor concrete de colectare a informației cu ajutorul unei metode.

Mai putem spune că tehnica reprezintă acele proceduri sau operații prin care cercetătorul adună și sistematizează datele.

Ca unelte ale cercetării, tehnicile trebuie să corespundă anumitor cerințe:

- să fie riguros definite;
- să fie standardizate;
- să fie transmisibile altor cercetători;
- să nu se excludă, ele fiind corelate sau complementare.

Deoarece fiecare metodă își are tehnicile sale specifice, acestea ar putea fi clasificate.

În funcție de **metodă**, avem:

- ***tehnici ale observației sociologice:*** participative, nonparticipative;
- ***tehnici ale anchetei sociologice de opinie***: chestionar, interviu etc.

După scopul urmărit, tehnicile de cercetare pot fi:

- *extensive* (sociografice, monografice);
- *intensive* (interviu);
- *descriptive* (tehnici ale sondajului de opinie);
- *explicative* (anchetă sociologică prin chestionar) etc.

După criteriul funcției îndeplinite în procesul cercetării, deosebim:

- *tehnici de proiectare a cercetării* (conceptualizare, operaționalizare, eșantionare);
- *tehnici de recoltare a informației* (interviu, test profesional, observație participativă);
- *tehnici de analiză a informației* (scalare, analiză factorială, analiză de conținut).

Tehnicile, la rândul lor, presupun o serie de **procedee**: modalități concrete de realizare a tehnicilor sau anumite maniere de acțiune. Forma „materială" de realizare a unui procedeu (a unei tehnici și metode) este instrumentul de cercetare: fișele de observație, chestionarul, formularul interviului, camera de luat vederi, foaia, pixul etc.

Metodologia este sistemul de metode, tehnici, procedee și instrumentare, prin care o teorie este testată, controlată, dezvoltată și aplicată empiric.

Metodologia nu este doar o colecție (un ansamblu) de metode tehnici, procedee și instrumente, ci și o serie de ***principii și reguli metodologice***, care servesc ca mijloace de dirijare și de coordonare a cercetării, de stimulare a imaginației și a creativității de cercetare.

Desfășurarea cu succes a cercetărilor sociologice empirice presupune luarea în considerație a unor **principii metodologice**, precum:

1. unitatea dintre teoretic și empiric, principiul de bază, care determină că cunoștințele teoretice ghidează cercetarea empirică, studiul realității sociale, iar cunoștințele empirice confirmă valoarea de adevăr a intuiției teoretice, contribuie la formarea unor noi teorii.

Tabelul 7. Nivelul teoretic ți empiric al cercetării

Nivelul teoretic al cercetării		Nivelul empiric al cercetării. Exemple
Metode	M1,M2, M3….. Mn	Ancheta sociologică
Tehnici	T1,T2,T3…..,Tn	Ancheta sociologică prin chestionar, interviul
Procedee	P1, P2, P3,….Pn	Anchete prin chestionare prin poștă, prin presă
Instrumente de cercetare	I1, I2, I3…In	Chestionarul

Trecerea de la teoretic la empiric și, invers, de la empiric la teoretic reprezintă mișcarea necesară gândirii științifice, care se realizează în condiții de respectare a unor principii de bază:

1. Unitatea dintre calitativ și cantitativ impune utilizarea combinată a metodelor statistice și cazuistice, folosirea unor metode care sunt cantitative și calitative.

Metodele **cantitative** permit examinarea factorilor prin prisma trăsăturilor lor exprimate numeric, cu sprijinul mijloacelor statistico-matematice și al prelucrării datelor pe calculator.

Metodele **calitative** conduc la descifrarea mai profundă a conținutului, a caracteristicilor obiectului de studiu.

2. Unitatea dintre înțelegere și explicație – principiu care pune în discuție relația dintre subiectul și obiectul cunoașterii.

În literatura de specialitate, se aduc diverse exemple pentru a evidenția și a explica importanța înțelegerii în științele sociale: de exemplu, unul din ele (autor K.Jaspers): când asistăm la pedepsirea unui copil de către părinții lui, ne explicăm imediat ce s-a întâmplat pentru că noi înșine am trecut prin aceste experiențe.

Dar cunoașterea intuitivă nu e suficientă (ne poate duce la rezultate eronate), de aceea e nevoie de studii reale, de explicare a situației.

3. Unitatea dintre judecățile constatative (de constatare) și cele evaluative (de evaluare) presupune angajarea morală a cercetătorului în sprijinul valorilor înalt umaniste (adevărul, frumosul, binele) și a idealurilor naționale.

În afară de principii, metodologia sociologică mai presupune și respectarea unor ***reguli***:

- **obiectivitatea datelor**, **informațiilor și a concluziilor** cercetării, care ține de corespondența lor cu realitatea socială, independența datelor de dorința, conștiința, interesele cercetătorului (sau beneficiarului);
- **regula priorității faptelor** ne orientează la studierea faptelor de teren, la obținerea informației cu valoare de fapte;
- **regula „spiritului activ-participativ”** presupune participarea cercetătorului la viața socială studiată, cunoașterea directă, experimentarea pe sine a unor procese, fenomene sociale (de exemplu, metoda monografică);

- **abordarea complexă, integrativă** a realității sociale, care se asigură prin intermediul diversității și unității metodelor de cercetare;
- **abordarea sistemică în cercetarea sociologică** pornește de la faptul că procesele și fenomenele sociale sunt interdependente și „nimic nu se înțelege, dacă nu se raportează la întreg – la tot" (Marcel Maus);
- **regula metodologică a abordării mulți- (pluri-) și interdisciplinare** este în strânsă legătură cu abordarea complexă și sistemică și se respectă prin crearea echipelor de cercetare mixte și interdisciplinare (D. Gusti – metoda monografică);
- **regula cercetării cauzale și a abordării cauzal-explicative** antrenează studiul determinismului real, complex al fenomenelor și proceselor sociale în vederea desprinderii cauzelor și legăturilor acestora;
- **regulile deontologice**, care presupun respectarea normelor de conduită, a obligațiunilor etice ale cercetătorului, a eticii profesionale.

Metodologia *determină comportamentul științific al cercetătorului în baza cunoștințelor teoretice acumulate, selectării și aplicării unor metode, manipulării cu anumite tehnici, procedee și instrumente, respectării unor principii și reguli metodologice de bază, fundamentale.*

3.5. Etapele cercetării[22]

Obiectivitatea demersului științific semnifică faptul că știința are un obiect real și nu imaginar, cum au, spre exemplu, artele frumoase. Totodată, „obiectivitatea înseamnă și că în știință obiectul este tratat în mod independent de subiect și este considerat în realitatea sa intrinsecă. *Obiectul trebuie cunoscut așa cum este, nu așa cum s-ar dori să fie*". *Postulatele fundamentale ale metodei științifice* sunt:

[22] ȘANDOR Sorin Dan, Metode şi tehnici de cercetare în ştiinţele sociale . Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Ştiinţe Politice, Administrative şi ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag.

- se bazează pe evidențe empirice;
- utilizează concepte relevante;
- formulează numai considerații obiective;
- presupune neutralitate etică, având ca scop doar formularea unor afirmații adecvate și corecte;
- are ca rezultat apariția unor predicții probabilistice;
- metodologia este cunoscută de toți cei interesați pentru analiza critică, fiind folosită pentru testarea concluziilor prin replicare;
- are ca scop formularea unor axiome generale.

Cercetarea este un proces care are etape distincte. Există trei mari faze: pregătirea cercetării, efectuarea ei și finalizarea cercetării. Ca proces ideal, cercetarea sociologică empirică se realizează prin alternarea, succedarea a două faze:

- ***teoretică*** (formularea conceptelor, interpretarea);
- ***empirică*** (acumularea, prelucrarea și analiza informației).

Procesul cercetării poate fi descompus în următoarele etape succesive:

- ***faza conceptuală;***
- ***faza metodologică;***
- ***faza empirică și tratarea datelor.***

1. Faza conceperii/construcției

- alegerea/formularea problemei de cercetare;
- enunțarea întrebărilor, obiectivelor, ipotezelor cercetării, definirea variabilelor;
- dezvoltarea ipotezelor;
- recenzarea literaturii de specialitate pertinente/realizarea unui studiu privind stabilirea literaturii de specialitate utilizate în cercetare;
- elaborarea unui cadru de referință.

2. Faza metodologică

- definirea populației și eșantionului de studiu/corpusului de studiu;w
- selectarea strategiei de verificare și a instrumentelor de colectare a informației;
- descrierea desfășurării și colectării datelor;
- prezentarea planului de analiză a datelor culese.

3. Faza empirică și de tratare a datelor

- colectarea datelor;
- executarea proiectului;
- analiza datelor colectate (ordonarea, clasarea, compararea, măsurarea forței de atracție între variabile);
- interpretarea/discutarea rezultatelor (verificarea autenticității rezultatelor obținute, ipotezelor, interogarea teoriilor, elaborarea acestora etc.);
- generalizări și interpretări;
- pregătirea raportului/prezentarea rezultatelor, adică scrierea formală a concluziilor la care s-a ajuns.

Efectuarea cu succes a cercetării sociologice empirice necesită sistematicitate și stabilirea unor anumite etape, care ordonează, disciplinează și dirijează mersul cercetării. Sociologul Roger Mucchielli consideră că etapele cercetării sociologice sunt:

1) *delimitarea* obiectului cercetării (alegerea temei de cercetare);
2) *pre-ancheta* (fixarea obiectivelor, costului cercetării și a termenelor în care se va realiza);
3) determinarea *obiectivelor* și formularea *ipotezelor*;
4) determinarea *universului* (populației de investigat);
5) alcătuirea *eșantionului* (selecția);
6) alegerea *metodelor* și a tehnicilor de cercetare;
7) testarea prin *ancheta-pilot* a tehnicilor (instrumentelor) de cercetare;
8) definitivarea *instrumentelor*, tipărirea lor;
9) *aplicarea* lor pe teren (cercetarea de teren);
10) *prelucrarea* informațiilor;
11) *analiza* rezultatelor;
12) elaborarea *raportului* de cercetare.

Etapele de bază ale cercetării sociologice sunt:

l) pregătirea cercetării (proiectarea și organizarea ei);
2) cercetarea de teren (culegerea informației);
3) prelucrarea și analiza informațiilor.

Tabelul 8. Etapele cercetării sociologice

Etapele cercetării sociologice empirice		
De pregătire (proiectare și organizare)	**De culegere a informației (de teren)**	**De prelucrare și analiza a informației**
Studiul bibliografic din domeniu		Pregătirea pentru elaborarea proiectului și determinarea cadrului conceptual
Elaborarea proiectului		Pregătirea pentru prelucrare
Cercetarea de probă		Prelucrare
Elaborarea planului de lucru și ale măsurilor organizatorice		Analiza și interpretarea
	Procese-verbale	Formularea concluziilor
		Elaborarea raporturilor de cercetare

Activitatea de administrare a programului de cercetare științifică

Este o activitate de management care vizează:

- stabilirea etapelor și a termenelor;
- corelarea etapelor cu termenele parțiale/termenul final al cercetării;
- valorificarea potențialului de creație al cercetătorilor;
- gestionarea resurselor disponibile;
- evitarea surselor de majorare a riscului.

Activitatea de elaborare a programului de cercetare constă în:

- ✓ elaborarea *schiței proiectului de cercetare* imediat după alegerea temei de cercetare;
- ✓ elaborarea *proiectului temei* după terminarea documentării bibliografice, atunci când cercetătorul ajunge să facă și o primă formulare a ipotezei;
- ✓ elaborarea *planului preliminar de structură a lucrării*, care se conturează pe măsura parcurgerii etapelor de documentare și de explicare a fenomenului supus cercetării.

Schița proiectului de cercetare cuprinde:

- termenul evaluativ de predare al lucrării;
- operațiunile de documentare-învățare;

- sursele de informare-documentare;
- evaluarea timpului necesar îndeplinirii etapelor cercetării.

Proiectul temei include:

- o etapele ulterioare de cercetare ştiinţifică;
- o documentarea directă;
- o formularea ipotezelor de lucru;
- o modul în care urmează a fi prelucrate informaţiile;
- o evaluarea termenelor de prelucrare;
- o termenul de verificare a ipotezelor şi de fundamentare a concluziilor ştiinţifice;
- o termenul de redactare a lucrării;
- o termenul de susţinere publică;
- o operaţiunile de asistenţă, implementare şi termenele necesare acestora;
- o cheltuielile necesare fiecărei etape;
- o consumul de timp necesar consultării specialiştilor în diferite etape de realizare a lucrării;
- o termenul necesar refacerii şi definitivării lucrării

Planul preliminar de structură a lucrării cuprinde:

- ❖ principalele idei şi concluzii;
- ❖ principalele ipoteze confirmate/neconfirmate;
- ❖ modele de analiză şi calcul;
- ❖ argumentaţia teoretică şi practică;
- ❖ sursele de informare şi modul de prelucrarea acestor surse;
- ❖ problemele neclarificate;
- ❖ structura lucrării.

Planul definitiv al lucrării se face după modificarea planului preliminar.

Această etapă constă în redactarea şi susţinerea publică a lucrării ştiinţifice. Elaborarea oricărei lucrări ştiinţifice trebuie să respecte, în linii mari, următorii paşi:

1. Alegerea temei (explorarea proiectului propus);
2. Constituirea echipei de cercetare;
3. Documentarea ştiintifică (alegerea bibliografiei);
4. Stabilirea ipotezelor de lucru şi a planului lucrării;
5. Întocmirea programului activităţii de cercetare, de abordare şi elaborare a lucrării (calendarul operaţiilor);

6. Abordarea documentară/experimentală/cercetarea de teren;
7. Prelucrarea, interpretarea și formularea tezelor principale privind rezolvarea problemei (exploatarea datelor);
8. Redactarea materialului în primă formă și consultarea conducătorului științific;
9. Redactarea materialului în a doua formă, ca variantă finală;
10. Pregătirea pentru publicare/comunicare.

De exemplu, pentru un studiu asupra corupției din instituțiile publice am putea avea următoarea schemă de alegere a unei teme (simplificată, numărul de alternative de la pașii 2-5 poate fi mult mai mare):

Tabelul 9. Alegerea temei cercetării

Pasul	Obiectivul	Descriere
1	Identificare	Corupția din instituțiile publice
2	Direcție	Măsurarea gradului de corupție Cauzele corupției Profilul funcționarului corupt Efectele corupției asupra
		funcționării instituțiilor publice Mecanisme de combatere a corupției
3	Alegere	Cauzele corupției
4	Formulare întrebări	În ce măsură salarizarea influențează corupția? Sancționarea actelor de corupție influențează corupția? Care este influența birocrației excesive asupra corupției?
5	Formularea obiectivelor	Obiectiv general: identificarea cauzelor corupției Obiective specifice: Identificarea efectelor salarizării asupra corupției Identificarea efectelor sancțiunilor asupra corupției Identificarea efectelor birocrației asupra corupției
6	Verificare	Avem timpul, resursele financiare și expertiza necesară pentru efectua cercetarea?
7	Verificare suplimentară	Ne mai interesează tema? Suntem de acord cu obiectivele? Avem resursele și expertiza necesară?

Titlul lucrării se poate alege de la început, dar poate să sufere modificări pe parcurs.

Important este ca titlul să reflecte cât mai bine conținutul lucrării.

Titlul poate rezuma obiectivul studiului (de exemplu, *Cultura organizațională din instituțiile publice*), la care putem adăuga elemente legate de aria de cuprindere a studiului *(Cultura organizațională din instituțiile publice din Regiunea de Nord-Vest)* sau poate reflecta rezultatele obținute (*Colectivism și distanț*ă mare față de putere), sau să combine cele două abordări *(Colectivism și distanță mare față de putere – o analiză a culturii organizaționale din instituțiile publice din Regiunea de Nord-Vest)*. Dacă titlul este prea lung se poate apela la un subtitlu.

Studiul bibliografiei

Studiul bibliografic (*literature review*) are următoarele obiective:

- Mai buna înțelegere a domeniului studiat;
- Prezentarea stadiului actual al cunoașterii în domeniu (teorii avansate, rezultate obținute, limite ale cercetărilor actuale);
- Demonstrarea unei bune cunoașteri și stăpâniri a temei respective;
- Identificarea principalelor teorii, metode, instrumente de cercetare din domeniu;
- Furnizarea unui cadrului teoretic și al rezultatelor cercetărilor anterioare care vor fi folosite în explicarea rezultatelor cercetării;
- Identificarea și verificarea întrebărilor de cercetare;
- Construirea sau adoptarea unei explicații pentru fenomenul studiat (pe baza teoriilor existente în domeniu putem prelua una dintre ele sau putem construi una nouă – în cazul în care dorim să facem o cercetare explicativă);

Studiul bibliografic este un efort extrem de important în orice lucrare științifică și la orice nivel (de la novice la expert). Uneori pornim într-un studiu de la o problemă foarte vag definită, de la o idee generală. Pentru a înțelege ce se întâmplă cu adevărat în domeniul propus de noi, este bine să încercăm prima dată să vedem care este relevanța problemei (este o problemă cu adevărat importantă?), cum a mai fost abordată problema, ce explicații au fost avansate, ce concepte și variabile au fost folosite în alte studii, ce metode și ce instrumente există, ce rezultate au fost obținute.

Cooper (1988) identifică patru tipuri de studii bibliografice, după tipul de orientare:

- Orientate spre rezultate, în care sunt prezentate și analizate principalele rezultate obținute până la data efectuării studiului. Astfel, putem identifica arii în care nu există rezultate sau în care acestea trebuie actualizate sau verificate;
- Orientate spre metode, în care sunt identificate principalele variabile, măsurile construite, metodele utilizate pentru a obține rezultatele anterioare. Un astfel de studiu ne poate ajuta să înțelegem mai bine rezultatele obținute și să ne construim propria metodologie;
- Orientate spre teorii – ne poate ajuta să înțelegem care sunt principalele teorii din domeniu, care este relația dintre ele, dacă acestea reușesc să explice fenomenul sau dacă este nevoie de o nouă teorie;
- Orientate spre aplicații – putem să vedem cum s-a încercat rezolvarea unei anumite probleme ce programe sau politici au fost adoptate și cum au fost implementate.

În practică în aproape toate studiile se folosesc mai multe orientări. În funcție de scopul studiului o orientare poate fi prioritară și altele trebuie folosite (de exemplu, dacă vrem să propunem o nouă teorie vom pune accentul pe teorii, dar va trebui să prezentăm rezultatele pentru a argumenta necesitatea unei noi teorii sau dacă dorim să propunem o nouă metodă vom insista pe prezentarea metodelor folosite anterior, dar trebuie să prezentăm și teoriile din spatele metodelor și rezultatele obținute).

Procesul de realizare al studiului bibliografic este unul greu de schematizat. Pe măsură ce aflăm mai multe lucruri despre domeniul de studiu care ne interesează va trebui să ne întrebăm în permanență ce mai trebuie inclus și ce poate fi eliminat. Fiecare sursă studiată (carte, articol, studiu ș.a.) poate să ne deschidă sau să ne închidă anumite direcții ulterioare de căutare.

Începem de la studiul unor cărți sau reviste din bibliotecă sau a resurselor electronice (baze de date electronice abonate sau Internetul). În cazul studiului resurselor electronice trebuie să ne alegem cu atenție cuvintele de căutare: ele trebuie să fie cât mai apropiate de tema aleasă,

trebuie să identificăm toate diferitele denumiri sub care s-ar putea găsi studii legate de cercetarea noastră. Trebuie să facem o selecție între acestea în funcție de relevanță. Putem găsi foarte multe articole care fac referință la subiectul care ne interesează.

În procesul de selecție a surselor cele mai importante trebuie să avem în permanență în minte obiectivele pe care le-am formulat în procesul de alegere al temei. Vom selecta lucrările care ne ajută cel mai mult în îndeplinirea obiectivelor propuse. Obiectivele respective pot și trebuie să fie revizuite în lumina studiilor pe care le-am parcurs.

Este bine să începem cu lucrările cele mai importante din domeniu, ale autorilor cei mai importanți. Care sunt lucrările sau autorii cei mai importanți? Putem să-i identificăm acest lucru pornind de la suporturile de curs existente (în care sunt prezentate teoriile cele mai importante), întrebând îndrumătorul lucrării (dacă avem așa ceva) sau alți specialiști sau ghidându-ne după numărul de citări ale lucrării sau autorului respectiv (bazele de date electronice ne spun câte lucrări citează lucrarea respectivă și de câte este citată).

Fiecare lucrare găsită poate fi analizată din punctul de vedere al utilității pentru elaborarea lucrării citind titlul, cuvintele-cheie atașate, rezumatul sau întreaga lucrare. Dacă lucrarea ne este utilă, este bine să ne notăm ideile principale și principalele elemente care ne permit citarea lucrării (după caz ne interesează: autori, titlu, anul apariției, editura/revista în care a apărut, volumul/numărul revistei, adresa Internet la care am găsit sursa, data la care am accesat ultima dată informația respectivă).

Lucrarea respectivă poate constitui un punct de pornire. Putem să folosim sursele citate în lucrare pentru a înțelege mai bine cum a apărut ideea lucrării respective sau putem să vedem ce lucrări au folosit idei din lucrarea aceasta și la ce rezultate au ajuns.

Este bine ca în orice studiu bibliografic să precizăm care au fost autorii care au introdus anumite idei, concepte și teorii prezentate în lucrare. O posibilitate de a organiza orice studiu bibliografic este cel istoric, în care prezentăm evoluția domeniului pe care-l studiem. Chiar și dacă în loc de perspectiva istorică preferăm o abordare conceptuală (în care organizăm prezentarea în funcție de conceptele sau abordările specifice ale domeniului), tot trebuie să dăm astfel de indicații.

O problemă apare în ceea ce privește diferitele referate (chiar și lucrări de licență sau disertații) care pot fi găsite pe Internet. Într-o lucrare științifică trebuie să evităm folosirea unor astfel de surse. Argumentele sunt următoarele:

- Referatele respective sunt sau conțin studii bibliografice: noi trebuie să facem propriul nostru studiu bibliografic;
- Calitatea lor este una îndoielnică. În multe cazuri informația din respectivele referate nu este corectă, completă și actuală;
- Originalitatea lor este, în cel mai bun caz, una redusă;
- Lucrările respective nu pot fi citate: nu avem elementele necesare (autor, anul efectuării ș.a.)

În cel mai bun caz astfel de lucrări ne pot da ceva idei de la care putem porni, dar trebuie să fim prudenți: uneori ne-ar putea trimite pe direcții greșite.

Acumularea de informații trebuie însoțită în permanență de reflecție față de organizarea prezentării rezultatelor studiului bibliografic (sau a părții teoretice a lucrării).

Din punctul de vedere al structurii părții teoretice am putea avea pentru o prezentare conceptuală:

- O introducere în care să definim domeniul de studiu (atât prin ceea ce este, cât și făcând delimitări față de alte domenii) și să precizăm relevanța sa.
- Mai multe secțiuni sau sub-capitole. Fiecare va prezenta o anumită dimensiune a domeniului, pentru fiecare prezentând definițiile avansate, precum și cele mai importante caracteristici ale acesteia, așa cum reiese din studiile de specialitate. Nu vom prezenta fiecare studiu pe rând, ci vom prezenta fiecare caracteristică pe rând pe baza studiilor existente. Studiile cele mai importante merită o prezentare mai pe larg, în timp ce celelalte pot fi doar menționate sau chiar omise (prea multă informație poate să aibă efecte negative);
- Concluziile: prezentăm pe scurt stadiul actual al cunoașterii din domeniu, limitele sale, precum și direcțiile de cercetare pentru studiile ulterioare.

O bună prezentare a rezultatelor studiului bibliografic trebuie să aibă următoarele caracteristici:

- Să fie *originală*: teoriile, metodele, rezultatele prezentate aici nu sunt ale noastre și trebuie să precizăm sursele folosite. Partea de originalitate se referă la realizarea prezentării: trebuie să facem noi prezentarea respectivă, nu să o preluăm din altă parte. Preluarea parțială sau integrală a unor părți (mai mici – chiar și o propoziție – sau mai mari) fără citarea sursei se numește plagiat;
- Să fie *actuală*: trebuie să ne apropiem cât mai mult posibil cu studiul nostru de prezent. Trebuie să încercăm să prezentăm toate studiile importante apărute, inclusiv cele mai noi. Omiterea unor studii importante apărute în ultima perioadă sau a unor cifre cât mai la zi vizavi de dimensiunea problemei studiate indică o slabă calitate a activității de documentare;
- Să fie completă: să includă cele mai importante studii din domeniu;
- Să fie realizată în *spirit critic*: trebuie să realizăm mai mult decât un inventar al studiilor pe o anumită temă, trebuie să încercăm și o anumită evaluare a acestora fie în general (ceea ce nu este foarte ușor), fie într-un un anumit context. Putem, de exemplu, să încercăm să prezentăm, argumentat, aplicabilitatea diferitelor teorii și metode dintr-un anumit domeniu în funcție de specificul fenomenului (de exemplu, pentru instituții publice din România);
- Prezentarea să fie una *logică*, însoțită de argumente convingătoare, secțiunile să fie prezentate cât mai clar, împreună cu relațiile dintre ele, iar trecerea de la o secțiune la alta să fie cât mai lină;
- Contează aspectele legate de redactare și *tehno-redactare*. O lucrare neîngrijită, cu greșeli de introducere sau de gramatică, care arată prost în pagină are șanse mici de a trezi entuziasmul.

Pe parcursul studiului bibliografic, în funcție de rezultatele sale, se poate ajunge la o schimbare a domeniului de studiu (nu ne mai interesează tema), eventual la o nouă înțelegere a obiectului studiului (o altă temă ni poate părea mai interesantă). În acest caz, ne întoarcem la prima etapă: alegerea temei.

Formularea ipotezelor

Dacă cercetarea noastră este una deductivă va trebui să alegem teoria și ipotezele după parcurgerea studiului bibliografic și pornind de la cele aflate acolo. Teoria pe care o alegem sau o construim trebuie să apară ca o concluzie logică a studiului bibliografic.

Ipotezele pe care le formulăm trebuie să se refere la aspectele cele mai importante ale teoriei. Trebuie să precizăm care sunt variabilele dependente și care sunt cele independente, ce relații între variabile ar merita cercetate, eventual cum credem că sunt acestea, ce variabile de control trebuie folosite. Într-o cercetare inductivă vom dezvolta teoriile și ipotezele pe parcursul studiilor.

Designul studiului

Designul studiului cuprinde metodologia care va fi folosită. Etapele metodologiei se referă la operaționalizare, alegerea metodei de cercetare, construirea instrumentelor și selectarea cazurilor.

Operaționalizarea

Trebuie să parcurgem toți pașii operaționalizării doar atunci când este cazul – atunci când lucrăm cu concepte. Uneori avem lucrăm cu concepte și cu variabile. Pentru ultimele operaționalizarea se rezumă la definire și modul în care le măsurăm.

Alegerea metodei și tehnicii

Pentru efectuarea studiului va trebui să alegem una din mai multe metode: observația, chestionarea, experimentul, sondajul de opinie, interviul, analiza documentelor, studii de caz, etc.[23]. De asemenea, va trebui să stabilim care tehnică (formă de aplicare a metodei) este cea mai potrivită pentru culegerea datelor care ne interesează. În măsura în care este și posibil și necesar se va apela la triangulație (folosirea mai multor metode).

Fiecare metodă are anumite avantaje și anumite dezavantaje. De exemplu, sondajul de opinie ne poate ajuta să avem informații cât mai

[23] *Apud*. ȘANDOR Sorin Dan, Metode și tehnici de cercetare în științele sociale . Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

complete, dar deseori nu suficient de „adânci". Un interviu ne poate oferi astfel de informații, dar acestea sunt mai greu de generalizat la nivelul întregii populații. Alegerea metodei de cercetare care vor fi folosite trebuie să fie argumentată. Argumentele pot fi legate de patru factori:

- Specificul domeniului de studiu și al temei propuse;
- Considerații teoretice;
- Specificul fiecărei metode;
- Criterii practice (bani, timp, ș.a.).
- Construirea instrumentelor

Instrumentele de cercetare trebuie să fie construite, testate și îmbunătățite. În cazul în care folosim instrumente deja existente acestea vor fi profilate (adaptate pentru eșantionul cărora le vor fi aplicate). Instrumentele trebuie construite astfel, încât să ne permită măsurarea tuturor variabilelor pe care dorim să le măsurăm. Dacă omitem o variabilă, s-ar putea să nu mai putem testa ipotezele. Dacă vrem să testăm ipoteza conform căreia Cu *cât învățăm* mai mult obț*inem note mai bune*, avem nevoie să aflăm cât învață fiecare caz din eșantion și ce note au obținut.

Metodele de cercetare dispun de instrumente specifice. O prezentare mai pe larg va fi făcută în capitolul 4 pentru fiecare metodă în parte.

Selectarea cazurilor

Știm că măsurarea presupune aflarea atributului corespunzător fiecărui caz sau unitatea de analiză pentru fiecare variabilă care ne interesează. În primul rând, trebuie să definim populația de cazuri – mulțimea tuturor cazurilor care poate interesa. Populația este identificată în funcție de tema cercetării noastre. Dacă vrem să aflăm opinia cetățenilor unui oraș despre calitatea serviciilor oferite de către Primărie, populația va fi constituită din mulțimea tuturor cetățenilor orașului. Orice alt caz nu face parte din populația noastră (de exemplu, un turist în trecere prin oraș).

Unitatea de analiză poate fi concepută și din grupări de indivizi (putem avea drept cazuri familii, grupuri de prieteni, organizații sau instituții, localități, unități teritorial-administrative, țări, grupuri de țări sau continente). De asemenea, putem localiza unități de analiză la

nivelul diferitelor artefacte sociale (produse ale activității societății). Putem avea drept cazuri legi și alte reglementări legale, documente oficiale sau particulare, cărți, filme, opere de artă, construcții ș.a. Un caz aparte de artefacte sociale îl constituie diferitele interacțiuni sociale. De exemplu, am putea lua ca unitate de analiză interacțiunile dintre un cetățean și funcționarii de la ghișeul de relații cu publicul (aici unitatea de analiză fiind nu cetățeanul, nici funcționarul, ci interacțiunea dintre ei). Evenimentele se referă la interacțiuni sociale mai complexe, în care interacționează mai mulți indivizi.

În situațiile unor populații mici, acestea pot fi studiate în întregime (de exemplu, dacă avem 5 angajați într-o instituție putem să-i studiem pe toți). În alte situații trebuie să selectăm cazurile pe care le vom studia. În funcție de obiectivul cercetării și de tipul de date dorit putem apela la strategii diferite. Patton (1990:182-183) distinge 18 posibile strategii de selectare[24].

Tabelul 10. Strategii de selectare a cazurilor

Tip	Scop
A. Probabilistică	Dorim să obținem un eșantion reprezentativ pentru toată populația
1. Aleatorie, simplă	Permite generalizarea rezultatelor obținute pentru eșantion la nivelul întregii populații
2. Stratificată sau cluster	Crește încrederea față de generalizările pentru anumite sub-eșantioane.
B. Orientată spre scop	Selectează cazuri bogate în informație pentru o investigație în adâncime.
1. Cazuri extreme sau deviante	Învățăm din manifestări neobișnuite ale fenomenului, cum ar fi studenții excepționali, crize, evenimente unice.
2. În funcție de intensitate	Căutăm cazuri în care fenomenul se manifestă cu intensitate, dar nu neobișnuit (cum ar fi studenții buni).

[24] *Apud*: ȘANDOR Sorin Dan, Metode şi tehnici de cercetare în ştiinţele sociale . Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Ştiinţe Politice, Administrative şi ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

Tip	Scop
3. Pentru maximizarea variației	Încercăm să găsim cazuri extrem de diferite din punctul de vedere al dimensiunilor care ne interesează. Putem identifica regularități care se manifestă în orice condiții.
4. Cazuri omogene	Căutăm cazuri asemănătoare. Variația este redusă, analiza este mai ușoară, ne este mai ușor să facem interviuri de grup.
5. Cazuri tipice	Ilustrează sau subliniază ce este tipic, normal, mediu.
6. Stratificată	Ilustrează caracteristicile unor anumite sub-grupuri care ne interesează; ușurează comparațiile.
7. Cazuri critice	Permite generalizarea logică și aplicarea la maxim a informației obținute pentru celelalte cazuri – ce este adevărat pentru un astfel de caz va fi adevărat și pentru celelalte cazuri.
8. „Bulgăre de zăpadă”	Identificăm noi cazurile de interes baza informațiilor provenite din cazurile investigate.
9. După un criteriu	Putem selecta toate cazurile care îndeplinesc un anumit criteriu, de exemplu toți studenții care au terminat un liceu real.
10. Bazată pe teorie	Găsirea manifestărilor unui construct teoretic pentru a studia constructul respectiv
11.Cazuri confirmatoare sau neconfirmătoare	Dezvoltarea analizei inițiale și identificarea excepțiilor.
12. Oportunistă	Ca urmare a unor indicații provenite pe parcursul cercetării adăugăm noi cazuri.
13. Aleatorie (număr mic de cazuri)	Adaugă credibilitate, elimină distorsiunile pe care le pot genera alegerile noastre. Nu cresc șansele de generalizare sau reprezentativitatea.
14. Cazurile importante politic	Mărește interesul pentru studiu (sau prin eliminarea cazurilor de acest tip micșorăm șansele de a trezi un interes nedorit).
15. De convenienţă	Economisim timp, bani și efort. Motivația este cea mai slabă, credibilitatea este minimă. Cazurile sunt sărace în informație.
16. Combinată	Prin combinarea mai multor strategii de eșantionare obținem posibilitatea de a compara rezultate (triangulație), putem satisface nevoi multiple.

Pentru cercetări cantitative selectăm eșantioane mai mari, având la dispoziție o serie întreagă de proceduri (vezi secțiunea 4.3.3). Pentru cercetările calitative vom selecta un număr mai mic de cazuri, orientându-ne spre una sau mai multe dintre cele 16 strategii de selectare orientate spre scop.

Trebuie să avem grijă asupra pericolelor reprezentate de selecția pe baza variabilei dependente. Dacă vrem să explicăm succesul școlar al unor studenți și vom selecta studenți cu rezultate bune s-ar părea că este în regulă. Vom identifica anumiți factori ai succesului, printre care faptul că studenții respectivi învață. Concluzia noastră ar fi că studenții au succes pentru că învață. Problema este că nu știm dacă învățatul este o condiție necesară pentru succesul școlar. Am fi știut acest lucru dacă am fi investigat studenți cu rezultate slabe și am fi aflat că aceștia nu învață.

O altă problemă care poate apărea este cea a părtinirii (*bias* în engleză). De fiecare dată când facem selectarea unui caz putem să fim părtinitori – putem alege subiecții nu după criterii obiective, ci după unele subiective – dacă alegem pe cineva în funcție de aspectul său și nu de informațiile pe care ni le poate furniza.

Faza a doua a cercetării este efectuarea cercetării propriu-zise, în care aplicăm metodologia pe care am elaborat-o.

În *Recomandările privind pregătirea rapoartelor de anchete selective* (Oficiul Statistic al Națiunilor Unite, 1950) se recomandă ca descrierea studiului să cuprindă:

- *Descrierea generală* (enunțarea scopurilor anchetei, descrierea materialului cuprins, natura informației colectate, metodele de colectare a datelor, metoda de eșantionare, data începerii și durata anchetei, exactitatea, costul, evaluarea anchetei în funcție de atingerea obiectivelor, responsabilitatea asupra datelor);
- *Metoda de selectare a unităților din eșantion;*
- *Personalul și echipamentul utilizat*;
- *Analiza statistică și procedeele de calcul*;
- *Precizia anchetei* (erorile de eșantionare, gradul de concordanță dintre investigatori independenți care tratează același material, comparația cu alte surse de informare, eficiența cercetării, observații critice);

- *Considerații finale.*

O astfel de prezentare în detaliu se face pentru rigoare ştiinţifică maximă, existând pericolul ca cei care citesc acest raport să se plictisească. În multe cazuri se recomandă ca această descriere amănunțită să fie prezentată doar într-o anexă.

Efectuarea cercetării cuprinde două faze: colectarea datelor şi analiza lor.

Colectarea datelor

Problemele legate de colectarea datelor vor fi tratate mai pe larg în capitolul 4. Printre problemele existente menționăm mijloacele umane şi materiale avute la dispoziție, disponibilitatea persoanelor de a răspunde, corectitudinea operatorilor de interviu sau sondaj sau codificarea răspunsurilor pentru a le putea introduce în proceduri de prelucrare statistică (inclusiv a răspunsurilor libere).

Există o serie întreagă de probleme logistice care trebuie rezolvate în realizarea efectivă a unei cercetări, mai ales a uneia de dimensiuni mari.

Analiza datelor

Încă din momentul alegerii nivelului de măsurare a variabilelor problema analizelor

statistice trebuie luată în considerare. Anumite proceduri statistice pot fi aplicate numai pentru un anumit tip de date (vezi capitolul 5). Trebuie să alegem procedurile statistice care ne permit testarea cât mai potrivită a datelor.

A treia fază, finalizarea studiului, se referă la concluzii şi la inserția socială a rezultatelor.

Concluzii

Ne interesează dacă teoria avansată a fost confirmată sau nu, care sunt implicațiile rezultatelor asupra bazei teoretice, ce recomandări se pot face pentru programe sau politici publice, cum s-ar putea îmbunătăți cercetarea?

Inserția socială a rezultatelor

Rezultatele unei cercetări nu ar trebui să rămână în sertarul cercetătorului sau între paginile unui raport sau a unei lucrări pe care

nu o citește nimeni, ele ar trebui să aibă efect asupra societății. Efortul cercetătorului nu trebuie să se oprească la nivelul concluziilor. El trebuie să încerce să atragă atenția unor cercuri cât mai largi asupra problemei identificate și posibilelor soluții identificate. În cazul particular al administrației publice, un cercetător ar trebui să încerce să aducă la cunoștința tuturor celor interesați (politicieni, funcționari publici, cetățeni – indivizi și organizații care le reprezintă interesele) rezultatele cercetărilor sale. Nu este un lucru ușor, nu toate rezultatele noastre pot fi pe placul tuturor, nu toate sunt aflate în aria de interes, soluțiile propuse pot să nu fie cele dorite. Dar trebuie să fim conștienți că un cercetător are (și) o datorie față de societate, cea de a furniza informații pe baza cărora se pot lua decizii mai bune pentru societate. Nu în ultimul rând suntem și noi cetățeni interesați de bunul mers al societății în care trăim.

EXERCIȚII pentru consolidare și dezvoltare

Probleme

1. Cercetarea exploratorie:
   a) este o cercetare care vrea să vadă cum arată un anumit fenomen;
   b) este o cercetare care aduce elemente noi într-un domeniu pe care nu l-a mai studiat nimeni;
   c) urmărește interpretarea unor acțiuni și comportamente;
   d) testează ipoteze.
2. Cercetările aplicate:
   a) se folosesc pentru a testa ipoteze;
   b) urmăresc scopuri practice;
   c) aplică teoriile existente;
   d) urmăresc explicarea unor fenomene sociale.
3. Vrem să studiem modul în care se dezvoltă cunoștințele de matematică ale elevilor în școala generală. Ce tip de design al cercetării vom folosi:
   a) longitudinal, b) participativ, c) interactiv, d) transversal, e) experimental?
4. Ce este un studiu transversal?
   a) un studiu al unei anumite părți a societății;

b) colectarea datelor pentru mai multe cazuri la un anumit moment;
c) compararea a două variabile pe o perioadă mai lungă de timp;
d) studierea mai multor cazuri pe o perioadă mai lungă de timp.

5. În cadrul unei cercetări comportamentul unui grup de studenți în timpul unui curs a fost filmat pe ascuns. O zi mai târziu studenții respectivi au fost întrebați despre comportamentul din timpul cursurilor. Cercetarea poate fi clasificată drept:
   a) corelativă, b) non-obtruzivă, c) longitudinală, d) transversală, e) predictivă.
6. Pentru ca să avem o relație cauzală trebuie ca: a) o a treia variabilă să nu explice schimbările observate în primele două variabile, c) să existe o relație semnificativă între variabile b) o variabilă să o preceadă pe cealaltă în timp, d) să avem o explicație logică și convingătoare
7. Cum ne așteptăm să fie relația dintre numărul de biserici și numărul de furturi dintr-un oraș: negativă sau pozitivă? Cum credem că funcționează relația?
8. Într-o cercetare pe logică deductivă, ce urmează cel mai adesea după studierea literaturii? a) colectarea datelor, b) proiectarea cercetării, c) formularea ipotezelor, d) alegerea temei de cercetare.
9. Într-o cercetare bazată pe logica inductivă, care dintre următoarele se desfășoară ultima? a) formularea ipotezelor, b) colectarea datelor, c) formularea teoriei, d) analiza datelor.
10. Preluăm informații de la un anumit autor. Cum trebuie să procedăm pentru a evita plagiatul?
    a) citățm cât mai precis sursa folosită, b) reformulăm spusele autorului, c) nu este bine să preluăm informații produse de către alt autor, d) precizăm modul în care am ajuns la informațiile respective. Ne-am ales tema „Identificarea cauzelor corupției în direcțiile județene ale Serviciului Român de Informații". Ce probleme ar putea apărea?
11. Am ales tema „Reforma administrației publice în țările post-comuniste". Ce probleme ar putea apărea?

12. Dorim să studiem teoria „Studenții care învață bine vor lua note mari la examen". Cum vom face o selecție bazată pe teorie?
13. Identificați un posibil caz critic pentru studierea unei teorii care încearcă să explice corupția din rândul funcționarilor publici prin intermediul educației obținute în timpul comunismului și a veniturilor mici.
14. Vrem să explicăm corupția din rândul funcționarilor publici. Cum facem o selectare a funcționarilor care constituie cazuri tipice?

Rezolvare

1. Cercetarea exploratorie are ca obiectiv familiarizarea cercetătorului cu subiectul, își propune să aducă elemente noi doar pentru cercetător, nu are printre scopuri testarea de ipoteze. Răspuns corect a).
2. Cercetările aplicative urmăresc scopuri practice și aplică teoriile existente. Răspunsuri corecte b) și c).
3. Dezvoltarea cunoștințelor de matematică ale elevilor se desfășoară în timp: avem nevoie de un design longitudinal. Răspuns corect a).
4. Un studiu transversal este un studiu care încercă să vadă cum se prezintă un anumit fenomen la un anumit moment de timp. Răspuns corect b).
5. Cercetarea prezentată nu este poate fi clasificată drept una corelativă sau predictivă pentru că nu știm care este obiectivul cercetării, nu este non-obtruzivă pentru că în a doua parte a avut loc interacțiunea cercetător-subiecți, se referă la anumit moment de timp (un curs), deci este una transversală și nu una longitudinală. Răspuns corect d).
6. Toate cele 4 variante de răspuns sunt corecte, constituind condițiile pentru ca o relație să fie una cauzală.
7. Relația așteptată ar putea fi una pozitivă sau negativă, în funcție de ce credem că indică de fapt variabila număr de biserici: numărul de locuitori din oraș sau religiozitatea populației. De fapt, în ambele cazuri avem o relație aparentă: variabila număr de locuitori sau religiozitate influențează atât numărul de biserici, cât și numărul de furturi.

8. După ce studiem literatura, putem trece la formularea ipotezelor (dacă nu ne întoarcem la alegerea temei – se întâmplă mai rar). Răspuns corect c).
9. Într-o cercetare inductivă teoria este generată pe baza datelor. Răspuns corect d).
10. Trebuie să folosim informații provenite din studiul literaturii, dar trebuie să precizăm cât mai precis sursa, nu să spunem cum am ajuns la informații sau să ascundem într-o formă sau alta că respectivele informații nu ne aparțin. Răspuns corect a).
11. Problemele cele mai importante ar putea fi legate de posibilitatea de a culege date, fiind vorba despre un serviciu secret.
12. Tema este mult prea vastă, acoperind o serie întreagă de măsuri desfășurate pe o perioadă foarte mare de timp.
13. Ar trebui să identificăm manifestările constructelor care ne interesează: învățatul și notele la examene – putem selecta atât studenți care învață mult, cât și studenți care învață puțin, studenți care au note bune și studenți care au note slabe.
14. Un caz critic care s-ar putea să ne invalideze teoria ar fi cazul unui funcționar public educat după 1990 care are venituri mari.
15. Alegem cazul tipic nu după variabila dependentă (corupția), ci după anumite caracteristici ale funcționarilor publici. Va trebui să identificăm care sunt valorile cele mai des întâlnite în rândul funcționarilor publici pentru fiecare caracteristică și să alegem funcționari care au caracteristici cu valoarea respectivă.

3.6. Prezentarea referințelor bibliografice[25]

Orice lucrare științifică se bazează pe anumiterezultate obținute anterior, de aceea publicațiile științifice conțin citărișI referințe bibliografice care confirmă documentar cunoașterea acestor rezultate.

Citările și referințele bibliografice sunt componente obligatorii pentru orice lucrare științifică: articol, carte, referat, comunicare, teză de doctor, master, licență etc.

[25] SUSARENCO Ala; șef serviciu informațional BȘ UPSC Crearea referințelor bibliografice. Citarea resurselor de informare (SM ISO 690:2022) ALA SUSARENCO. Prezentare ppt. https://lib.upsc.md/wp-content/uploads/2024/09/Reguli-prezentare-referinte-690-2022.pdf

Este nevoie de a cita pentru:

- acreditarea sursei: recunoaște munca și contribuțiile autorilor originali;
- evitarea plagiatului: previne folosirea neautorizată a ideilor sau cuvintelor altorautori;
- validarea argumentelor: susține și validează afirmațiile cu surse credibile;
- permite verificarea: oferă cititorilor posibilitatea de a verifica și consulta sursele originale;
- creșterea credibilității: asigură integritatea și responsabilitatea intelectuală a lucrării.

Aceste argumente subliniază importanța citării în orice lucrare academică sau de cercetare, asigurând integritatea și responsabilitatea intelectuală.

TERMENI ȘI DEFINIȚII

Citare – referință într-un document la un alt document sau o parte a acestuia;

Creator (autor) – orice entitate (colectivitate, familie sau persoană) care a creat sau a înregistrat lucrări sau conținuturi;

DOI (Identificator de Obiect Digital) – șir standardizat în cadrul sistemului de identificare a obiectului digital, care furnizează o infrastructură pentru identificarea unică și persistentă a unui obiect fizic, digital sau abstract;

Identificator – șir de date care stabilește identitatea unei entități (ISBN, ISSN); Identificator persistent – identificator unic (neschimbat), destinat să rămână valabil o lungă perioadă de timp (DOI); Metadate (elemente bibliografice) – date despre alte date, documente sau înregistrări;

Referință – date care descriu o resursă sau o parte din aceasta, precis și detaliat, suficient pentru a identifica resursa și a permite localizarea acesteia; Resursă de informare – lucrare, manifestare sau articol într-o formă fizică sau digitală, care contribuie la cunoașterea umană; Resursă monografică – publicare monografică în formă tipărită sau netipărită, completă sau cu intenția de a fi completată într-un număr finit de părți; Resursă web – obiect multimedia digital livrat de pe Internet sau dintr-o arhivă web la cererea unui sistem client;

URL (localizator uniform de resurse) – descriptor care poate fi utilizat pentru identificarea documentelor de pe Internet, specificând adresa resursei și mecanismul de acces utilizat.

Plagiarism - utilizarea ideilor, datelor și metodelor altor persoane sau interpretarea textului fără a include citările corespunzătoare este considerat plagiat, una dintre cele mai grave încălcări al eticii științifice. Plagiatul poate fi comis intenționat sau din neglijență, însă în ambele cazuri se soldează cu consecințe severe, inclusiv pierderea credibilității, și cu sancțiuni legale sau academice.

PRINCIPII de creare a referințelor

1. Asigurarea exactității metadatelor. Toate elementele de date trebuie să fie exacte și suficiente pentru a menționa autorul/ autorii citați și să faciliteze localizarea resursei de informare utilizată.
2. Prioritizarea elementelor de identificare și citare. Referința trebuie să acorde prioritate identificării și regăsirii resursei citate, inclusiv procesul de căutare a resursei de informație citate.
3. Unificarea prezentării referințelor. O prezentare uniformă a referințelor permite utilizatorului să înțeleagă metadatele resurselor de informare citate și facilitează aplicarea acelorași concepte și stil de către autori pentru diferite tipuri de resurse.
4. Determinarea specificului corespunzător sau adecvat al resursei. Referința trebuie să fie exactă și să-i permită utilizatorului găsirea rapidă a resursei informaționale citate.

ORIENTĂRI GENERALE pentru prezentarea referințelor

- Facilitarea locației resursei de informare citate;
- Reflectarea precisă a conținutului utilizat;
- Lucrări derivate din referința originală;
- Trimitere exactă la manifestare sau articol;
- Adoptarea unui stil uniform de citare;
- Prevederea posibilității de recuperare a resurselor de informare nepublicate.

TIPOLOGIA METADATELOR

2. a) Metadate ce privesc caracteristicile resursei citate: autori, titlu, mediu, data de prelucrare; b) Metadate ce privesc relațiile

resursei citate cu alte resurse de informare: tradus din, catalogat în, expus la; c) Metadate ce privesc caracteristici ale citării: data citării. Metadatele pot fi preluate:

3. Pagina de titlu sau echivalentul ei;
4. Versoul paginii de titlu, caseta tipografică și antetul;
5. Subtitrări ale lucrărilor grafice, anteturi ale microfișei;
6. Codul sursei, pagina de destinație unde este plasată resursa citată (Codul sursă HTML al unei pagini web);
7. Documentație însoțitoare (prospect, catalog industrial, manual sau pliant).

Notă: Dacă unele metadate lipsesc, se pot utiliza surse externe de metadate (repozitorii, baze de date bibliografice).

Standard -SM ISO 690:2022

SM ISO 690:2022 Informare și documentare. Reguli pentru prezentarea referințelor bibliografice și citarea resurselor de informare

SM - Standard Moldovean

ISO - International Organization for Standardization;

690 - număr de ordine;

2022 - anul adoptării (Hotărârea Institutului Național de Standardizare și Metrologie nr. 871-ST din 05.04.2012 /Anulat din 20.04.2022 prin Hotărârea Institutului de Standardizare din Moldova nr. 57 din 06.04.2022)

Notă:

- standardul stabilește regulile și principiile de bază pentru prezentarea referințelor bibliografice și citarea surselor de informare,
- este destinat autorilor, editorilor, redactorilor pentru stabilirea listelor de referințe bibliografice.

CODURI INTERNAȚIONALE PENTRU PUBLICAȚII

ISSN (International Standard Serial Number) – cod internațional de identificare a publicațiilor seriale, definit prin ISO 3297 (constituit din 8 cifre)

- cod numeric standardizat;
- permite identificarea unică, la nivel internațional, a titlului unei publicații seriale.

Exemplu: ISSN 1911-1460.

Notă: La sfârşitul ISSN-ului se pune punct (.). Ex.: ISSN 1911-1460.

Referința bibliografică reprezintă date precise și detaliate care descriu o resursă de informare (sau o parte a acesteia), citată într-o lucrare, suficiente pentru identificarea şi localizarea acesteia.

Referințele bibliografice:

- reflectă documentarea autorului în legătură cu problema cercetată;
- confirmă sursele utilizate și citatele, evidențiind, astfel, gradul de etică și cultură a informației al autorului;
- indică nivelul de cunoștințe al autorului în domeniul literaturii de specialitate referitoare la subiectul cercetat.

DOI (Digital Object Identifier)

- DOI este un identificator unic și permanent utilizat pentru a identifica un obiect digital sau o resursă online, cum ar fi un articol științific, o revistă, un raport, o comunicare la conferință, o teză de doctorat, un set de date, un fișier multimedia. Scopul principal al unui DOI este să ofere o modalitate stabilă de a localiza și accesa aceste resurse în rețeaua Internet (https:// www.doi.org/).
- DOI: 10.1371/journal.pbio. 1000269 În referință aceste elemente se reproduc exact în forma în care sunt indicate în lucrare

PRINCIPII DE BAZĂ PENTRU ALCĂTUIREA REFERINȚELOR

- Datele incluse într-o referință trebuie preluate direct din resursa de informare citată;
- Informațiile incluse într-o referință trebuie să fie suficiente pentru a identifica în mod clar materialul citat;
- Pentru separarea elementelor referinței bibliografice se utilizează semnele de punctuație stabilite (punct, virgulă, punct și virgulă);
- Stilul uniform, formatul și schema de punctuație trebuie să fie aplicate pentru toate referințele dintr-un document.
- Obiectul referințelor bibliografice;

- Obiect al referințelor bibliografice pot fi toate tipurile de documente publicate sau nepublicate (electronice) sau părțile lor componente.
- Cărți și publicații monografice tipărite;
- Cărți și publicații monografice electronice;
- Contribuții în publicații seriale tipărite;
- Contribuții în publicații seriale electronice;
- Tipuri speciale de documente (teze, rezumatele tezelor de doctor, brevete de invenții, seturi de date de cercetare, standarde, legi, hotărâri, rapoarte în serii și publicații si milare);
- Site-uri web, contribuții în site-uri web, aplicații și programe de calculator, jocuri electronice, bloguri, rețele sociale, fișiere digitale, arhivă web, preprint, Prezentări Power Point, hărți.

SCHEMA DE BAZĂ A REFERINȚEI BIBLIOGRAFICE: ELEMENTE PRINCIPALE

Cărți și publicații monografice tipărite

AUTOR(I). Titlu. Ediție. Loc apariție: Editură, an apariție. Paginație. ISBN.

Notă: ISBN (International Standard Book Number) –cod internațional unic de identificare a cărților, definit prin ISO 2108. Exemplu: ISBN 978-9975-49-372-7.

ORDINEA DE ARANJARE A LISTEI DE REFERINȚE

a) Listele alfabetice de referințe trebuie să fie ordonate în funcție de primul element al referinței.
b) Lucrarea proprie a unui creator trebuie să preceadă orice resursă de informare care este citată.
c) O înregistrare cu un singur autor precedă o referință cu doi sau mai mulți autori care începe cu același nume.
d) Înregistrările multiple ale unui singur autor sunt aranjate cronologic, începând cu prima resursă de informare citată, în ordine crescătoare.
e) Creatorii corporativi sunt ordonați în ordine alfabetică în funcție de primul cuvânt semnificativ al numelui.

f) Documentele descrise cu caractere diferite (latine și chirilice) formează două rânduri alfabetice: cele cu caractere latine (românești și străine) – un rând; cele cu caractere chirilice – alt rând.

CITAREA RFERINȚELOR BIBLIOGRAFICE.

Sisteme de citare

- Citarea este o formă scurtă a referinței, care permite identificarea publicației din care s-a extras citatul sau ideea comentată.
- Utilizarea unor idei, date și metode străine sau interpretarea textului fără citare este considerată drept plagiat, una din încălcările grave a eticii științifice.
- Citatul trebuie să fie complet, fără prescurtări spontane ale textului citat și fără denaturarea ideii autorului. Omiterea cuvintelor, enunțurilor, alineatelor în procesul citării se admite în cazul în care nu afectează textul citat și se marchează prin puncte de suspensie (…)
- Citarea unor pasaje (sintagmă, frază, paragraf) fără modificări se indică prin ghilimele și indicarea sursei. În cazul preluării ideilor prin reformulare nu se folosesc ghilimele, dar se trimite la sursă.
- Standardul ISO 690:2022 oferă sisteme și formate standardizate pentru citarea unică pe parcursul întregii lucrări și pentru constituirea coerentă a aparatului bibliografic, astfel standardul recomandă 5 metode, iar cercetătorul sau autorul lucrării trebuie să implementeze doar una în lucrarea sa.

Sistemul nume-dată (Harvard)

- Caracteristic pentru citarea nume-dată este că anul publicării se menționează după numele autorului în paranteze (Ionescu, 1999);
- Referința este înserată în textul lucrării între paranteze rotunde și prezintă numele autorului, precum și data lucrării citate;
- Dacă numele creatorului apare în mod natural în text (După părerea lui Ion Hurmuzachi), atunci numele creatorului nu se ia în paranteze, ci doar anul sursei citate.

Exemple

- Cercetătoarea Iulia Racu (2017) susține... „Se identifică mai multe tipuri de conduite dezvoltate în adolescență: conduita revoltei, conduita închiderii în sine, conduita exaltării și afirmării" (Rousselet, J. 1999, p. 43).
- În opinia lui Rousselet J. (1999, p. 43) se identifică mai multe tipuri de conduite dezvoltate în adolescență.

Sistemul numeric

În modelul de citare în text, cifrele din paranteze se referă la resursele informaționale în ordinea în care sunt citate pentru prima dată. Referința este inserată în text între paranteze pătrate cu indicarea sursei la finele lucrării în lista bibliografică.

Citarea poate trimite la o anumită parte a resursei, se indică paginile sau poate fi o trimitere la întreaga operă, în asemenea cazuri se indică doar numărul resursei citate (din lista bibliografică).

Exemple:

- Studiile au arătat că trăsăturile de personalitate sunt... [7, p. 649-675].
- Modelul celor cinci factori – FMM [2, p. 417-440] reprezintă un instrument foarte util pentru înțelegerea personalității.
- Noile educații sunt definite în programele UNESCO [14] adoptate în ultimele decenii ca răspunsuri ale sistemelor educaționale la imperativele lumii contemporane de natură politică, economică, ecologică, demografică etc.

4. METODE DE COLECTARE A DATELOR

Metodele de colectare a datelor folosite pentru cercetarea în administrația publică sunt împrumutate din arsenalul cercetării din științele sociale. Există o dezbatere serioasă legată de metodele care intră sau nu la acest capitol. Propunerea noastră de enumerare a acestor metode este:

- Observația;
- Chestionarea;;
- Analiza documentelor;
- Interviul (individual sau de grup);
- Sondajul de opinie;
- Experimentul;
- Studiul de caz.

Autorii de cărți din domeniul metodelor calitative folosesc deseori o clasificare diferită, din care lipsesc sondajul de opinie și experimentul (metode cantitative) și apar noi metode.

Din punctul de vedere al denumirii și delimitării metodelor, pot exista suficiente motive de confuzie. În multe lucrări sondajul de opinie (în eng. *survey*) este privit ca o formă a interviului sau este desemnat sub numele instrumentului folosit în acest tip de cercetare, anume chestionarul, sau ca o subspecie a anchetei sociologice. Am optat pentru termenul de sondaj de opinie (mai cunoscut decât cel de anchetă sociologică). pentru că sugerează mai clar anumite caracteristici ale metodei: ne bazăm pe un eșantion (în majoritatea cazurilor acesta este reprezentativ – ceea ce nu se întâmplă decât rareori în metoda interviului) și se referă la probleme ce suscită un larg interes public (distincție importantă pentru domeniul administrației publice). Nu trebuie să supralicităm nici centrarea pe aspectul opinional, pe ceea ce cred, gândesc, apreciază sau intenționează oamenii. Într-un sondaj de opinie putem include și întrebări legate de fapte și cunoștințe. Diferența dintre sondaj și interviu este legată de abordare (sondajul este cantitativ, interviul calitativ), structurare, reprezentativitate, posibilitatea de a utiliza proceduri statistice de analiză a datelor.

Studiul de caz nu este recunoscut decât uneori ca o metodă validă de cercetare, mai ales având în vedere că în celelalte metode studiază

mai multe cazuri (în ceea ce privește sondajului de opinie, pot să fie mii). În plus, în realizarea unui studiu de caz putem folosi multe dintre metodele enumerate mai sus. Dintr-un alt punct de vedere se consideră că (Stake, 1994:236) „studiul de caz nu este o alegere metodologică, ci o alegere a obiectului de studiu." Comșa (2008) consideră studiul de caz ca un tip de design. Totuși, am optat pentru includerea studiului de caz în lista metodelor de colectare a datelor datorită faptului că ne poate oferi alte informații despre un fenomen sau un obiect și într-un alt mod decât celelalte metode.

Deseori o singură metodă nu este suficientă pentru a înțelege fenomenul studiat sau ne poate fi util să privim problema din unghiuri diferite. De aceea, pentru a îmbogăți calitatea rezultatelor, se pot folosi mai multe metode în cadrul aceleiași cercetări. Această tactică se numește triangulație.

4.1. Observația

Observația este cea mai veche metodă științifică. Observația este folosită încă din perioadele preistorice. Egiptenii și babilonienii sunt primii care au lăsat surse scrise asupra observațiilor realizate, în special în domeniul astronomiei. Mai târziu, în Evul Mediu științele erau clasificate în științe experimentale și în științe ale observației, acestea din urmă fiind astrologia, agricultura și navigația (Daston și Lunbeck, 2011).

În științele sociale observația a început să fie folosită încă din momentul dezvoltării acestora, mai ales cu privire la diferite obiceiuri ale societății.

Termenul observație provine din latinescul *observare* compus din *ob* (la, către) + *servare* „a fi atent, a privi."

În realizarea unei observații trebuie să ne folosim nu doar privirea, ci și celelalte simțuri: auzul, mirosul, gustul sau pipăitul. O observație realizată într-un restaurant nu poate exclude gustul și mirosul (elemente care ne ajută să înțelegem cât mai mult despre calitatea mâncării preparate acolo). Pipăitul poate fi și el folosit într-o serie de observații: de exemplu, pentru a afla mai multe despre textura unui material.

Principalele caracteristici ale observației sunt:

- Este directă;
- Se desfășoară cel mai des în mediul natural al subiecților;
- Permite studierea unor subiecți care nu pot sau nu vor să se exprime;
- Permite compararea raportărilor verbale cu comportamentul efectiv;
- Se poate analiza și contextul în care se desfășoară comportamentul studiat.

Ca metodă de cercetare, **observația** constă în urmărirea intenționată și înregistrarea exactă, sistematică a diferitelor manifestări comportamentale ale subiectului uman (grupului), așa cum se prezintă ele în mod natural. Putem vorbi de o observație:

- ***spontană***, la nivel cotidian, fără o intenție specifică
- ***științifică***, sistematică, realizată cu scopul expres de a culege date cu caracter științific, utilizând mijloace specifice; ea este efectuată de către persoane cu pregătire specială.

De exemplu, în cercetarea pedagogică, observația științifică constă în „urmărirea atentă si sistematică a fenomenelor și faptelor fără intenția de a le modifica, cu scopul de a degaja relații cauzale referitoare la procesul instructiv-educativ, pe baza cărora se pot formula generalizări predictive" (Gugiuman si colab., 1993, p. 54).

În cadrul observației stiințifice (sistematice) se disting două mari tipuri:

- *Observația structurată (cantitativă);*
- *Observația nestructurată (calitativă),* care, de obicei, este cea *participativă* (Iluț, 1997, 77).

Observația structurată (cantitativă) presupune o grilă de categorii comportamentale dinainte stabilită pentru clasarea materialului empiric vizat.

Observația participativă, de tip calitativ, constă în studierea „din interior" a unei comunități, prin participarea pe o perioadă mai lungă de timp la activitățile ei. Se realizează descrieri și explicații cât mai complexe și integrale, iar grila de categorii și ipoteza specifică sunt elaborate pe parcursul cercetării sau la finele acesteia.

La rândul său, Zlate (1994) realizează următoarea clasificare a formelor de observație:

a) după orientarea actului observațional:
- autoobservația (orientată către surprinderea particularităților propriului comportament);
- observația propriu-zisă (orientată către observarea manifestărilor comportamentale ale altor persoane);

b) după prezența sau absența intenției de a observa:
- ocazională (întamplătoare, fără a respecta anumite reguli);
- sistematică (apelează la un proiect care ii reduce câmpul).

c) după prezența sau „absența" observatorului:
- directă, bazată pe prezența observatorului și pe conștientizarea acesteia de către subiecții observației;
- indirectă: observatorul este amplasat în spatele unor geamuri cu vedere unilaterală sau beneficiază de televiziune cu circuit închis;
- cu observator uitat, ignorat: observatorul este prezent, dar, fiind cunoscut membrilor grupului, este pur și simplu ignorat);
- cu observator ascuns în spatele unor paravane;

d) după implicarea/nonimplicarea observatorului:
- „pasivă": observatorul nu se implică direct în activitate;
- Participativă: observatorul devine membru al grupului și participă nemijlocit la activitate.

Petru Iluț (1997) distinge patru etape ale observației calitative:

1. Etapa inițială a observației constă într-o „inspecție generală" a contextului de cercetat. Chiar dacă cercetătorul apare (în această etapă) fără scheme categoriale și ipoteze prealabile, el își pune anumite întrebări referitoare la fenomenele, faptele ce urmează a fi observate (actori, practici, conflicte, atitudini), la rolul său (de explorator, documentarist), la durata cercetării. Astfel, plecând de la observații generale, de ansamblu, se ajunge la o observație focalizată, centrată pe anumite aspecte, dimensiuni.
2. Observarea și consemnarea minuțioasă a diferitelor manifestări psihocomportamentale ale indivizilor, a acțiunilor și interacțiunile lor
3. Precizarea **ș**i consolidarea categoriilor (sistemul de codare) și a ipotezelor generative

4. Construcția teoriilor întemeiate ce leagă conceptele și teoriile într-un întreg (pp. 82 – 83).

Calitatea observației depinde de o serie de factori dintre care enumerăm:

- particularitățile psihoindividuale ale observatorului (concentrarea atenției, sesizarea esențialului etc.);
- ecuația personală a observatorului: tip descriptiv, tip evaluativ, tip erudit, tip imaginativ și poetic;
- caracteristici ale percepției: selectivitatea ei, factorii sociali ce o pot modela și deforma (Zlate, op. cit).

Unii observatori sesizează raporturile, relațiile dintre faptele observate, alții consideră faptele ca fiind independente.

Pentru a spori ***calitatea observației*** se recomandă respectarea unor condiții dintre care reținem:

- stabilirea clară, precisă a scopului, a obiectivului urmărit;
- selectarea formelor observației ce vor fi folosite, a condițiilor și mijloacelor necesare;
- caracterul selectiv al observației;
- elaborarea unui plan în funcție de care se va desfășura observația;
- consemnarea imediată a datelor observației, în sinteză, urmând ca apoi acestea să fie detaliate;
- desfăsurarea observației în condiții cât mai variate;
- efectuarea unui număr optim de observații;
- observația să fie maximal discretă, persoana în cauză să nu-și dea seama de această situație;
- datele obținute să fie confruntate cu cele obținute prin alte metode.

Alte condiții pe care trebuie să le îndeplinească o bună observație vizează:

- utilizarea unor repere de control (conceptualizarea faptelor observate) reieșite din observațiile anterioare ale cercetătorului, din experiența sa personală de viață sau din lucrările de specialitate;
- folosirea unor modalități de evaluare a observațiilor efectuate care să permită înregistrarea facilă a datelor și apoi compararea lor.

Se procedează la determinarea unităților de observație (numărul de elemente observate pe intervale egale de timp), sunt stabilite grade de estimații ale unor însușiri psihice (de exemplu: în foarte mare măsură; în mare măsură; într-o măsură potrivită; în mică măsură; într-o foarte mică măsură);

- utilizarea grilelor de observație (modalitate sigură care facilitează recoltarea și compararea rapidă a datelor de observație) și sistematizarea lor în funcție de o serie de criterii.

Tehnicile de observare

Observația se poate desfășura în mai multe feluri (sau tehnici). O primă distincție se face între observații:

- Non-participative în care observatorul este exterior fenomenului (de exemplu, dacă observăm traficul de pe stradă de la geamul ferestrei). Este mai obiectiv, dar nu permite o cunoaștere mai intimă a respectivului fenomen;
- Participative în care observatorul este integrat în mediu: înțelegem mai mult despre o anumită activitate dacă participăm la ea, despre un anumit grup dacă participăm la activitățile desfășurate de către acesta, dar, în același timp, prin participare putem să dezvoltăm anumite atașamente (sau dimpotrivă) față de membrii grupului sau față de o anumită activitate;

A doua distincție se face între observații:

- Deschise, în care observatorul își declară calitatea. Apare aici problema unei posibile modificări de comportament din partea celor studiați (reactivitate) tocmai datorită faptului că se știu observați;
- Ascunse în care observatorul nu-și declară calitatea. În acest caz, nu există probleme referitoare la schimbări de comportament din partea subiecților, fiind posibile mai degrabă din partea observatorului, care poate ajunge să se identifice cu subiecții. Pot exista și probleme de natură etică, începând cu încălcarea vieții private și terminând cu posibilitatea unui comportament ne-etic din partea observatorului. În ultimul caz, să ne închipuim un cercetător care vrea să studieze viața unor bande de infractori și care ar trebui să se integreze în viața bandei.

În funcție de specificul cercetării putem alege o tehnică sau alta.

Observația este o metodă care poate fi folosită atât calitativ cât și cantitativ. Prima variantă este numită observație naturală (sau etnografie), iar a doua – observație sistematică.

Observația naturală se referă la observarea tuturor evenimentelor, comportamentelor și artefactelor dintr-un anumit mediu. Observația se desfășoară în mediul natural al celor observați.

Observația sistematică începe prin a stabili cât mai precis scopul cercetării noastre. Odată stabilit acest scop, vom încerca să delimităm cât mai clar comportamentele pe care dorim să le observăm și modul în care dorim să le notăm.

Observația sistematică este foarte potrivită pentru studiul unor comportamente nonverbale sau spațiale. Ea ne cere să construim un sistem de clasificare explicită, exhaustivă și mutual exclusivă a comportamentelor, precum și o metodă de eșantionare a spațiului în care facem observația și a perioadelor de timp în care ne desfășurăm studiul.

Astfel, dacă încercăm să observăm modul în care se desfășoară circulația într-un oraș, va trebuie să identificăm tipurile de comportament posibile. În principal, ne va interesa sensul în care se mișcă mașinile, eventual, viteza cu care trec și cât așteaptă la semafor dacă este cazul; putem face ceva similar pentru pietoni. Trebuie să alegem locul sau locurile cele mai potrivite pentru studiu. Putem selecta străzile și intersecțiile cele mai importante din localitate. Trebuie avut în vedere factorul timp: există ore de vârf, în week-end circulația este redusă, dimineața oamenii merg la serviciu, după-masă se întorc, ceea ce ar putea modifica radical circulația din intersecție etc. Observația noastră trebuie să nu neglijeze niciuna dintre perioadele în care comportamentul poate fi diferit. În momentul în care am lucrat bine s-ar putea să aflăm cum am putea modifica mersul semafoarelor, astfel încât să fluidizăm circulația din intersecție.

FIȘA DE OBSERVARE 1.

Fișa observatorului (semistandardizat) a unei discuții (dezbateri) pe o temă concretă

Data observanței _____

Locul _____

Timpul _____
Numărul articipanților_____
Obiectul observației (tema) _____

1. Competența de a crea o situație degajată, lipsită de afectare _____(posedă pe deplin, posedă într-o anumită măsură, alte aprecieri)
2. Lămurirea, clarificarea cauzelor nereușitei, iscusința de a găsi căile corecte de ieșire din situație, de acordare de ajutor _____ _____
3. Competența de a se include în discuție _____ _____
4. Competența de a organiza, susține discuția _____ _____
5. Competența de a reacționa la replică, atitudine binevoitoare față de interlocutor
6. Sfera emoțională a celor ce discută, limbajul_____
7. Competența de a rezolva situațiile conflictuale ce apar în cadrul discuției, folosind maniere de „descărcare" emoțională _____ _____
8. Competența d a orienta discuția pentru a obține atingerea scopului __ _____

Calitățile unui observator

Fiecare om care observă o anumită situație s-ar putea să observe lucruri diferite. Dacă încercăm să și atribuim un înțeles celor observate, acestea ar putea fi extrem de diferite de la observator la observator, ca și cum fiecare ar fi asistat la situații diferite. În mare măsură putem explica acest lucru prin lipsa unor abilități necesare. Cheia succesului unei observații stă în abilitățile observatorului. Câteva dintre ele sunt comune tuturor tehnicilor de observare:

- Implicare – observatorul trebuie să fie dedicat scopurilor cercetării;
- Capacitatea de a selecta corect elementele esențiale ale situației observate;
- Minuțiozitate - abilitatea de a percepe detalii pe care alții nu le văd;

- Înțelegerea cât mai bună a limbajului verbal și al celui non-verbal (abilitatea de a discerne anumite nuanțe și tonalități ale limbajului, de a înțelege diferite gesturi și expresii ale feței);
- O bună memorie, având în vedere că nu toate observațiile pot fi notate pe loc;
- Calități de redactare a notelor de teren – acestea trebuie să fie clare și concise, dar, în același timp, să nu omită comportamente sau context relevante;
- Răbdare – pentru a înțelege un anumit eveniment, comportament, grup observațiile pot dura foarte mult (uneori chiar ani). Nu știm niciodată când se va întâmpla ceva important și lipsa de răbdare ne poate lipsi de informații importante.

Pentru observația participativă trebuie să adăugăm câteva abilități legate de interacțiunea cu alte persoane:

- Empatia – capacitatea de a recunoaște și de a împărtăși într-o oarecare măsură sentimentele celorlalți, dar permițând în același timp și distanțarea față de acestea. Este o capacitate foarte utilă pentru a intra în contact cu alți indivizi;
- Calități de ascultător activ – nu trebuie doar să asculte, dar și să transmită interlocutorului acest lucru și că înțelege mesajul transmis;
- Capacitatea de a se adapta unor culturi diferite de cea cu care este obișnuit;
- Capacitatea de integrare în grup – observatorul trebuie să fie acceptat de grup. Poziția cea mai bună este să devină un membru oarecare (dar care are acces la informațiile necesare) și să-i facă pe ceilalți să uite (pe cât posibil) de calitatea sa de observator.

Grila (sau ghidul de observație) [26]

Observația folosește ca instrument de cercetare grila (sau ghidul de observație, un alt termen folosit este cel de fișă de observație). O grilă de observație trebuie să conțină următoarele elemente (câteva indicații am menționat vorbind despre observația sistematică):

[26] https://septimiuchelcea.wordpress.com/metodologia-cercetarii-sociologice/Fisa_de_Observatie_Si_Grila_de_Observati. Pag. 5. Grila de observații nestandartizată

- comportamentele care ne interesează;
- locul sau locurile în care vrem să ne desfășurăm cercetarea;
- perioada de timp în care facem observația și durata acesteia;
- modul în care se notează observațiile.

În etnografie nu folosim o astfel de grilă. Etnograful notează comportamentele care i se par cele mai importante. Pentru observația sistematică putem să avem o grilă extrem de structurată, mergând până la un grad de detaliere foarte mare, caz în care observatorul trebuie să noteze doar frecvența unor comportamente sau gradul în care caracteristica este întâlnită. Un astfel de exemplu ar fi următorul:

Grilă de observație pentru învățare activă

Scopul cercetării este determinarea gradului în care profesorul încurajează învățarea activă.

Grila este structurată, observatorul trebuind să identifice în ce măsură comportamentul profesorului are anumite caracteristici. La final scorurile pentru fiecare caracteristică se însumează, obținându-se scorul profesorului.

FIȘA DE OBSERVARE 2.

Numele profesorului: _____ Clasa: _____ Data: _____

Comportamentul profesorului

Transmite cunoștințe	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	Facilitează cunoașterea
Distant și formal	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	Cald și prietenos
Mediul clasei este rigid.	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	Mediul clasei este Flexibil.
Cunoaștere bazată pe autoritate	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	Cunoaștere bazată pe descoperire
Pune accentul pe gândire unitară.	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	Pune accentul pe gândire diversă.
Planifică și conduce toate activitățile.	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	Permite elevilor să intervină în planificare și conducere.
Evaluează singur munca elevilor.	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	Implică elevii în evaluarea muncii lor.
Evaluarea se face doar în scopul notării.	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	Evaluarea se face pentru diagnosticare.

Scorul final:_____
Comentarii: _____
Sursa: http://www.cabarrus.k12.nc.us/pdf/ActiveLearningObsInstru.1.pdf
accesat ultima dată la 01.04.2024

O astfel de grilă va fi completată la încheierea fiecărei ore observate de către fiecare observator (putem avea unul sau chiar mai mulți observatori). Pentru fiecare profesor ar fi bine să avem mai multe astfel de grile, pentru a putea măsura cât mai bine gradul în care acesta încurajează învățarea activă în rândul elevilor.

Grilele de observație nu sunt întotdeauna atât de detaliate și nici modul lor de completare atât de simplu. Uneori ni se oferă doar anumite clasificări și indicații despre modul de notare a observațiilor, dar observațiile trebuie notate pe larg în vederea obținerii unor informații cât mai bogate (asemănătoare cu informațiile calitative), care sunt ulterior codificate și transformate în informație cantitativă.

Într-o grilă de observație putem include și câteva reguli de observare, începând cu cele legate de condițiile prealabile și continuând cu cele legate de notarea observațiilor. În ceea ce privește ultimul tip de reguli, ele pot fi respectate cu ajutorul tehnicii moderne, observațiile putând fi filmate.

Condiții prealabile:

1. familiarizarea cu obiectivele cercetării;
2. cunoașterea unităților de observație: fiecare comportament observat trebuie să fie corect inclus în grila de observație;
3. trebuie să notăm și elementele de context începând cu spațiul în care se desfășoară acțiunea, dar și alte elemente care pot să influențeze evenimentele;
4. observațiile se notează cât mai repede cu putință (este evident că un observator „spion" nu va putea lua note decât după ce a ieșit din mediul studiat);
5. notăm ce vedem și nu interpretările noastre asupra fenomenului – interpretările se fac în general, după ce am adunat datele. Nu vom nota „studenții sunt plictisiți" pentru că

de fapt vedem că „studenții nu sunt atenți, unii se uită pe pereți, alții pe geam, sunt studenți care cască frecvent" și interpretarea să fie

alta – poate că aflăm dintr-o altă notiță că studenții au avut deja 8 ore în ziua respectivă și atunci putem interpreta că sunt obosiți.

Pentru o observație desfășurată fără grilă de observație trebuie să notăm cu grijă toate elementele observate. Ne interesează în mod special anumite amănunte:

1. descrierea locației în care are loc observația, momentul de timp în care se desfășoară observația, alte elemente care pot să influențeze observația;
2. descrierea observatorului și a poziției sale față de evenimente (distanța, gradul de implicare în evenimentele observate, modul care se face observația și în care se notează observațiile);
3. descrierea participanților cu toate caracteristicile observabile (putem observa vârsta, sexul, modul în care sunt îmbrăcați, modul în care vorbesc dacă suntem suficient de apropiați);
4. descrierea acțiunilor participanților: cine inițiază interacțiunea, comportamente verbale și non-verbale, eventuale incidente.

Acces și identitate

Mediul în care dorim să facem observația poate fi clasificat în (Silverman, 2010):

- medii închise sau private (organizații, familii, grupuri), în care accesul este mai dificil și în care trebuie să facem apel la anumite persoane care ne pot facilita accesul. Într-o instituție publică trebuie să cerem în mod oficial permisiunea, care ni se va acorda (sau nu) de către șeful instituției sau o altă persoană care are atribuții în domeniul respectiv. În spații mai puțin formale putem cere sprijinul unui membru al organizației sau grupului care poate să ne introducă în locația în care dorim să ne desfășurăm observația.
- medii publice (locuri publice, cum ar fi pe stradă, în parc, într-un magazin ș.a.), în care accesul este liber. Dacă dorim să studiem activitățile unui anumit grup, va trebui uneori să solicităm și aici permisiunea fie întregului grup, fie unei anumite persoane. În alte situații accesul este mai ușor: dacă dorim să studiem galeria unei anumite echipe de fotbal, putem să ne așezăm în sectorul lor obișnuit de pe stadion și dacă încurajăm echipa lor favorită, avem șanse bune de a fi acceptați în grup.

Accesul prin intermediul unei persoane are anumite avantaje. Este mai ușor și deseori persoana respectivă este sau devine informatorul nostru principal asupra modului de funcționare a grupului sau organizației. Trebuie să fim atenți în alegerea persoanei care ne introduce în grup. Asocierea cu o anumită persoană poate aduce și dezavantaj: ni se vor ascunde informațiile care nu trebuie să fie aflate de către cel care ne-a prezentat grupului. În cazul în care suntem introduși într-un anumit serviciu dintr-o instituție publică de către șeful serviciului respectiv s-ar putea ca subordonații acestuia să-și modifice comportamentul în prezența noastră.

Accesul se poate face în anumiți termeni. Unele aspecte sunt legate de confidențialitatea datelor: dacă putem folosi numele reale ale organizației sau grupului precum și a membrilor săi, dacă vom avea acces la toate activitățile și evenimentele sau doar la unele, gradul în care putem participa la activități ș.a.

Pentru situațiile în care suntem observatori nedeclarați apare problema asumării unei identități. Dacă dorim să studiem în mod participativ viața studenților în administrație publică de la Cluj, am putea să ne introducem în grupul lor, asumându-ne identitatea de student și folosind o legendă: am fost transferați de la un alt program de administrație publică al altei universități. O astfel de legendă poate fi susținută doar având acordul conducerii departamentului, în caz contrar, legenda putând fi demontată relativ ușor. Identitatea trebuie aleasă astfel, încât să poată fi păstrată o perioadă cât mai lungă de timp, de preferință cât mai apropiată de caracteristicile și cunoștințele pe care le avem.

Observația în administrația publică

În administrația publică observația nu este folosită la adevărata sa valoare. O primă cauză este explicarea problemelor prin cauze sociale sau economice (de genul: sărăcia este datorată situației economice generale, salariilor mici, educației reduse, provenienței dintr-o familie cu mijloace reduse, etc.). În anumite cazuri astfel de explicații nu sunt suficiente, comportamentul putând fi cauza reală, iar pentru studiul comportamentelor observația este cea mai bună metodă.

O a doua cauză este costul în timp și forță de muncă pentru a face suficiente observații referitoare la un grup mare de oameni sau la o

comunitate. Cercetările efectuate pe astfel de teme durează perioade mari de timp, exact ceea ce lipsește, de obicei, în multe cercetări. Observația se poate dovedi utilă în multe cazuri. Să luăm doar un exemplu: în cazul în care desfășurăm un program de training pentru funcționari în domeniul relațiilor cu publicul, cum ne putem da seama cel mai bine de succesul sau insuccesul programului? Posibilitatea cea mai corectă este să observăm cum se desfășoară relațiile cu publicul. Cel mai mare avantaj al observației este faptul că este directă: lucrăm direct cu fenomenul studiat. Un alt exemplu ar fi cel legat de subiecte în care trebuie să evaluăm anumite aspecte vizibile (de exemplu, curățenia de pe stradă).

4.2. Chestionarul

Ancheta sociologică de opinie, ca modalitate interogativă de cercetare, are anumite trăsături specifice:

- pune la dispoziție, oferă informație cu valoare de opinie (atitudini, păreri, aprecieri, opinii etc), ce reflectă imaginea obiectului studiat în conștiința omului;
- nu se intră în contact direct cu realitatea problemei studiate, cu mediul pe care vrem să-1 studiem, ci doar cu subiecții, purtătorii acestei probleme;
- are un caracter neexperimental, cu grad scăzut al posibilităților de verificare a informației obținute;
- se aplică la un segment al populației totale, așa-numitul eșantion (n), iar concluziile se extrapolează cu o anumită marjă de încredere la toată populația (universul cercetat);
- studiază, cu precădere, aspectele subiective ale realității sociale – conștiința socială.

Instrumentul de bază al sondajului de opinie este chestionarul. Metoda fiind destul de simplă, puțin costisitoare, operativă, a obținut o largă utilizare la studiul celor mai diverse aspecte ale vieții sociale, uneori chiar abuzivă, fapt pentru care a fost aspru criticată (în special de P. Sorokin, Robert Merton, SUA).

Ancheta sociologică prin chestionar reprezintă o tehnică de investigație, constând dintr-un ansamblu de întrebări scrise sau imagini grafice, care se propun subiectului studiat, așa-numitului

„respondent", răspunsurile la care se fixează în scris şi formează volumul necesar de informație.

Chestionarul este definit ca un sistem de întrebări elaborat în așa fel, încât să obținem date cât mai exacte cu privire la o persoană sau un grup social (Cosmovici, 1996, 34).

Chestionarul de cercetare reprezintă „o tehnică si, corespunzător, un instrument de investigare constând dintr-un ansamblu de întrebări scrise și, eventual, imagini grafice, ordonate logic si psihologic, care, prin administrarea de către operatorii de anchetă sau prin autoadmnistrare, determină din partea persoanelor anchetate răspunsuri ce urmează a fi înregistrate în scris" (Chelcea, 2007, 212).

Constatăm că această definiție are un sens larg, întrebările scrise (eventual și unele imagini grafice) sunt ordonate logic și psihologic, iar răspunsurile date de subiecți urmează a fi înregistrate în scris. Chestionarul poate fi folosit atât ca tehnică centrală într-o investigație socială, psihopedagogică, cât și ca tehnică auxiliară.

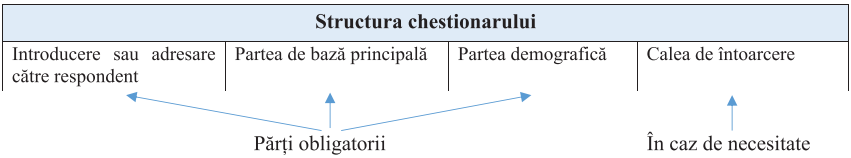

Figura 3. Structura chestionarului

În acest sens, trebuie realizată delimitarea „chestionarelor de cercetare" de chestionarele sau inventarele de personalitate (care au scopuri psihodiagnostice), de scalele de măsurare a atitudinilor, precum și de teste.

Chestionarul poate fi construit doar în momentul în care știm foarte clar cum se prezintă problema studiată. Din cauza complexității realității sociale trebuie să descompunem problemele de-a lungul diferitelor dimensiuni. Fiecare dimensiune trebuie descompusă în indicatori. Doar ca urmare a acestei operaționalizări putem ajunge la măsurare. În momentul în care știm ce vrem să măsurăm vom traduce indicatorii în întrebări care să apară în chestionar.

Pentru ca să putem construi un chestionar bun trebuie să avem o cunoaștere cât mai bună a subiectului, să avem o schemă explicativă

a fenomenului (o teorie), să cunoaștem cât mai bine populația care va fi chestionată și să stăpânim tehnica de construcție a chestionarului.

În introducere sau adresarea către respondent (uneori i se spune și preambulul anchetei) se indică:

1. cine efectuează cercetarea (de regulă, în numele unei persoane juridice: instituție, organizație, laborator etc);
2. scopul cercetării (ce va avea, ce va câștiga respondentul);
3. modul de completare a chestionarului (de regulă, prin luarea în cerculeț a numărului sau literei acelei variante, care corespunde opiniei respondentului, dacă o asemenea indicație lipsește, respondentul înscrie singur varianta răspunsului);
4. anonimatul (de regulă, în majoritatea cazurilor, în chestionar nu se cere indicarea numelui și prenumelui, asigurând, în așa fel, un nivel sporit al obiectivității răspunsurilor);
5. mulțumiri anticipate (un moment psihologic plăcut pentru respondent, ce duce la formarea unei atitudini mai binevoitoare din partea lui la completarea chestionarului).

Rolul acestei părți componente a chestionarului este foarte mare, este ca o „cărticică de vizită", formează „prima impresie", dezvăluie tema, scopul etc.

Partea de bază (principală) a chestionarului cuprinde un set de întrebări aranjate într-o anumită ordine, împărțite în blocuri (grupuri), determinate de tema, scopul, sarcinile și ipotezele cercetării. Este cea mai voluminoasă parte și cuprinde până la 70-90 % din toate întrebările chestionarului.

Partea demografică, numită și pașaportul chestionarului și care poate fi plasată uneori înaintea părții de bază, conține întrebări ce se referă la personalitatea respondentului (întrebări referitor la sex, vârstă, stare familială, socială, studii, naționalitate), cu scopul de a diferenția apoi rezultatele cercetării după diferite criterii, iar în baza lor de a formula propuneri și soluții concrete pentru fiecare categorie de populație evidențiată.

„**Calea de întoarcere"** (adresa: unde, când și cui de înapoiat chestionarul completat) trebuie prevăzută doar la unele tipuri de chestionare, îndeosebi cele prin poștă și presă, când nu se contactează

direct cu respondentul, în rest se comunică oral modalitatea de înapoiere.

Elaborarea unui bun chestionar necesită din partea cercetătorului calificare, competență profesională, cunoașterea psihologiei umane, gândire clară, logică, răbdare, chibzuială, capacități de a lucra în echipă.

Concluzionăm: chestionarul cuprinde o *parte introductivă* (poate fi o pagină separată, în cazul în care chestionarul este auto-administrat), în care se precizează cine este cercetătorul, care este afilierea sa și care este scopul cercetării. De asemenea, în partea introductivă subiecții sunt asigurați că răspunsurile lor vor rămâne confidențiale. În cazul unor sondaje față în față sau telefonice aceste informații vor fi citite de către operatori. Rolul acestei introduceri este să câștige încrederea subiecților.

După introducere urmează întrebările propriu-zise, deseori și cu instrucțiuni pentru operator sau subiecți (în cazul chestionarelor auto-administrate).

Formularea întrebărilor

Există câteva recomandări în ceea ce privește formularea întrebărilor:

1. Folosiți un limbaj accesibil. Chestionarul trebuie să fie cât mai ușor de înțeles. Dacă întrebările vor fi redactate într-un limbaj care folosește cuvinte pretențioase sau termeni tehnici, mulți respondenți nu vor înțelege sau vor înțelege greșit, iar răspunsurile vor fi inutilizabile. Trebuie să folosim un limbaj pe care-l pot înțelege toți posibilii respondenți;
2. Întrebările trebuie să fie clare – înțelesul lor nu trebuie să fi ambiguu. Dacă fiecare respondent înțelege altceva din întrebarea noastră, răspunsurile nu sunt utilizabile. La fel se întâmplă dacă întrebarea este prea vagă. Întrebarea „Ce credeți despre situația din țară?" este prea vagă, fiecare respondent putându-se referi la altceva. Trebuie să precizăm cât mai clar din ce punct de vedere ne interesează aprecierea respectivei situații (social, economic, politic, administrativ, ș.a.);

3. Folosiţi întrebări scurte: cu cât o întrebare este mai lungă, cu atât şansele ca acestea să nu fie înțelese sau ca respondentul să nu mai fie atent cresc;
4. Evitaţi negaţiile şi dublele negaţii: întrebările formulate „nu credeți că…" sau „nu credeți că nu …" putând induce confuzii;
5. Formulaţi întrebările cât mai neutru cu putință. Întrebările pot influența răspunsurile întro direcție sau alta. O întrebare de genul „Pentru fiecare leu primit de către un salariat statul ia taxe şi impozite în valoare de 1 leu. Cum consideraţi că este nivelul de impozitare al muncii?" va duce la răspunsuri majoritare de tipul „mare" sau „foarte mare". Dacă spunem „În Uniunea Europeană impozitul pe venituri este în medie de 38%. Cum consideraţi că este nivelul de impozitare al muncii din România?", vom obține rezultate opuse. Cel mai bine este să evităm orice element care să poată influența răspunsul;
6. Întrebările trebuie formulate astfel, încât să micşorăm cât mai mult efectul dezirabilității sociale: tendința de a da răspunsuri acceptabile din punct de vedere social. Dacă întrebăm „Aţi copiat vreodată la un examen?", dezirabilitatea îi împinge pe respondenţi să nege. Dacă am formula întrebarea „Cât de des aţi copiat la examene", reducem efectul dezirabilității;
7. Evitaţi întrebările duble. Întrebarea „Cât de corecți şi eficienți sunt funcționarii publici din instituția X?" nu ne permite să aflăm nici cât de corecți sunt, nici cât de eficienți. Ca să aflăm aceste lucruri vom pune două întrebări: una legată de corectitudine şi una legată de eficiență;
8. Nu testaţi ipotezele printr-o întrebare. Este tentant să întrebăm „Credeți că mai buna pregătire a funcționarilor publici va duce la o mai bună funcționare a instituțiilor?", dar este greşit. Ipotezele nu se testează prin referendum, ci va trebuie să măsurăm fiecare variabilă (pregătirea funcționarilor şi funcționarea instituțiilor) şi să vedem ce relație există între acestea.

Modul de formulare al întrebărilor poate să influențeze mult răspunsurile. Fiecare termen folosit poate schimba semnificativ rezultatele obținute. Babbie (2010:349) dă exemplul a două sondaje

efectuate în SUA în 1986. În primul 62.8% dintre respondenți spuneau că se cheltuiesc prea puțini bani pentru programele de „asistență socială pentru săraci", în al doilea doar 23.1% afirmau că se cheltuiesc prea puțini bani pentru programele de „protecție socială".

Tipuri de întrebări

În funcție de subiectul lor putem avea întrebări:

- *factuale*: referitoare la anumite comportamente sau situații cunoscute de subiecți. Exemple: venitul familiei, dacă a fost la vot, cu cine a votat la ultimele alegeri, etc.;
- *de opinie*: referitoare la atitudinile și credințele celor chestionați;
- *de cunoștințe:* se folosesc pentru a cunoaște cât mai bine persoana investigată. Uneori acestea pot constitui chiar scopul cercetării. Ne-am putea propune să aflăm care este competența civică a populației și vom apela la întrebări de genul „Menționați numele unui parlamentar din județ", „Cum se numește prefectul?", „Care instituție răspunde de curățenia străzilor?" și multe altele de acest gen. Nivelul de cunoștințe poate fi folosit și ca nivel de control al valabilității opiniilor. De exemplu, o proastă opinie despre o instituție s-ar putea să provină din necunoașterea atribuțiilor acesteia sau a realizărilor ei;
- întrebări de *identificare* (sau clasificare), referitoare la anumite caracteristici sociodemografice cum ar fi sexul, vârsta, ocupația, educația ș.a.

Trebuie să avem grijă ca fiecare întrebare să se adreseze respondenților potriviți. Apare necesitatea introducerii unor întrebări filtru ***și bifurcate*** au funcția de a selecta respondenții după anumite caracteristici cu scopul de a asigura o calitate mai înaltă a informației obținute prin recoltarea informației date de la înșiși subiecții, „purtătorii" proceselor, fenomenelor sociale studiate.

- ***întrebările introductive*** au funcția de a „sparge gheața", de a atrage respondentul, de a trezi interesul față de cercetare.
- ***întrebările de identificare (demografice***) servesc la analiză pentru diferențierea concluziilor și soluțiilor de rezolvare a problemelor specifice pentru anumite categorii sociale concrete.
- ***întrebările închise*** sunt acelea pentru care în chestionar sunt prevăzute absolut toate variantele posibile de răspuns.

Întrebările „închise” se mai clasifică, la rândul lor, în întrebări:

- ✓ ***nealternative***, care presupun mai multe variante de răspuns, dintre care respondentul poate alege mai multe, uneori limitate până la două-trei variante;
- ✓ ***alternative***, care presupun, de asemenea, mai multe variante de răspuns, dintre care însă putem alege doar una singură. Dintre întrebările alternative se evidențiază aparte cele de tipul „da”, „nu” (dihotomice) și „da”, „nu”, „nu știu” (trihotomice), care au specificul lor și se recomandă a fi limitate (mai mult folosite pentru filtrare, precizare).
- ✓ ***întrebările deschise*** la care în chestionar nu sunt precizate și înscrise variantele concrete de răspuns, lăsând formularea lor pe seama respondentului
- ✓***întrebările semideschise*** (sau semiînchise) sunt acelea pentru care sunt prevăzute doar unele variante de răspuns, altele le completează, le formulează însuși respondentul.
- ✓ ***întrebările liniare sau obișnuite*** sunt majoritatea întrebărilor din chestionar, sunt acelea pentru care variantele de răspuns se aranjează succesiv pe verticală (mai rar pe orizontală), în coloană sau în rând.
- ✓ ***întrebările tabelare*** sunt întrebările compuse din mai multe întrebări simple, legate după conținut (domenii, direcții) și pentru care se prevăd aceleași variante de răspuns.
- ✓ ***întrebările grafice*** prevăd includerea variantelor de răspuns în diferite grafice, scheme, figuri.

Formularea întrebărilor presupune luarea în considerație și respectarea unor reguli de constituire a lor pentru a evita dificultăți de înțelegere a limbajului, pentru a ne apropia mai mult de limbajul categoriei de populație chestionată.

Din punctul de vedere al formei răspunsului cerut avem întrebări închise și întrebări deschise, existând posibilitatea să avem și întrebări mixte (semideschise sau semiînchise).

O întrebare închisă este aceea în care există variante de răspuns care sunt oferite subiectului sau în care operatorul este instruit să încadreze răspunsul liber primit. Întrebările S1 și S2 de mai sus sunt

exemple de întrebări închise, respondenții fiind obligați să aleagă o variantă de răspuns din cele oferite.

Întrebările deschise permit respondentului să formuleze răspunsul în modul în care dorește, permițând, astfel, obținerea de răspunsuri mai bogate din punctul de vedere al informației, răspunsuri la care poate nu ne așteptam. Aceste răspunsuri sunt notate exact așa cum au fost formulate de către respondent. Varietatea răspunsurilor poate crea probleme ulterioare în interpretarea datelor. La întrebarea „Vă rugăm să menționați ce competențe trebuie să aibă un funcționar public" răspunsurile obținute au variat foarte mult, câteva exemple fiind „orientare spre cetățean", „buna pregătire", „cunoștințe de lucru cu calculatorul", „muncă", „conștiinciozitate", „experiență în domeniu" „cunoștințe administrative", „exploatarea tehnicii informatice", „inteligent", „cunoștințe de operare PC", „respectul față de lege" ș.a. Aceste răspunsuri trebuie să fie post-codificate: trebuie să realizăm o grupare a lor pentru a găsi dimensiunile majore care pot fi construite. Unele răspunsuri pot fi grupate ușor: „cunoștințe de lucru cu calculatorul", „exploatarea tehnicii informatice", „cunoștințe de operare PC" se referă la același lucru. Pentru altele este mai dificil.

Întrebările mixte oferă variante de răspuns, dar care s-ar putea să nu epuizeze variantele de răspuns și atunci oferă și o variantă de completare cum ar fi „Alta și anume...", cerând subiectului să precizeze care este aceasta. Dacă vrem să aflăm care este religia respondentului, putem să-i oferim variantele cele mai des întâlnite, dar dacă împărtășește una dintre ele, putem să întrebăm care este aceasta.

R1. Care este religia Dvs.?

1. Ortodoxă
2. Romano-catolică
3. Protestantă (calvină, evanghelică, luterană
4. Neoprotestantă (penticostală, adventistă baptistă, evanghelistă)
5. Greco-catolică
6. Alta. Care? _____
7. Nu sunt religios reformată)
8. Nu știu
9. Nu răspund

Câteva din aceste **reguli**:

- întrebările să fie formulate scurt, clar și simplu, dar nu într-atât ca să-și piardă sensul și conținutul;
- să excludă formulări compuse, tehnice și sofisticate, jargoane, argouri;

- să nu fie prea abstracte, ambigue, să nu aibă sensuri multiple, ci doar o singură interpretare, ca să asigure un răspuns corect;
- să nu formulăm într-o întrebare decât o singură întrebare. Exemplu de încălcare gravă a acestei reguli este unica întrebare a sondajului;
- să se evite întrebările ce presupun o încordare psihologică a memoriei, o capacitate de observație ieșită din comun, suprasolicitarea gândirii;
- să se evite formulările ce presupun influențarea subiectului, întrebări ce sugerează răspunsul („Nu-i așa că?»);
- să se evite întrebările ipotetice de tipul „Ce ați face dacă ... ?";
- să se evite întrebările ce pot provoca reacții de prestigiu (în legătură cu salariul, veniturile, funcțiile etc);
- să se evite întrebările care generează frică sau teamă de urmările răspunsurilor;
- să se evite întrebările jenante (intime);
- să se evite întrebările plictisitoare, obositoare (de exemplu, multe întrebări la rând de tipul „da-nu").

Succesiunea întrebărilor

Succesiunea întrebărilor determină conținutul și structura chestionarului. Succesiunea trebuie să fie logică (de la particular la general sau invers; de la trecut la prezent și viitor sau invers), dar și psihologică (de la întrebări de stabilire a contactului psihic la cele esențiale pentru verificarea ipotezelor cercetării; de la cele neutre la cele încărcate emoțional).

Practica sociologică în elaborarea chestionarelor a sugerat unele idei, reguli sau așa-numitele „tehnici" de construire a chestionarelor, luând în considerație raporturile dintre întrebări și succesiunea lor:

- **tehnica pâlniei obișnuite (funnelling)** care presupune trecerea de la întrebările generale la întrebările particulare. De exemplu, începe chestionarul cu întrebarea „Cum apreciați nivelul educației copiilor în R. Moldova?", iar spre sfârșit concretizăm: „Cum considerați că vă educați proprii copii?";
- **tehnica pâlniei răsturnate** (**reversed funnelling**) urmărește drumul invers: de la întrebări particulare la cele generale;

- ❖ **tehnica sau efectul „Halo" (Halo efect**) are tendința de a modifica conştient răspunsurile fie prin organizarea logică a întrebărilor determinate de succesiunea lor fie prin iradiere afectivă sau fenomenul de orbire. O asemenea influență poate avea astăzi la noi întrebarea referitor la mărimea salariului (sau regularității primirii lui) pentru medici, pedagogi; dacă tehnica Halo se referă la succesiunea întrebărilor, apoi efectul de poziție a temelor reprezintă succesiunea temelor (diferitelor blocuri de întrebări) într-un chestionar cu mai multe teme (omnibuz) şi stă la baza dramaturgiei chestionarului; efectul listei se referă doar la nivel de întrebare şi presupune modificarea răspunsului în funcție de lista aranjării variantelor de răspuns la întrebare

De exemplu:

- Distribuirea obligațiunilor în familie (5-6 întrebări)
- Metode de educație aplicate copiilor
- Conflicte familiale etc.

Lungimea chestionarului

Lungimea chestionarului este următorul factor şi exprimă capacitatea cercetătorului de a alege din universul întrebărilor (indicatorilor) pe cele mai esențiale. Se consideră că, cu cât această capacitate este mai scăzută, cu atât chestionarul este mai lung. Dar, cu cât e mai lung chestionarul, cu atât e mai mare costul cercetării şi riscul „non-răspunsurilor".

Lungimea chestionarului nu trebuie să fie măsurată doar prin numărul de întrebări (minimum 3-5 întrebări, maximum – câteva sute), dar şi prin timpul necesar pentru completarea lui. Durata completării este să nu depăşească 40-50 minute şi depinde de capacitatea oamenilor de a-şi menține atenția într-o direcție. Dar pot fi şi abateri.

Alți factori care determină lungimea chestionarului:

- ➢ interesul subiectului: un lung chestionar interesant pentru subiect este mult mai scurt decât cel mai scurt chestionar neinteresant;
- ➢ forma întrebărilor: chestionarul cu întrebări închise se completează mult mai repede decât cel cu întrebări deschise;

- locul efectuării cercetării: în stradă se recomandă mai puține întrebări, la domiciliu sau la locul de muncă – mai multe;
- forma de administrare a chestionarului: autoadministrarea pentru chestionare lungi sau administrarea cu ajutorul operatorilor de teren – chestionare scrise.

Punerea în pagină a chestionarului

Punerea în pagină a chestionarului este un element final în construirea chestionarului, dar și un factor la fel de important al calității lui. La acest capitol, se cer a fi respectate anumite reguli și condiții:

- ***condiții tipografice:***

- să fie imprimat estetic (optimal să fie alese mărimea, grosimea literelor, intervalele);
- clar delimitate conținutul întrebărilor de variantele de răspuns la ele, care mai corect ar trebui să fie aranjate în coloniță, pe verticală;
- răspunsurile prevăzute la întrebare să fie plasate toate pe aceeași pagină cu întrebarea.

- ***condiții artistice și funcționale:***

- utilizarea elementelor grafice: pictograme, desene, diferite culori etc;
- pentru întrebările deschise și semideschise, locul de înscriere a variantelor de răspuns de către subiect se marchează prin linii și nu „puncte-puncte”;
- încadrarea chestionarului într-un chenar, ce-i dă formă, impresia de ordonare, lucru finit;
- codificarea întrebărilor închise și semiînchise (parțial).

Procesul codificării constă în faptul că fiecărei întrebări şi fiecărei variante de răspuns (indicatorului) i se acordă un anumit număr, așa-numitul cod. În urma codificării chestionarul se transformă, în ultimă instanță, într-un ansamblu de numere ordonate.

Codificarea poate fi efectuată prin mai multe metode sau sisteme. Cel mai simplu și comod este sistemul pozițional de codificare, când fiecare întrebare se codifică aparte, autonom. Astfel, înseşi întrebările se codifică prin numerotarea consecutivă (la rând), după cum sunt

aranjate în chestionar, iar variantele de răspuns se numerotează autonom (aparte) pentru fiecare întrebare.

În literatura de specialitate există mai multe clasificări ale chestionarelor. Septimiu Chelcea (1998, 2007, 215-238) realizează o clasificare a chestionarelor după *conținut*, *formă* și *modul de aplicare*.

A. Primul criteriu de clasificare a chestionarelor ***după conținutul informațiilor*** colectate vizează calitatea informațiilor, distingând:

- ✓ *chestionare de date factuale* (solicită date obiective despre subiect, cum ar fi vârsta, sexul, studiile, starea civilă);
- ✓ *chestionare de opinie* (cu ajutorul cărora se studiază atitudinile, motivația, interesele subiecților, precum și intensitatea acestora).

Cel de-al doilea criteriu de clasificare a chestionarelor după conținutul informațiilor se referă la cantitatea informației, vorbind, astfel, de chestionare:

- ✓ *chestionare speciale* (simple, axate pe o singură temă; se recomandă în anchetele și sondajele efectuate prin intermediul presei scrise, al ziarelor, revistelor. De exemplu, cunoașterea părerii publicului despre cotidianul respectiv, modul de procurare, lectura respectivului ziar, studiul pieței, al comportamentului electoral);
- ✓ *chestionare omnibus* (cu mai multe teme, sunt specifice cercetării fundamentale în sociologie, permit aplicarea analizei secundare).

B. După forma întrebărilor, se disting:

- ❖ *chestionare cu întrebări închise;*
- ❖ *chestionare cu întrebări deschise*
- ❖ *chestionare cu întrebări închise și deschise (mixte).*

Chestionare cu întrebări închise (precodificate, fixate în prealabil) pot fi dihotomice, ca în exemplul următor:

Adesea ești lăudat de părinți pentru situația ta școlară?

1. Da 2. Nu

Alteori, întrebările sunt cu ***răspunsuri multiple sau in evantai*** – mai multe răspunsuri din care subiectul reține pe cele care se potrivesc modului său de a gândi, de a fi sau pe care le ierarhizează în funcție de valoarea acordată.

Exemple:

Câți dintre studenții din anul II participă la excursia pe Ceahlău?

- Toți
- Foarte mulți
- Mulți
- Jumătate
- Puțini
- Foarte puțini
- Niciunul

Dintre factorii menționați mai jos alege și notează, în ordinea importanței pe care o acorzi, *5 factori necesari pentru reuşita şcolară*:

- perseverența,
- motivația,
- condițiile materiale,
- inteligența elevului,
- exigența profesorului,
- competența de specialitate a profesorului,
- starea de sănătate a elevului,
- trăsăturile temperamentale
- caracteriale ale elevului.

Această formă de redactare a întrebărilor prezintă **avantaje** și **dezavantaje**.

Avantaje:

- o direcționează subiectul asupra variantelor de răspuns, constituind „un sprijin" pentru memoria celui anchetat;
- o facilitează analiza statistică a răspunsurilor, prelucrarea lor rapidă;
- o determină o mai ușoară „angajare" a subiecților pentru a răspunde la întrebările chestionarului.

Limitele vizează în primul rând:

- o sugestibilitatea determinată de răspunsurile precodificate,
- o „atracția răspunsurilor pozitive",
- o precum și faptul că cercetătorul nu poate primi și alte informații utile de la subiect.

Chestionarele alcătuite din întrebări cu răspunsuri deschise/libere oferă posibilitatea subiecților de a răspunde spontan, formulându-și

singuri răspunsurile, individualizându-le, realizând argumentări și „justificări subiective de profunzime.

Exemple:

Pe baza experienței dumneavoastră didactice, ce sisteme de apreciere considerați a fi cele mai eficiente în învățământul preuniversitar?

Prelucrarea datelor este mai dificilă, iar demersul extragerii informațiilor din răspunsuri este mai anevoios.

C. După modul de aplicare, chestionarele se clasifică în:

- ***Chestionare autoadministrate*** (aplicarea și înregistrarea răspunsurilor este realizată de către subiecții eșantionului investigat). Pot fi: poștale, chestionare publicate în ziare și reviste sau ca anexe la diferite mărfuri vândute.;
- ***Chestionare administrate de către*** **operatorii de anchetă** (formă frecvent utilizată în anchetele și sondajele psihosociologice).

Specialiștii consideră că trebuie manifestată multă prudență în utilizarea chestionatului ca metodă de cercetare științifică. Elaborarea sa, interpretarea rezultatelor necesită calificare, competență, experiență. „Impresia de facilitate provine din ignorarea exigențelor metodologice", afirma Chelcea (1998, 266).

În acest sens, o atenție deosebită trebuie acordată operaționalizării conceptelor și, mai ales, modului de formulare a întrebărilor, a stabilirii conținutului acestora, a tipului și formei întrebărilor, a succesiunii acestora.

Astfel, în structura chestionarelor, după funcțiile îndeplinite, întrebările pot fi:

- ***introductive, de contact, „de spart gheața",*** de obicei, întrebări închise la care subiectul trebuie să răspundă fără mari eforturi (De ex: Credeți că ar fi bine ca studenții să aibă vacanță de Pasti?
  1. Da 2. Nu 3. Indecis
- ***întrebări de trecere sau „tampon"***, care marchează apariția unei noi grupe de întrebări referitoare la o altă problemă;
- ***întrebări filtru,*** cu funcție contrară, de a opri trecerea subiecților la întrebările succesive, realizând totodată un control al calității răspunsurilor.
- ***întrebări bifurcate,*** care separă sensurile „pro" și „contra" din răspunsurile subiecților; spre deosebire de întrebările filtru, cele

bifurcate nu opresc subiectul de a urma succesiunea întrebărilor și nici nu califică răspunsurile date.

Exemplu:

9. În mod obișnuit, Dvs. practicați un sport?
   1. Da
   2. Nu

(Dacă răspunsul este „Da", urmează întrebarea 10, dacă răspunsul este „nu", urmează întrebarea 11).

10. De ce obișnuiți să practicați un sport?
11. De ce refuzați să practicați un sport?

- ***întrebările „de ce?"*** au funcția de a solicita explicații privind diferitele opinii exprimate;
- ***întrebările de control*** verifică fidelitatea și consistența opiniei exprimate;
- ***întrebările de identificare*** (privind sexul, vârsta, nivelul de școlarizare etc) încheie, de obicei, chestionarul.

Există păreri opuse cu privire la numărul și rolul întrebărilor „de ce?", la locul în structura chestionarului a întrebărilor de identificare, a întrebărilor bifurcate, a contagiunii răspunsurilor (efectul de poziție „halo").

Pentru structurarea chestionarelor sunt utilizate două tehnici: ***tehnica pâlniei*** și ***tehnica pâlniei răsturnate***.

Tehnica pâlniei realizează o ***trecere de la general la particular***; se recomandă ca mai întâi să fie adresate întrebări libere, iar în final, întrebări închise.

De exemplu:

1. Sunteți de acord cu utilizarea, în învățământul superior, a metodelor alternative de evaluare?
2. Dumneavoastră aplicați metodele de evaluare alternativă?
3. Ce părere aveți despre metodele și tehnicile de evaluare alternativă?
4. Ce pondere au metodele si tehnicile de evaluare alternativă în activitatea Dumneavoastră de evaluare a rezultatelor studenților?
   a) foarte mare;
   b) mare;
   c) potrivită;
   d) mică;

e) foarte mică.

În utilizarea celei de-a doua tehnici – a ***pâlniei răsturnate*** – demersul este invers: ***de la particular către general***.

În formularea întrebărilor, trebuie respectate o serie de cerințe dintre care reținem câteva:

- fiecare întrebare să vizeze o singură problemă;
- evitarea întrebărilor duble;
- întrebările să fie clare, simple, corecte din punct de vedere gramatical,
- respectând topica frazei/propoziției;
- evitarea cuvintelor cu o puternică rezonanță afectivă și a celor cu grad mare de ambiguitate;
- evitarea negațiilor;
- evitarea sintagmelor greoaie, tehniciste, cu grad sporit de abstractizare și generalitate;
- evitarea întrebărilor ipotetice și a celor tendențioase;
- utilizarea (când este cazul) a „tehnicii persoanei a treia", prin interogarea în legătură cu alții, nu cu propria persoană; se apelează, astfel, la întrebări indirecte de tipul: „Mulți studenți consideră că este timp suficient pentru a-si pregăti examenele în timpul sesiunii. Dumneavoastră ce părere aveți despre aceasta?"
- asigurarea anonimatului pentru a scădea numărul „non-răspunsurilor", al indecișilor.

Formularea variantelor de răspuns

Elaborarea variantelor de răspuns trebuie făcută cu mare grijă. Variantele oferite trebuie să fie clare, cât mai complete (în caz că există posibilitatea altor răspunsuri, se apelează la întrebări mixte). În cazul în care se cere un singur răspuns ca variantele să fie mutual exclusive (altfel, subiectul s-ar putea să aibă probleme, fiind pus să aleagă între două variante care este adevărată).

Problema întrebărilor cu posibilități multiple de răspuns merită tratată. În general, se recomandă evitarea acestora dacă se dorește să aflăm mai mult despre fiecare din itemii în chestiune.

De exemplu, putem pune întrebarea:

La care dintre serviciile următoare ale Primăriei ați apelat în ultimul an ? (încercuiți toate variantele corecte)

1. Urbanism;
2. Gospodărie locală;
3. Cultură;
4. Economic;
5. Patrimoniu;
6. Niciunul.

O astfel de abordare este potrivită în momentul în care nu dorim să facem distincții între variante. Se poate face o ierarhizare cantitativă, dar una calitativă va fi realizată doar prin alte întrebări. Vom avea probleme și cu codificarea răspunsurilor (lucru foarte important în prelucrarea statistică a datelor) pentru că, având mai multe răspunsuri posibile, numărul de combinații este prea mare. Dacă dorim să obținem mai multe informații despre interacțiunea cu fiecare serviciu, putem pune întrebări de tipul:

Cât de des ați apelat în ultimul an la serviciul X al Primăriei:

□ niciodată □ o dată □ de 2-3 ori □ mai mult de patru ori

Întrebarea va fi pusă pentru fiecare serviciu în parte.

În momentul alegerii unui tip sau altul de variante de răspuns trebuie să avem în minte nivelul de măsurare la care dorim să ajungem. Variantele de răspuns pot fi:

- Dihotomice, de tipul **Da/Nu**, mai potrivite pentru întrebări de tip factual, dacă există sau nu ceva, sau cum ar fi întrebarea referitoare la sexul subiectului;
- Răspunsurile pot fi de tipul unor scale nominale (între care nu există relații), cum ar fi:

În ultimele 12 luni, în gospodăria Dvs. veniturile **bănești au provenit, în principal, din ... ?**

(se încercuiește *sursa principală de venit corespunzătoare tuturor membrilor gospodăriei în ultimele 12 luni)*

1. salariu de la stat	4. ajutor șomaj/ alocație de sprijin	7. venituri pe cont propriu
2. salariu de la firmă privată	5. alocație copil	8. profit din afacere
3. salariu de la firmă mixtă	6. bursă	9. muncă de zilier

- Dacă este vorba despre opinii, răspunsurile trebuie să fie mai nuanțate, mergându-se pe ideea unor scale de tip ordinal, mai ales, pe

ideea cunoașterii intensității opiniei (se folosește și în cazul întrebărilor factuale, când se dorește aflarea intensității unui fenomen). Există mai multe posibilități și aici. Putem avea:

În ce măsură *cunoașteți acțiunile primarului și consilierilor locali din ultimul an?*

1. În foarte mare măsură 2. În mare măsură 3. În mică măsură 4. Deloc sau:

În orice societate, unii oameni se consideră bogați*, alții se consideră săraci. Dvs. unde vă situați pe următoarea scară? (se arată scala de mai jos și se bifează poziția potrivită!)*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
sărac									***bogat***

Într-o astfel de scală vom obține o cuantificare mai exactă a nivelului perceput al avuției subiectului.

Vedem în exemplul de mai sus că am introdus și o instrucțiune pentru operator. Operatorul sau subiecții (pentru chestionarele auto-administrate) primesc astfel de instrucțiuni pentru a ști cum aleg și cum notează variantele de răspuns.

Variantele de răspuns cele mai des întâlnite sunt:

1. Mult mai bună 2. Mai bună 3. La fel 4. Mai proastă 5. Mult mai proastă
1. Foarte mulțumit 2. Destul de mulțumit 3. Nu prea mulțumit 4. Deloc mulțumit
1. Acord total 2. Acord parțial 3. Dezacord parțial 4. Dezacord total 9. NS/NR

NS/NR înseamnă „Nu știu/Nu răspund" și este recomandat să fie inclusă ca variantă de răspuns dacă nu dorim să forțăm un răspuns, pentru că există mulți oameni care nu au o părere sau nu știu sau nu vor să răspundă. Uneori non-răspunsurile apar în cele mai neașteptate locuri. În 1998, efectuând un sondaj în zona Pittsburgh (SUA), am obținut cel mai slab procentaj de răspunsuri tocmai referitor la sexul persoanelor! Numerotarea cu 9 sau 99 și nu cu numărul corect al variantei de răspuns se folosește pentru diferențierea populației care nu știe sau nu răspunde în vederea unor viitoare prelucrări statistice.

Uneori măsurarea poate fi mai precisă dacă folosim o întrebare deschisă. De exemplu, la întrebările referitoare la vârstă sau la venitul

familiei.

Chestionarul prezintă ***avantajul*** că permite investigarea unui număr mare de subiecți într-un timp relativ scurt, oferind posibilități multiple de cunoaștere a preferințelor, opiniilor, aspirațiilor elevilor, a opțiunilor profesionale, a mentalităților acestora și a modului de raportare la unele evenimente, situații, comportamente. Datele obținute pot fi prelucrate și analizate cantitativ în vederea surprinderii unor legități statistice.

În schimb, chestionarul are și anumite ***limite*** teoretice și tehnice ce pot genera anumite deformări ale rezultatelor. De aceea, el trebuie folosit cu rigoare științifică, în spiritul deontologiei profesionale. „Să lăsăm în seama specialiștilor întocmirea de chestionare ca și interpretarea lor", precizează Andrei Cosmovici, sugerând că opiniile elevilor pot fi surprinse (de către profesori) mai bine prin intermediul convorbirilor individuale sau cu întreaga clasă.

Formatul general al chestionarului trebuie să fie unul cât mai agreabil. Un chestionar plăcut la vedere are șanse mai mari să fie completat decât unul neîngrijit. Dimensiunea caracterelor trebuie să fie suficient de mare pentru a ușura lectura întrebărilor, spațiul destinat notării răspunsurilor libere trebuie să fie suficient de mare pentru a permite exprimarea pe larg a opiniilor respondenților. În general, trebuie să evităm să „înghesuim" chestionarul pentru a face economie de hârtie – parcurgerea acestuia trebuie să fie cât mai ușoară.

Pentru a obține un chestionar cât mai bun trebuie să-l pretestăm. Întotdeauna putem să scăpăm anumite lucruri din vedere: putem avea întrebări neclare, variante de răspuns incomplete sau eronate, instrucțiuni de completare ambigue, ba chiar putem omite anumite întrebări care ar fi relevante pentru problema studiată. Ca să evităm astfel de lucruri se recomandă ca să dăm chestionarul unui grup de oameni (ar putea fi câțiva prieteni, colegi ș.a., dar aleși astfel, încât să cunoască subiectul) care să completeze chestionarul și să ne sesizeze posibilele erori.

4.3. Eșantionarea

Prin *eșantionare* se urmărește realizarea unei cercetări reprezentative prin studierea numai a unei părți din universul cercetării, care alcătuiește o colecție statistică de unități (elemente).[27]

În cazul în care discutăm despre o populație mică putem să chestionăm toți membrii săi. Dacă discutăm despre o instituție publică cu un număr relativ redus de angajați, îi vom include pe toți în cercetarea noastră.

În cazul unei cercetări pe un număr mare de subiecți posibili (cum ar fi un sondaj la nivel național) este evident că nu avem resursele necesare pentru a întreba întreaga populație. Vom interoga doar o parte dintre ei – un eșantion din întreaga populație. Ideea eșantionării a apărut relativ repede.

Reprezentativitatea eșantionului (calitatea de a avea aceeași distribuție a caracteristicilor ca și populația din care este extras) este criteriul după care putem judeca validitatea externă a unui sondaj. Dacă avem de a face cu un sondaj pe un eșantion reprezentativ, putem generaliza rezultatele la nivelul întregii populații. Dacă eșantionul nu este reprezentativ, rezultatele sunt doar indicative.

Construirea eșantionului /stabilirea lotului de participanți

Este cunoscut faptul că în cercetările din domeniul sociologiei, psihologiei și științelor educației nu poate fi inclusă întreaga populație (ansamblul oamenilor, grupurilor, unităților educaționale) in raport cu tema de cercetare. De aceea, se procedează la selectarea unei părți din această populație, numită în teoria statistică eșantion.

Prin eșantion se înțelege numărul de cazuri alese dintr-o populație pentru a fi supuse investigației. Operația de selectare a persoanelor ce vor forma eșantionul se numește eșantionare.

Prin urmare, se investighează un număr redus de persoane dintr-o populație și concluziile rezultate în urma prelucrării datelor se extrapolează la acea populație. Pentru aceasta, eșantionarea trebuie să răspundă unor cerințe statistice privind:

- reprezentativitatea,

[27] https://www.studocu.com/ro/document/universitatea-ecologica-din-bucureti/metodologia-cercetarii/metodologia-cercetarii-ppt-uri/9114352

- omogenitatea,
- mărimea eșantionului,
- rigoarea sporită.

Pentru ca eșantionul să ofere date cât mai semnificative care să poată fi extrapolate asupra întregii populații din care a fost selectat, el trebuie să fie reprezentativ, adică să exprime cât mai fidel trăsăturile populației. În construirea eșantionului reprezentativ căutăm să respectăm cerința de a da fiecărui membru component al populației vizate aceleași șanse de a face parte din el. Prin urmare, dintr-o populație putem extrage eșantioane diferite, de reprezentativitate diferită;

Media mediilor eșantioanelor se va apropia mai mult de media populației.

Ideal ar fi ca selecția subiecților să fie aleatorie, dar acest lucru nu este întotdeauna posibil.

Astfel, de cele mai multe ori, cercetările psihopedagogice se efectuează asupra unor grupuri naturale: de exemplu, clasa de elevi care poate satisface această cerință (reprezentativitatea), cu condiția ca *actuala lor compoziție să nu fie rezultatul unor selecții anterioare*.

Realizăm **o *selecție aleatoare atunci când eliminăm orice intervenție subiectivă, orice factor sau condiție care ar favoriza pe unii și ar defavoriza pe alții la alegerea lor în eșantion.***

Tipul de eșantionare aleatorie cere ca fiecare membru component al populației să aibă șanse calculabile egale de a fi ales în eșantion.

Reprezentativitatea este legată de modul în care se face eșantionarea, literatura de specialitate (Chelcea, 1998; 2007; Nicola si Drăgan, 1993; Radu, 1993 s.a.) evidențiind mai multe forme:

- *eșantionarea simplă aleatorie (randomizarea simplă)* sau eșantionarea probabilistă se realizează prin procedeul loteriei („tragerea la sorți"), prin procedeul „numerelor aleatoare", alegerea al N-lea caz dintr-o populație ordonată aleatoriu, fiecare caz din populație având aceeasi șansă de a fi selecționat în eșantion;
- *eșantionarea stratificată*, în care populația este impărțită în mai multe „straturi", după unul sau mai multe criterii (de exemplu: sexul, vârsta, nivelul de pregătire, nivelul dezvoltării intelectuale).

Apoi, prin eșantionare simplă, aleatoare, se alege câte un eșantion

din fiecare strat, totalitatea acestor eşantioane constituind la un loc eşantionul pe care se va realiza cercetarea. Se realizează o diviziune a universului cercetarii în sectiuni (straturi) semnificative determinate de numarul valorilor variabilelor folosite drept criteriu de clasificare. Stratificare se face pentru a asigura selecția proportională din fiecare strat. Acest fapt este important când straturile sunt de dimensiuni diferite. În esantionarea stratificata se determină câte un subesantion pentru fiecare strat, eşantionul total este suma subeşantioanelor pe straturi. Numărul straturilor creşte pe măsura creşterii numărului de variabile şi a numărului de diviziuni ale acestora.

De ex. stratificarea dupa sex, dupa varsta cu 5-10 intervale, conturata după sex şi vârstă ar avea 10, respectiv 20 straturi.

Există două mari tipuri de eşantionare: probabilistică şi non-probabilistică

Eşantionarea probabilistică

În acest caz fiecare individ din populația studiată are şanse egale să fie inclus în eşantion. Fundamentele sale matematice se regăsesc în studiul probabilităților. Faptul că nu trebuie să studiem toată populația pentru a-i afla caracteristicile se bazează pe legea numerelor mari introdusă de Bernoulli şi dezvoltată de Poisson, care ne spune că pe măsură ce încercăm să facem de mai multe ori un anumit lucru media rezultatelor se apropie mai mult de valoarea aşteptată. Dacă luăm exemplul aruncării unui zar media aşteptată este (1+2+3+4+5+6)/6= 3.50. Dacă aruncăm un zar o singură dată valoarea obținută poate fi între 1 şi 6. Pe măsură ce aruncăm de mai multe ori media rezultatelor va fi tot mai apropiată de 3.50. Pe baza acestei legi putem spune media unei caracteristici a indivizilor dintr-un eşantion se apropie tot mai mult de media respectivei caracteristici pe măsură ce selectăm mai mulți indivizi.

Acest lucru ne spune că trebuie să selectăm suficienți indivizi în eşantionul nostru pentru a afla ce ne interesează despre întreaga populație. Ce înseamnă suficient?

Se recomandă selectarea după aceleaşi reguli şi a unor cazuri de rezervă – înlocuirea indivizilor care nu pot fi contactați după mai multe încercări sau refuză să răspundă. Numărul cazurilor de rezervă

trebuie să ia în considerare rata scontată de răspuns astfel încât să ajungem la numărul dorit de cazuri.

Eșantionarea aleatorie simplă

În acest caz se extrag aleatoriu din populație atâtea cazuri câte sunt necesare. Dacă populația care ne interesează ar fi populația României ar fi ca și cum am avea o căciulă în care avem biletele cu numele și adresa fiecărui român. Vom extrage câte bilețele avem nevoie și, după aceea, ne vom duce la adresele respective sau le vom trimite scrisori pentru a aplica chestionarul. Există, totuși, o șansă ca să extragem un eșantion prea puțin potrivit (de exemplu există o șansă, chiar dacă infimă, ca să avem în eșantion doar locuitori din comuna Ploscoș, județul Cluj). De asemenea, se poate ca anumite subgrupuri să nu fie bine reprezentate (să avem prea puține femei sau prea multe persoane cu studii superioare ș.a.).

O variantă este eșantionarea aleatorie sistematică: se ordonează cazurile (după un anumit criteriu – poate fi alfabetic sau altul) și va fi selectat fiecare al k-ulea element. Dacă avem 1 milion de cazuri și avem nevoie de un eșantion de 1000 de cazuri, vom selecta fiecare al1000-lea caz. Primul caz de la care pornim va fi ales și el la întâmplare. Putem folosi Microsoft Excel pentru generarea de numere aleatoare. RANDBETWEEN(1,1000) ne va returna un număr aleatoriu între 1 și 1000, numărul primului caz. Metoda poate fi folosită cu mare succes atunci când lucrăm cu baze de date, în care putem face selecția folosind un program de gestiune a bazelor de date. Eșantionarea aleatorie sistematică elimină problemele întâlnite în cazul eșantionării aleatorii simple. Șansele ca numele locuitorilor din Ploscoș să fie extrem de variate și să se regăsească în aceeași poziție pe o listă scad extrem de mult; eventual, putem să aranjăm cazurile după localitatea de domiciliu și după nume, caz, în care am eliminat orice șansă să ajungem la respectivul eșantion. Având în vedere că numele unei persoane nu are nicio legătură cu sexul sau studiile sale, eșantionarea sistematică mărește șansele de reprezentare a subgrupurilor. Există și un pericol specific acestui tip de eșantionare – periodicitatea. Dacă am avea câte 10 apartamente pe fiecare scară de bloc cu patru etaje și ajungem să selectăm al nouălea apartament din fiecare scară, selectăm de fapt apartamente care au elemente similare – sunt la ultimul etaj, au

probleme cu acoperişul şi se plâng de lipsa liftului.

Eşantionarea aleatorie nu se poate desfăşura în lipsa unei liste (electronică sau de alt fel) cu toţi membrii populaţiei. Nu întotdeauna avem acces la astfel de date – atât pe plan naţional, cât şi pentru anumite tipuri de populaţie (nu există liste cu toţi iubitorii de câini sau cu toţi studenţii).

Eşantionarea stratificată

Precizia eşantionării depinde de gradul de eterogenitate a populaţiei (măsurat prin abaterea standard). Putem micşora eroarea de eşantionare împărţind populaţia în mai multe straturi omogene şi făcând extrageri aleatorii în rândul fiecărui strat. Astfel, putem fi siguri că fiecare strat va fi bine reprezentat în eşantionul rezultat.

De exemplu, dacă populaţia studiată va fi constituită din toţi funcţionarii publici, am putea să introducem ca straturi tipurile de instituţii publice (centrale, teritoriale şi locale) şi să selectăm din fiecare un număr de cazuri în funcţie de proporţia funcţionarilor publici care lucrează în fiecare tip de instituţie. Ştim că 14.78% dintre funcţionari lucrează la nivel central, 39.03% la nivel teritorial şi 52.19% la nivel local (ANFP, 2010:32) şi vom selecta din fiecare strat un număr de cazuri care să respecte proporţiile de mai sus. S-ar putea să mergem mai departe cu procedura de stratificare – s-ar putea să ne intereseze să împărţim populaţia în funcţionari de execuţie şi funcţionari de conducere. Dacă ştim că funcţionarii de conducere reprezintă în general 9% din total funcţionari publici, vom împărţi fiecare strat deja existent (central, teritorial, local) în alte două substraturi (conducere şi execuţie). Avem, astfel, şase (3X2) grupuri în populaţie – din fiecare vom extrage numărul dorit de cazuri.

Atunci când un anumit strat este slab reprezentat numeric (de exemplu populaţie de germani) şi dorim să aflăm opiniile respectivului strat, putem să supra-reprezentăm stratul respectiv, selectând mai multe cazuri decât avem nevoie. Trebuie să fim atenţi în astfel de cazuri – în analiza datelor pentru tot eşantionul va trebui să acordăm sub-eşantionului respectiv o pondere care să-l readucă la nivelul real (dacă am selectat de cinci ori mai mulţi germani decât trebuie vom da ponderea 0.2) pentru a nu distorsiona rezultatele generale.

Eșantionarea de tip cluster

Este asemănătoare cu eșantionarea multistadială (aceasta din urmă este considerată un caz particular de eșantionare cluster). Presupunerea este că există grupări naturale ale subiecților (cluster – în traducere „ciorchine"). Aceste grupări trebuie identificate, de obicei prin divizarea în grupuri mari, vor fi selectate aleatoriu doar unele, care sunt împărțite la rândul lor ș.a. și, atunci când am ajuns la nivelul cel mai de jos vom chestiona toată populația din clusterul respectiv (la multistadial am fi selectat un eșantion din cluster).

Presupunerea de bază este că fiecare cluster este alcătuit dintr-o populație cât mai eterogenă, dar între clustere ar trebui să existe omogenitate cât mai mare la nivelul mediilor caracteristicilor indivizilor din clustere.

Metoda este una ieftină, dar eroarea poate fi mai mare datorită modului în care am decupat diferitele clustere și a faptului că acestea nu sunt suficient de omogene.

Eșantionare non-probabilistică

Este o metodă de selectare a prticipanților la un studiu în care nu toți membrii populației au o probabilitate cunoscută și egală de a fi aleși în eșantion.

1. Eșantioane de convenienţă

Un astfel de eșantion a fost selectat din motive legate de resursele de timp pe care le avem la dispoziție. Un sondaj pe stradă (cum a fost cel din 1824) sau în rândul colegilor de muncă sau școală se desfășoară pe eșantioane de convenienţă. Cercetările efectuate de studenți pentru lucrările de diplomă sau disertație folosesc și ele eșantioane de convenienţă: persoanele alese pentru chestionare sunt alese astfel, încât cercetătorului să-i fie cât mai ușor să colecteze datele. Trebuie avut grijă ca respondenții să facă parte din populația vizată – nu vom întreba un coleg de școală atunci când ne interesează problemele pensionarilor – și va trebui să avem un număr suficient de cazuri (minimum 30) pentru a putea realiza anumite analize statistice.

Eșantionare pe cote

Într-o astfel de eșantionare încercăm să replicăm cât mai exact caracteristicile întregii populații. Modalitatea de lucru seamănă cu

cea folosită în exemplul eșantionării pentru Barometrul de Opinie Publică 2007. Tabelul 4.4. ne prezintă de fapt cum am alege cazurile pentru o eșantionare pe cote după două caracteristici: aria culturală și tipul de localitate. Am aflat că din aria care cuprinde județele Bacău, Neamț, Suceava și Vrancea va trebui să obținem 66 de chestionare din comunele sărace. Am putea să alegem 3 operatori și să-i trimitem în zonă, fiecare având sarcina să culeagă câte 22 de chestionare din zona respectivă. Alegerea cazurilor cade în sarcina operatorilor.

Numărul de caracteristici luate în considerare poate fi mult mai mare. În exemplul de mai sus s-ar putea ca operatorii să selecteze doar persoanele întâlnite în birtul satului sau persoanele vârstnice care stau în poarta casei lor. Pentru a evita astfel de situații, este bine să luăm în calcul caracteristici cum ar fi sexul, vârsta, educația, etnia ș.a.

Faptul că operatorii fac selecția cazurilor poate să ducă la părtinire (în engleză *bias*). Operatorii vor alege mai degrabă un anumit tip de persoane, ceea ce ar putea duce la o lipsă de reprezentativitate a eșantionului.

Pentru a folosi cu succes eșantionarea pe cote trebuie să cunoaștem bine populația. Gallup a folosit cu succes eșantionarea pe cote până în 1948, când a eșuat în predicția președintelui ales în acel an. Motivul este legat de modificările din populație din perioada celui de al doilea război mondial (în special, o masivă strămutare spre orașe) care nu au fost surprinse în eșantionul lui Gallup. Dacă nu cunoaștem populația, ar fi bine să ne ferim de generalizări.

3. Eșantionare de tip „bulgăre de zăpadă"

Este o metodă care se folosește atunci când studiem o populație mai greu de găsit (ar putea fi amatori de filatelie sau persoane fără adăpost). Nu avem liste de pe care să-i selectăm și sunt foarte slab reprezentați în totalul populației. Ne bazăm pe faptul că persoanele cu aceleași interese sau probleme se cunosc între ei. Procedăm la fel ca și când am face un om de zăpadă: pornim de la un bulgăre de zăpadă - primul caz identificat. Vom întreba fiecare respondent dacă ne pot indica și alți membri ai populației, vom merge la aceștia și continuăm operația. Operațiunea seamănă cu rostogolirea bulgărelui prin zăpadă și are un efect similar – eșantionul devine tot mai mare.

Eșantionul obținut nu este unul reprezentativ și poate fi folosit doar pentru studii exploratorii sau descriptive.

Din punctul de vedere al modului de utilizare a eșantioanelor putem distinge între eșantioane:

- De folosință unică în care eșantionul este folosit o singură dată pe parcursul unei cercetări;
- Panel în care același eșantion este folosit de mai multe ori în cadrul unei cercetări. Este util pentru a realiza o cercetare longitudinală (de exemplu, când dorim să aflăm cum evoluează anumite opinii de-a lungul unei perioade de timp). În acest caz, trebuie să păstrăm datele de contact ale fiecărui respondent, să-l contactăm și chestionăm în fiecare val de sondare și să introducem datele, respectând codul atașat fiecărui caz, pentru a putea vedea evoluția în timp a fiecărui caz;
- Multi-fazice în care o parte din informație este colectată de la toți indivizii din eșantion, iar o altă parte este colectată în același timp, sau după un anumit timp de la un sub-eșantion. Cea mai simplă aplicare este atunci când avem un chestionar pentru tot eșantionul și, întrebări diferite pentru anumite grupuri din eșantion – am putea avea un set de întrebări pentru bărbați și unul pentru femei. În alte situații putem folosi un prim sondaj pentru a identifica diferitele grupuri din eșantion și un al doilea sondaj pentru a pune întrebări diferite pentru fiecare grup din eșantion.

4.4. Sondajul de opinie

Sondajul de opinie este și va rămâne încă multă vreme vedeta cercetărilor sociale. Prin opinie se înțelege o stare sau predispoziție mentală față de un anumit referent. Opinia se compune din credințe și atitudini. Un model al funcționării atitudinilor și credințelor în sistemul administrativo-politic ne arată că pe baza modului în care funcționează instituțiile se nasc opiniile. Opiniile influențează diferitele acțiuni legate de instituții, iar din aceste acțiuni apar sau se modifică anumite cereri sau un anumit sprijin față de instituții (Lehnen, 1976:32).

Un termen foarte des folosit este cel de sistem al opiniei publice, subliniindu-se, astfel, complexitatea acesteia. Când vorbim despre opinia publică, trebuie să avem în vedere trei aspecte fundamentale:

1. **Intensitatea opiniei**: variază foarte mult de la om la om sau de la problemă la problemă.

Dacă vom cere opinia unui român despre o situație similară petrecută în România și în Haiti, răspunsul va fi cel mai probabil același, dar problemele haitienilor nu sunt privite ca fiind la fel de importante și sentimentul față de ele este redus în intensitate;

2. **Importanța subiectului**: subiectele nu sunt la fel de importante pentru fiecare. De exemplu, protecția liliecilor este un subiect care nu va interesa prea mulți oameni;
3. **Stabilitatea opiniilor**: mulți oameni politici sau cercetători se plâng de lipsa de stabilitate a opiniei publice. Cel mai șocant exemplu este cel al invadării Cambodgiei de către Statele Unite ale Americii în timpul războiului din Vietnam. Procentul celor care aprobau o astfel de măsură era de doar 7%, dar după ce Nixon a luat această decizie procentul a crescut la 50%. În probleme complexe sau confuze, opiniile au tendința să se modifice în permanență, orice informație nouă putând să schimbe radical opiniile populației.

În studierea opiniei publice trebuie luate în calcul toate aceste trei aspecte. Dacă opiniile despre un subiect nu sunt suficient de intense, dacă subiectul nu este considerat suficient de important și dacă părerile nu sunt stabile, atunci este greșit să ne bazăm pe opinia publică.

Sondajul de opinie este o metodă indirectă de colectare a datelor. Spre deosebire de cele două metode descrise anterior, fenomenul nu se mai desfășoară în fața noastră. Datele sunt obținute întrebând persoanele care au anumite cunoștințe despre fenomenul care ne interesează – numiți respondenți.

Sondajul de opinie este o metodă cantitativă. Totuși, nu este exclusă nici posibilitatea de a colecta și date de natură calitativă cu ocazia unui sondaj – putem pune anumite întrebări și să permitem subiecților să răspundă în forma și detalierea pe care o doresc.

Sondajul de opinie este o metodă care poate fi folosită în egală măsură pentru toate posibilele obiective ale unei cercetări: prin sondaj putem face un studiu exploratoriu, unul descriptiv sau unul explicativ.

Sondajul de opinie are 5 caracteristici esențiale (Hyman, 1973)

1. presupune un număr mare de cazuri;
2. selectarea acestora trebuie făcută după criterii riguroase de eșantionare;
3. datele trebuie colectate în situații normale, cât mai apropiate de viața de zi cu zi;
4. colectarea se face în conformitate cu proceduri standardizate;
5. datele sunt într-o formă măsurabilă cantitativ, cea mai simplă fiind prezența sau absența unui atribut.

Sondajul de opinie se realizează prin aplicarea unei liste de întrebări standardizată numită chestionar prin intermediul unei anumite tehnici unor respondenți care constituie o parte (un eșantion) din întreaga populație.

Există anumiți factori care influențează calitatea răspunsurilor respondenților. Aceștia sunt:

- cadrul de desfășurare în care vor fi furnizate răspunsurile: cel mai bun ar fi acela în care respondentul se simte cel mai bine, de obicei casa sa;
- tema anchetei: există teme interesante și neinteresante, teme mai mult sau mai puțin sensibile, teme la care vrea să răspundă și teme la care nu vrea să răspundă;
- personalitatea operatorului poate influența favorabil sau defavorabil calitatea răspunsului.

Este foarte important ca anchetatorul să trezească încrederea celui intervievat, să-i câștige atenția și să-l determine să răspundă cât mai complet și mai corect. În caz că nu se întâmplă așa, operatorul de sondaj poate fi o sursă majoră de erori;

- ora și ziua desfășurării anchetei trebuie să fie cât mai pe placul celui intervievat, astfel încât acesta să aibă și timpul necesar și dispoziția cea mai potrivită;
- structura chestionarului poate influența și ea. Un chestionar prea lung, prea stufos, prea greu de înțeles poate genera erori care să compromită șansele de succes ale cercetării.

Tehnicile prin care se poate realiza un sondaj de opinie sunt următoarele:

- față în față presupune interacțiunea dintre operator și respondent – operatorul citește întrebările și notează răspunsurile subiecților;
- prin poștă: întrebările sunt trimise prin poștă și sunt returnate cercetătorului în același mod;
- telefonic: convorbirea se desfășoară prin intermediul telefonului;
- electronic: întrebările pot fi trimise prin intermediul poștei electronice (e-mail) și recepționate în același fel sau pot fi postate pe un site;
- chestionarul auto-administrat: cercetătorul distribuie întrebările, subiecții răspund la ele și cercetătorul colectează ulterior răspunsurile.

Fiecare tehnică are avantajele și dezavantajele sale.

Tehnica față în față

Se mai folosește pentru această tehnică numele de sondaje prin interviu. Am preferat această denumire „față în față" pentru a nu induce confuzii cu următoarea metodă (interviul).

Cercetătorii trimit pe teren operatori care să ia legătura cu respondenții, să le citească întrebările și să noteze răspunsurile. Pentru o cercetare cu un număr mare de respondenți, răspândiți pe o arie mai mare, avem nevoie de un număr mare de operatori. Pentru o cercetare exploratorie, cu un număr mic de respondenți, putem avea un singur operator (poate fi chiar cercetătorul).

Această tehnică obține răspunsurile cele mai bune. Dacă o întrebare nu este înțeleasă, operatorul poate explica sensul întrebării. Sinceritatea răspunsurilor este sporită – respondenții se simt obligați să fie mai sinceri decât în cazul celorlalte tehnici (cu excepția unor subiecte sensibile, când ar fi de preferat aplicarea unei tehnici care nu presupune interacțiunea cu operatorul). Operatorul de sondaj poate folosi elemente de limbaj non-verbal pentru a evalua gradul în care respondentul este sincer. De asemenea, operatorul poate colecta informații suplimentare fără a pune întrebări (informații despre respondent cum ar fi aspectul fizic sau despre locuința sa).

Rata de răspuns este mai mare decât pentru alte tehnici, fiind mai greu să refuzi pe cineva în persoană decât la telefon sau să arunci o scrisoare la coș sau să nu răspunzi la un e-mail.

Numărul de întrebări dintr-un chestionar poate fi destul de mare decât pentru alte tehnici, având în vedere că durata unei întrevederi cu o persoană poate fi mai mare decât cea a unei convorbiri telefonice.

Există și dezavantaje. Costul este cel mai mare din toate tehnicile – operatorii trebuie plătiți și mai există și costuri de deplasare. Durata este iarăși destul de mare. Operatorii trebuie instruiți. De asemenea, interacțiunea cu operatorii poate distorsiona rezultatele.

Operatorii trebuie să respecte anumite reguli pentru a asigura succesul unui sondaj față în față. Acestea se referă în principal la:

- Aspectul general al operatorului. Aspectul operatorului este foarte important încă din momentul în care respondentul este abordat. Un operator extrem de voinic, îmbrăcat în haine de piele cu ținte și cu o părul aranjat într-o creastă de cocoș de culoare roșie, va avea foarte multe refuzuri. Aspectul operatorilor trebuie să fie unul plăcut și îmbrăcămintea lor trebuie să fie una apropiată de cea a majorității posibililor respondenți;

- Comportamentul operatorului. Având în vedere că respondentul trebuie să fie convins să răspundă sincer la un număr mare de întrebări legate de opiniile sale și de viața sa (uneori chiar aspecte sensibile ale acesteia), comportamentul operatorului trebuie să fie unul care să-l stimuleze în acest sens (dar fără a influența răspunsurile). Operatorul trebuie să-l facă pe respondent să se simtă confortabil și să-i creeze o senzație de încredere. Operatorul trebuie să fie capabil să-și dea seama ce abordare funcționează cu fiecare persoană – cât de prietenos trebuie să fie, cât poate insista pentru obținerea unui răspuns, cât de relaxat ar trebui să pară și cât de formal sau informal poate să se adreseze respondenților. Chiar dacă între operator și respondent se stabilește o relație plăcută, nu trebuie să uite scopul întrevederii – obținerea informațiilor dorite. În cazurile în care respondenții sunt foarte vorbăreți, furnizează multe amănunte nesolicitate pentru fiecare răspuns sau ajung să schimbe subiectul operatorul trebuie să-i readucă la subiect (o operațiune care cere mult tact);

- Buna cunoaștere a cercetării – operatorii trebuie să cunoască destul de bine tema cercetării. Dacă dorim să aflăm opiniile studenților despre calitatea educației primite în universități operatorii ar trebui să

fie familiarizați cu subiectul, altfel va fi mai greu să înțeleagă referințele subiecților și să-i convingă că înțeleg subiectul. O bună cunoaștere a chestionarului este și ea foarte importantă – întrebările nu se citesc prima dată în fața respondentului, trebuie să înțelegem la ce se referă fiecare întrebare pentru a o putea citi bine și a putea da eventuale lămuriri.

- Respectarea instrucțiunilor – întrebările trebuie citite exact așa cum sunt formulate (orice mică schimbare poate duce la modificări mari în răspunsuri) și răspunsurile trebuie înregistrate exact. Dacă întrebarea permite un răspuns liber, pe larg, operatorul trebuie să noteze acest răspuns exact așa cum a fost formulat.

- Evitarea influențării respondentului. Întrebările se citesc pe un ton neutru și pe un ton similar și cu un conținut echilibrat se răspunde la eventualele nelămuriri ale subiecților. Operatorul nu trebuie să-și trădeze în nici un fel părerile personale despre subiectele tratate în chestionar;

- Obținerea de răspunsuri complete – în cazul unor întrebări cu răspuns liber s-ar putea ca respondentul să furnizeze un răspuns incomplet sau care nu are legătură cu subiectul. Operatorul poate să ceară explicații suplimentare sau să solicite și un alt răspuns.

Sondajul telefonic

Respondenții pot fi mai ușor contactați prin telefon. Operatorii vor lua legătura cu respondenții, le vor citi întrebările și vor înregistra răspunsurile.

Sondajul prin telefon este mult mai rapid și mai puțin costisitor decât unul față în față. Calitatea datelor este ceva mai mică decât în primul caz, dar mai mare decât pentru alte tehnici. Sinceritatea poate fi verificată folosind indicii verbale (tonalitate, ezitări ș.a.). Durata poate fi redusă și mai mult dacă operatorii stau în fața unui calculator și introduc datele pe măsură ce le primesc (interviuri asistate de calculator).

Și în cazul acestei metode operatorii trebuie să fie instruiți și plătiți. Interacțiunea cu operatorii poate distorsiona rezultatele. Trebuie aplicate și aici regulile prezentate pentru tehnica anterioară (minus cea legată de aspectul general – aici sunt importante vocea și tonalitatea operatorului).

Rata de răspuns este ceva mai mică decât în cazul primei tehnici având în vedere că este mai uşor să refuzi pe cineva la telefon decât în persoană.

Numărul de întrebări care poate fi adresat este cel mai mic dintre toate tehnicile având în vedere . Selectarea cazurilor este mai dificilă – nu toți subiecții au telefon (de exemplu, în zona rurală), nu avem la dispoziție cărți telefonice pe baza cărora să facem selecția. Pentru selectarea cazurilor se poate practica metoda RDD – random digit dialing (formarea de numere generate aleatoriu). Este destul de dificil să combini telefonia fixă cu cea mobilă.

Sondajul prin poștă

În cazul acestei tehnici se trimit chestionarele împreună cu o scrisoare explicativă şi un plic timbrat autoadresat pentru returnarea chestionarului. Scrisoarea indică autorul cercetării, explică scopul cercetării, încearcă să convingă subiecții să răspundă la întrebări, promițându-le că răspunsurile lor vor rămâne anonime. Plicul timbrat autoadresat are rolul de a simplifica munca respondenților – după ce vor răspunde nu trebuie decât să pună chestionarul în plic şi să-l expedieze.

Costul este redus. Nu există erori datorate operatorilor. Numărul de întrebări care pot fi adresate poate fi destul de mare.

Durata unui astfel de sondaj este cea mai mare dintre toate, trebuind să aşteptăm ca poşta să trimită chestionarele, subiecții să se hotărască să răspundă la ele şi să le expedieze înapoi.

Rata de răspuns este mică, recomandându-se să fie trimise scrisori ulterioare (în care vom ataşa noi chestionare) pentru a spori rata de răspuns. Se folosesc inclusiv stimulente materiale (includerea unor bancnote în scrisoare, alte forme) pentru a mări această rată. Se pot trimite şi scrisori anterior efectuării sondajului, prin care să se ceară permisiunea de a efectua un sondaj.

Sondaje realizate prin mijloace electronice

Sondajele realizate prin mijloace electronice (e-mail sau postare pe site) sunt ultima noutate în domeniul sondajelor de opinie. Este chiar o modă să postezi pe un site întrebări la care soliciți răspunsul vizitatorilor respectivului site. Televiziunile încearcă să facă bani din

astfel de „sondaje", prin care eşti întrebat dacă eşti de acord sau nu cu o anumită afirmaţie şi primeşti un număr la care trimiţi răspunsul Da şi un altul la care răspunzi Nu (evident contra cost).

Există preocupări serioase pentru realizarea de sondaje profesioniste. Cel mai des contactarea respondenţilor se face folosind e-mailul. Subiecţii primesc un mesaj prin care sunt invitaţi să completeze un chestionar care se află la o anumită adresă (putem să punem un astfel de instrument pe situl nostru personal sau să folosim serviciile unor situri specializate). Printr-un clic ajung la adresa respectivă, unde pot completa răspunsurile. Datele sunt automat introduse în baza de date, simplificând mult sarcina cercetătorului.

Avantajele acestei tehnici sunt evidente: costurile sunt mult reduse, viteza poate să fie destul de mare (în general se răspunde rapid la comunicările prin e-mail, mesajele la care nu s-a răspuns tind să rămână fără răspuns în continuare).

Există însă şi probleme. Nu putem contacta toată populaţia: există categorii de populaţie care nu au acces la Internet sau nu ştiu să-l folosească (în general populaţia mai în vârstă, sau cei cu mai puţină educaţie sau cei din zona rurală). Selectarea cazurilor este foarte dificilă: nu ştim care sunt adresele respondenţilor şi ce caracteristici au persoanele cu o anumită adresă, dacă fac parte din populaţia vizată sau nu.

Lista de întrebări trebuie să fie scurtă, navigarea în listă şi completarea cât mai uşoară. Există posibilitatea de a introduce obligativitatea completării răspunsurilor la o întrebare, dar şi riscul ca răspunsul să fie dat doar pentru că trebuie completat ceva în acel câmp.

Rata de răspuns este una destul de mică, putând fi mărită prin mesaje ulterioare sau prin oferirea de stimulente (extrem de populară este în cercetările de marketing înscrierea în loterii la care se pot câştiga bani şi obiecte). De asemenea, poate ajuta promisiunea de a trimite respondenţilor rezultatele cercetării.

Chestionarul auto-administrat

Şi sondajul prin poştă ar putea fi considerat un chestionar auto-administrat, la fel cele realizate prin mijloace electronice. Ne vom referi aici, în principal, la un alt mod de distribuţie a chestionarelor,

în care chestionarele sunt împărțite personal de către cercetător (sau de către persoane care-l ajută) spre completare și colectate ulterior în același mod.

Putem să studiem, astfel, o populație de studenți – chestionarele sunt distribuite în sala de curs și colectate tot în sala de curs (lăsând timp suficient pentru completarea chestionarelor, am putea să le colectăm înainte de cursul următor). La fel putem studia opiniile unor funcționari publici: distribuim chestionarele la începutul programului și le putem colecta la sfârșit. În general, putem apela la o astfel de tehnică când nu știm adresele sau numerele de telefon ale membrilor respectivului grup, dar știm unde-i putem găsi.

Dacă am fi încercat realizarea unui sondaj față în față, am fi întâmpinat probleme legate de timp: nu toți posibilii respondenți fiind disponibili în momentul respectiv. Dacă le lăsăm timp pentru completarea chestionarelor disponibilitatea lor crește (în timpul unei zile de lucru există șanse destul de bune să găsească timp pentru a completa un chestionar).

Costurile sunt mai mici decât în cazul unui sondaj prin poștă, iar timpul de răspuns mai mic.

O problemă care poate apărea este legată de calitatea răspunsurilor. Faptul că în anumite situații avem sprijinul unor persoane (în cazul studenților ne-ar putea ajuta profesorii, în cazul unei organizații avem nevoie de sprijinul unor structuri, cel mai adesea fiind implicat serviciul de resurse umane) poate face ca datele obținute să fie influențate de temerea că răspunsurile vor ajunge pe mâna șefului (într-un sondaj legat de folosirea timpului de către funcționarii publici desfășurat în 1998 am aflat că unii funcționari lucrau între 20 și 26 de ore pe zi și că niciunul nu avea o activitate efectivă mai mică de 8 ore zilnic). Pentru a evita acest lucru procesul de colectare al chestionarelor completate trebuie să încerce să fie cât mai neutru (de exemplu putem amplasa o cutie în care respondenții să pună chestionarele completate) pentru a garanta anonimitatea răspunsurilor.

Rata de răspuns

O problemă des discutată este legată de rata de răspuns pe care o au diferitele tehnici de sondare.

Rata de răspuns se calculează cel mai simplu după formula:

$$Rata\ de\ răspuns = \frac{Număr\ respondenți}{Număr\ total\ cazuri\ din\ eșantion}$$

În cazul în care în eșantion avem și persoane care nu făceau parte din populația dorită (cum ar fi minorii sau firmele în sondajele adresate cetățenilor), deci nu erau eligibile (se întâmplă destul de des în cazul sondajelor prin e-mail sau telefon) formula devine:

$$Rata\ de\ răspuns = \frac{Număr\ respondenți}{Număr\ total\ cazuri\ din\ eșantion - Număr\ cazuri\ ne-eligibile}$$

Putem estima numărul cazurilor ne-eligibile din eșantion pe baza metodei alocării proporționale – presupunem că numărul de cazuri ne-eligibile este identic în tot eșantionul – atât pentru cazurile cunoscute, cât și pentru cele necunoscute.

Dintre tehnicile prezentate cea mai mare rată de răspuns posibilă o are sondajul față în față, urmat de sondajele telefonice, cele auto-administrate, cele prin poștă și cele realizate prin mijloace electronice. Rata efectivă de răspuns poate varia foarte mult în funcție de populația studiată, natura și importanța problemei studiate.

Rata de răspuns este deseori folosită pentru a indica validitatea cercetării. O rată de răspuns scăzută indică un număr mare de non-răspunsuri. Importanța problemei nonrăspunsurilor este dată de diferența dintre persoanele care răspund și cele care refuză să fie chestionate. Dacă cele două grupuri au caracteristici diferite, s-ar putea ca și răspunsurile lor să fie diferite și în consecință rezultatele obținute să nu reflecte corect opiniile întregii populații.

De aceea, se recomandă să se încerce mărirea ratei de răspuns. Câtva mijloace posibile sunt:

1. Contactarea în avans, pentru a informa subiecții despre sondaj. Poate fi folositor trimiterea unui mesaj din partea unei persoane sau organizații cu o anumită autoritate care sprijină cercetarea (în cazul unui sondaj național efectuat pe instituții publice locale în 2008 am obținut o rată mai bună de răspuns, dacă am obținut o scrisoare de sprijin din partea Unității Centrale pentru Reforma Administrației Publice din Ministerul Administrației și Internelor);

2. În cazul în care persoanele nu au putut fi contactate, se recomandă să se încerce din nou; în zile diferite sau la ore diferite în cazul sondajelor față în față sau telefonice
3. Pentru sondajele poștale sau electronice se recomandă trimiterea unui nou mesaj pentru a reaminti subiecților să completeze chestionarul;
4. Modul de redactare al chestionarului trebuie să fie adecvat tehnicii folosite – în termeni de lungime, claritate, dificultate de completare;
5. Oferirea de stimulente (financiare sau de altă natură) poate duce la creșterea ratei de răspuns.

Nu trebuie uitat însă că și aici avem o problemă: diferite grupuri răspund în mod diferit la astfel de stimulente;

6. Perioada de timp în care se desfășoară sondajul de opinie: se recomandă să nu alegem perioada sărbătorilor (Crăciun, Paște ș.a.) sau a concediilor (iulie și august).

Nu există o rată de răspuns recomandată. Autorii care fac astfel de recomandări tind deseori să fie prea optimiști. Babbie (2010:364), pe baza studierii literaturii de specialitate, consideră că o rată de 50% este adecvată pentru analiză, 60% este considerată bună și 70% este foarte bună. Literatura de specialitate a constatat însă o scădere spectaculoasă a ratei de răspuns a sondajelor. De Leeuw și de Heer (2002) au aflat din studiul mai multor sondaje efectuate în mai multe țări că rata de răspuns a sondajelor a scăzut în toate țările. Scăderea diferă de la țară la țară, diferența fiind dată de ratele diferite de refuz. În general, putem pune ratele scăzute de răspuns pe seama unor factori cum ar fi creșterea spectaculoasă a numărului de sondaje, o mai mare lipsă de încredere a subiecților, sufocarea acestora cu diferite mesaje (în special cele publicitare), posibilitățile sporite de a evita contactarea (de exemplu introducerea dispozitivelor de identificare a apelurilor telefonice a dus la scăderea ratei de răspuns pentru sondajele telefonice, interfoanele reduc rata de răspuns a sondajelor față în față). Sondajele realizate prin mijloace electronice au avut un start spectaculos, ratele de răspuns fiind foarte bune. Acestea au scăzut repede pentru că nu mai erau o noutate și pentru că a sporit mult cantitatea de mesaje nedorite (spam).

Sunt autori care consideră că rata de răspuns nu este o problemă majoră a sondajelor de opinie. Langer (2003) menționează o serie de sondaje de opinie în care mărirea ratei de răspuns nu a modificat deloc rezultatele și consideră că ar trebui să investim resurse mai degrabă în îmbunătățirea designului cercetării decât în sporirea ratei de răspuns.

Astfel de sondaje pot viza toată populația, clienții unei anumite instituții (în general, contactul cetățenilor cu administrația se produce destul de selectiv, cu o instituție, maxim două, în general, administrația financiară, poliția, cu sistemul educațional etc., opiniile lor despre administrația publică în general structurându-se în funcție de instituția sau instituțiile cu care au intrat în contact) sau angajații acesteia.

Cetățenii și clienții administrației publice pot fi chestionați pe teme cum ar fi funcționarea unei instituții, relațiile cu administrația publică, evaluarea unui program în care sunt beneficiari sau pentru a afla nevoile lor. Funcționarii publici pot fi chestionați în probleme organizaționale (motivație, cultură organizațională, management, comportament organizațional, leadership, comunicare, selectare, recrutare, schimbare organizațională etc.) sau pentru a evalua activitatea instituției sau programele desfășurate de acestea.

4.5. Interviul

Interviul este tot o metodă indirectă, în care nu avem acces la fenomenul studiat și încercăm să obținem datele necesare întrebând persoanele care au anumite cunoștințe despre fenomenul care ne interesează – numiți intervievați.

Interviul este o metodă de cercetare calitativă: folosim un număr mic de cazuri, dar încercăm să obținem informații cât mai bogate de la fiecare subiect. Metodele cantitative încearcă să afle aceleași lucruri de la un număr cât mai mare de cazuri, rămânând la suprafața fenomenului. În cazul metodelor calitative încercăm să mergem în adâncime, încercând să aflăm cât mai multe lucruri de la fiecare subiect, surprinzând atât elementele specifice fiecărui caz cât și elementele comune tuturor.

Interviul este o încercare de a obține informații prin intermediul unor întrebări și răspunsuri din cadrul unor convorbiri. Există

multe exemple în viața de zi cu zi. Astfel, pentru a obține un loc de muncă, o etapă care prin care a trecut aproape orice angajat este cea a interviului, în care angajatorul sau reprezentanții săi au încercat să afle în ce măsură candidatul este potrivit pentru postul vizat. În presă citim aproape zilnic interviuri cu o personalitate sau alta prin care ziariștii încearcă să afle cât mai multe lucruri despre anumite probleme sau despre personalitatea intervievatului. Unele talk-showuri pot fi considerate un alt tip de interviu, unul care se desfășoară în grup. În acest caz moderatorul este cel care pune o întrebare și din diferitele răspunsuri date de invitați și din discuțiile acestora încearcă să obțină cât mai multă informație.

Interviul se bazează pe un raport de comunicare verbală (orală) între două persoane, două părți: cercetătorul (interviatorul) și respondentul (intervievatul), cu scopul de a obține anumite informații referitoare la o problemă. Interviul este o întâlnire pentru a „sta de vorbă" cu cineva, pentru a comunica direct. Anume, actul de comunicare verbală directă este trăsătura de bază a acestei tehnici de cercetare. Acest specific determină importanța și larga utilizare, dar, totodată, și complexitatea tehnicii. Comunicarea cu subiecții chestionați creează o situație de interacțiune emoțională afectivă, care poate influența direct rezultatele cercetării și care necesită din partea cercetătorului cunoașterea artei de comunicare interpersonală

Tehnicii interviului îi este caracteristică o relație specifică – **interacțiunea**. Relația care se stabilește între cele două părți participante implică asumarea și jucărea de roluri cu diferite tipuri de comportament: unul activ (cel al cercetătorului) și altul pasiv (cel al respondentului). Relația dintre aceste două părți nu este simetrică, ei nu se pot schimba cu rolurile. Prima parte (cercetătorul) pune întrebări, a doua parte (respondentul) răspunde. Astfel, informația circulă într-o singură direcție: de la respondent la cercetător.

Pentru a înțelege mai profund esența și specificul tehnicii interviului vom sistematiza și apoi clasifica după câteva criterii vasta varietate de interviuri folosite în practica cercetării sociologice, și anume:

După conținutul lor interviurile sociologice se împart în:

- interviuri de opinie, bazate pe întrebări opinionale;
- interviuri de documentare (factuale), bazate pe întrebări factuale;

- interviuri de opinie şi documentare (combinate), care sunt mai răspândite şi mai eficiente.

După forma întrebărilor:

- interviuri cu întrebări deschise, ce asigură recoltarea unor opinii diverse şi vaste;
- interviuri cu întrebări închise, uşor de standardizat şi de prelucrat.

După nivelul de standardizare (formalizare) şi gradul de libertate al specialistului

- ***interviuri nestandardizate*** (neformalizate) sau libere, când specialistul are deplină libertate în organizarea interviului, la formularea întrebărilor, determinarea numărului şi succesiunii lor şi alte posibilităţi;
- ***interviuri standardizate*** (formalizate) sau controlate, realizate în baza unui chestionar de interviu şi unui ghid dinainte elaborat, limitând în aşa fel la minimum libertatea specialistului;
- ***interviuri semistandardizate*** (semiformalizate), reprezintă o combinare dintre primele două tipuri, având diferite niveluri de standardizare a instrumentarului de cercetare şi de libertate al specialistului;

După numărul participanţilor la interviu:

- ***interviuri individuale***, realizate cu o singură persoană, foarte eficiente, cu nivel de precizie şi obiectivitate sporită;
- ***interviuri colective*** (în grup), cu un nivel mai scăzut de obiectivitate, dar cu posibilitate sporită de a lărgi diversitatea de opinii

După modalitatea de comunicare:

- ***interviuri nemijlocite*** (directe), când părţile participante comunică între ele nemijlocit, direct, având posibilitatea de a observa reacţiile, comportamentul, împrejurările etc;
- ***interviuri prin telefoane***, foarte operative, comode, cu mici cheltuieli, dar se fixează doar ce se aude, ce se spune şi nu se poate observa comportamentul, reacţiile respondentului (la noi, limitate în baza nivelului scăzut de telefonizare, îndeosebi, în localităţile rurale).

În cadrul unei cercetări sociologice, tehnica interviului poate fi folosită atât ca metodă de bază, cât și ca metodă auxiliară sau complementară, în combinare cu alte metode. Ea poate fi utilizată atât la prima etapă (de pregătire), pentru a cunoaște mai bine subiectul studiat, pentru a formula unele sarcini și ipoteze ale cercetării, cât și la etapa de teren, de culegere a informației și chiar la etapa de prelucrare și analiză, cu scopul de a preciza, verifica sau completa informația obținută.

Logica (demersul) efectuării cercetării sociologice prin interviu necesită parcurgerea etapelor și momentelor principale (de bază) și se aseamănă mult cu ancheta sociologică prin chestionar.

Un moment aparte, specific acestei tehnici ***la etapa de pregătire***, este elaborarea instrumentarului cercetării și anume ***ghidul de interviu*** sau ***formulare de interviu***, care poate avea cele mai diverse forme, structuri, conținut.

Ghidul de interviu este o călăuză, alcătuit din diferite formulare sau fișe de interviu (lista de întrebări), instrucțiuni etc., care ordonează, disciplinează cercetarea.

Pentru interviurile individuale putem avea interviuri structurate, semi-structurate sau nestructurate (sau discuții informale).

Diferențele se văd în primul rând în ceea ce privește ghidul de interviu:

- ✓ ***interviurile structurate*** se bazează pe un ghid care va cuprinde toate întrebările care vor fi puse pe parcursul unui interviu;
- ✓ ***interviurile semi-structurate*** – în ghid sunt precizate întrebările cele mai importante, precum și câteva posibilități de continuare, în funcție de răspunsul intervievatului. Intervievatorul pune fiecare întrebare din ghid, dar are libertatea ca în funcție de răspunsul primit să exploreze în adâncime problema în modul pe care-l consideră cuvenit;

Discuția informală nu se bazează pe un ghid de interviu. Tot ce avem este o temă pe care dorim să o discutăm cu interlocutorul nostru.

În alegerea gradului de structurare al interviului trebuie să luăm în considerare aspecte cum ar fi:

- ✓ obiectivul cercetării (pentru o cercetare descriptivă putem folosi un ghid structurat, pentru una explicativă ar fi bine să avem o anumită libertate);

- ✓ măsura în care dorim să comparăm cazurile între ele (pentru aceasta trebuie să punem aceleași întrebări);
- ✓ bogăția informației – un interviu informal ne furnizează informația cea mai bogată, putând indica noi aspecte ale fenomenului studiat sau noi informații despre interlocutor;
- ✓ gradul în care stăpânim domeniul (cu cât ştim mai multe despre un domeniu, cu atât suntem mai capabili să scriem un ghid mai structurat);
- ✓ capacitățile intervievatorului (pentru începători se recomandă folosirea unui ghid structurat, o discuție informală cere mai multă experiență);
- ✓ particularitățile interlocutorilor – există persoane care prefera să se exprime liber, fără a fi încorsetați de o anumită structură a discuției, dar și altele care se simt ajutate de existența unei structuri și au nevoie de întrebări pentru a-și putea exprima opiniile.

Întrebările folosite în interviuri

Din punctul de vedere al subiectului lor întrebările pe care le punem în cadrul unui interviu pot să fie legate de experiențele, comportamentele, opiniile, valorile, simțămintele, cunoștințele sau caracteristicile socio-demografice ale subiecților.

Există întrebări principale, care se regăsesc în interviuri și urmăresc să afle unele dintre lucrurile de mai sus și întrebări suplimentare prin care putem cere detalii suplimentare, explicații sau completări.

Trebuie să fim atenți la formularea întrebărilor. Ştim deja că modul de formulare al întrebării poate influența opinia exprimată. Influența formulării se poate resimți și asupra cantității de informație din fiecare răspuns.

Întrebările folosite trebuie să fie întrebări deschise. Folosim aici un sens mai larg decât cel în care am definit întrebările deschise din chestionare. Nu oferim variante de răspuns, dar trebuie să facem mai mult – să deschidem discuția cât mai larg, invitând interlocutorul să ne răspundă cât mai pe larg la întrebări.

Ghid de interviu semi-structurat

Scopul interviului este aflarea unor informații despre un anumit program de training aflat în derulare. Interlocutorii vor fi persoane implicate în desfășurarea programului.

Numele interlocutorului _____
Funcția _____
Data _____

- Bună ziua, numele meu este _____.
- **Scopul** acestui interviu este să aflăm părerea dumneavoastră despre acest program de training în care sunteți implicat. Sunt interesat în special de problemele pe care le-ați întâmpinat și de recomandările pe care le aveți.
- **Dacă sunteți de acord, voi înregistra** această convorbire, pentru a putea evita orice denaturare a conversației noastre. Tot ce vom vorbi aici rămâne confidențial, doar un rezumat al părerilor tuturor persoanelor implicate în program, fără referință la numele acestora, va fi făcut public.
- **Pentru început** vă rog să ne spuneți ce responsabilități aveți în acest program. (*Notă: în funcție de răspuns se pot adresa alte întrebări pentru clarificare*).
- Aveți cunoștință să fi existat probleme în selecția participanților în program? (*Notă: dacă da, se continuă cu întrebări cum ar fi: Care au fost acestea? Știți de ce au apărut? Cum au fost rezolvate? Sau Ce sugestii aveți pentru rezolvarea unor astfel de probleme?*).
- Cum s-au luat deciziile referitoare la conținutul trainingului? (*Notă: se poate continua cerând informații despre persoanele care au avut un cuvânt de spus, despre aportul instructorilor sau cel al participanților, despre modul în care aceștia au fost implicați)*.
- Ce s-a întâmplat în timpul sesiunilor de lucru? (*Notă: după obținerea* răspunsul*ui se poate continua cu întrebări cum ar fi: Cum ați aprecia prestația instructorilor? Cum au fost prezentările? A fost încurajată participarea activă? Pe ce s-a pus accentul, pe teorie sau pe practică?*).
- Au existat probleme legate de materialele și echipamentele necesare pentru curs? (*Notă: se vor cere detalii și explicații*).
- Ce alte probleme au mai existat? (*Notă: se vor cere detalii și explicații*).
- Care ar fi elementele pozitive ale acestui program? De ce credeți acest lucru? (*Notă: se va insista pe explicarea motivelor pentru care acestea au fost menționate*).

- Ce părere aveți despre întregul program? (*Notă: se va insista pe aspectele care nu au apărut mai devreme în discuție*).
- Ce alte lucruri ar merita ştiute despre program? (*Notă: se vor cere detalii şi explicații*).
- Încheierea interviului. Mulțumiri

Formularul de interviu reprezintă o totalitate, un ansamblu de întrebări închise sau deschise care se vor pune respondentului, dar care, uneori, pot fi modificate, „adaptate" pe parcursul etapei de teren. Pentru interviurile standardizate fişa de interviu este de tip „chestionar". Elaborarea ghidului de interviu ordonează, disciplinează cercetarea şi-i asigură o înaltă calitate.

În constituirea ghidului de interviu şi realizarea practică a interviului pe teren, trebuie să se respecte anumite reguli:

1) regula preciziei şi a simplității maxime a întrebărilor;
2) regula individualizării întrebării, într-o întrebare doar o singură întrebare;
3) regula duratei minime (sau „optime") a interviului în funcție de complexitatea întrebărilor, natura subiectului, locul, scopul cercetării etc.;
4) alte reguli de formulare şi succesiune a întrebărilor (vezi chestionarul).

Ghidul cercetării prin interviu, în afară de formularele cu întrebări, mai poate cuprinde diferite instrucțiuni, date suplimentare (de exemplu, referitor la eşantion), unele scheme de deplasare, harta localității etc. Ghidul se elaborează la etape de pregătire şi se aplică la etapa de teren.

La etapa de culegere a informației, se realizează procedura a însuşi interviul, care este precedată de pregătirea condițiilor, împrejurărilor favorabile pentru cercetare.

Procedura interviului trece prin câteva faze:

I. Prezentarea:

a) persoanei cercetătorului (prin legitimare);
b) organizației (instituției) pe care o reprezintă;
c) scopului (temei) cercetării.

II. **Discuția neoficială** care are rolul de a asigura contactul psihologic, a interesa, într-un fel, subiectul la participare și colaborare, la o mărturisire obiectivă și veridică.

II. Interviul propriu-zis, care constă în formularea și punerea întrebărilor și obținerea răspunsurilor la ele. În funcție de tipul interviului (liber, nestandardizat sau controlat, standardizat), cercetătorul însuşi formulează pe loc întrebările sau le are deja formulate, aranjate în ghidul sau formularul de interviu. Rezultatul cercetării depinde de felul cum sunt formulate și adresate întrebările, deci de „strategia de intervenție", pe de o parte, de felul cum se ascultă, se recepționează informația oferită, de „strategia de ascultare", pe de altă parte.

Strategia de intervenție se bazează, concomitent cu regulile de formulare și adresare a întrebărilor, pe anumite tehnici specifice interviului:

1) *ontrazicerea* (o intervenție, care se opune punctului de vedere exprimat de intervievat);
2) *întrebarea externă, funcțional-psihologică* (care asigură trecerea la o nouă temă, la un nou aspect al problemei);
3) *relansarea* (o intervenție subordonată discursului, înscriindu-se în tematica dezvoltată).

Aceste tehnici pot fi utilizate cu succes în cadrul interviului liber (nestandardizat), discuțiilor, dezbaterilor publice, întrevederilor.

Strategia de ascultare nu se reduce doar la fixarea, înregistrarea informației.

Cercetătorul prelucrează informația comunicată pe măsură ce o obține, folosind operații mintale și logice: de selecție, comparație, inducție, deducție etc, pentru a se orienta și a „regiza" mai departe interviul până la realizarea obiectivelor sale.

Totodată, el trebuie să fie foarte atent la ceea „ce spune" intervievatul despre „ceva-cineva" (dimensiunea referențială), „cum spune" ceea ce gândește (dimensiunea modală) și „ce vrea (caută) să-i comunice" despre sine (dimensiunea ilocutorie).

Astfel, informația obținută prin observația sociologică completează armonios datele obținute prin interviu.

Un rol important îl are și felul cum, prin ce **metode se fixează informația**. Pot fi evidențiate câteva modalități:

1) fixarea ***concomitentă***, odată cu desfășurarea interviului, care poate fi realizată:
   - de interviator;
   - de ajutorul său (secretara, stenografa);
   - cu ajutorul mijloacelor tehnice.
2) fixarea informației de către interviator ***îndată după*** terminarea cercetării (interviului).

Fiecare din aceste modalități de fixare a informației are atât avantaje, cât și dezavantaje.

Etapa de prelucrare și analiză a informației sociologice după conținut este foarte asemănătoare cu cea a anchetei sociologice prin chestionar, dar, totodată, depinde și de tipul interviului.

De exemplu, pentru interviul liber, la această etapă, suntem orientați la o analiză cu precădere calitativă; pentru interviul formalizat (standardizat) apare și o posibilitate bună de analiză cantitativă.

Există mai multe posibilități de clasificare a interviurilor:

- După genul de convorbire distingem interviuri față în față sau prin telefon (unii autori consideră că există și prin poștă, dar acest gen de interviu este propriu sondajului). Primul tip este considerat a fi mai corect din punct de vedere științific, știindu-se ce importanță au componentele non-verbale într-o comunicare, în vreme ce al doilea tip are avantajul duratei mai scurte şi a economiei de bani;
- După numărul de participanți, putem avea interviu individual sau de grup;
- După gradul de structurare există interviuri structurate, în care avem de a face cu aplicarea unui ghid de interviu asemănător unui chestionar, semi-structurate, în care avem stabilite doar întrebările de bază care vor fi adresate şi nestructurate (sau discuții informale), în care discuțiile se poartă liber pe baza unei anumite tematici.

Tabelul 11. Avantajele și dezavantajele tehnicii interviului

Avantaje	*Dezavantaje*
1. Flexibilitatea, posibilitatea de a obține răspunsuri sincere și obiective la fiecare întrebare;	1. Costul mare, datorită cheltuielilor de timp al interviatorilor (la etapa de teren);
2. Rata sporită a răspunsurilor, lichidarea nonrăspunsurilor;	2. Erorile operatorilor de teren (de formulare, eșantionare, fixare, interpretare);
3. Observarea comportamentului „nonverbal" (reacții, atitudini etc.)	3. Imposibilitatea ca respondentul să consulte unele documente, informații pentru formularea unor răspunsuri mai precise;
4. Asigurarea posibilității standardizării variantelor de răspuns;	4. Nu se asigură anonimatul (datorită contactului direct, personal cu operatorul de teren).
5. Asigurarea controlului asupra succesiunii întrebărilor, pentru a exclude influenta unora din ele asupra respondentului (efectul "Halo").	5. Incomodități pentru subiecți, deoarece li se propune să răspundă indiferent de starea lor psihică, dispoziție, împrejurări.
6. Spontaneitatea răspunsurilor, ce asigură un înalt nivel de obiectivitate al informației;	6. Dificultăți privind accesul la cei cuprinși în eșantion.
7. Studierea unor probleme mai complexe prin utilizarea unor fișe (formulare) cu mai multe întrebări sau a ghidului de interviu.	7. Dificultatea verificării calității informației obținute (fișelor, formularelor completate)

Interviul de grup

În cazul interviului de grup avem de a face cu o discuție cu un grup de persoane care pot interacționa între ele. Există un avantaj: într-un sondaj de opinie sau într-un interviu individual interlocutorul poate să spună ce dorește, fără a fi contrazis sau criticat. Într-un interviu de grup părerea emisă de fiecare participant poate fi contrazisă, sprijinită, completată de către ceilalți. Participantul care a emis o anumită părere poate să revină asupra ei, în funcție de spusele celorlalți. Există acest aspect interactiv și membrii grupului sunt din start conștienți de acest lucru. Vom obține astfel altceva decât opinii individuale care pot fi exprimate doar în particular ci opinii care sunt exprimate într-

un cadru social, care printr-o discuție se pot transforma (mult mai asemănător cu ceea ce se întâmplă în realitate).

Un alt avantaj al interviului de grup este legat de costurile de timp și bani – în loc să intervievăm 10 persoane pe rând, putem să le intervievăm în același timp.

În funcție de componența grupului, putem avea:

- ***Interviul clasic de grup***, în care grupul este unul natural (cum ar fi funcționarii dintr-un birou). Trebuie să evităm includerea într-un astfel de grup a unor persoane cu autoritate (cum ar fi șeful de birou): în loc să aflăm opinia grupului vom afla opinia șefului;
- ***Focus-grupul*** este un interviu structurat aplicat asupra unui grup special constituit cu ocazia interviului. Grupul respectiv trebuie să fie unul cât mai omogen pentru a evita dificultățile de interacționare: dacă vrem să aflăm opiniile unor categorii mai largi, vom efectua mai multe focus-grupuri, pe grupuri cât mai omogene. Se folosește mult în domeniul marketingului, în care se urmărește aflarea opiniilor despre anumite produse sau servicii.
- ***Paneluri de experți*** în care experți din domeniu încearcă să identifice o soluție sau să evalueze un anumit obiect, program ș.a.

Dimensiunea grupului este între 8 și 12 membri, durata tipică variază între o oră și două ore, rareori reușind să ajungem la durata maximă.

Conducerea grupului este un lucru destul de dificil. O astfel de întâlnire de grup presupune un set de probleme care trebuie atinse, dar altfel desfășurarea este destul de liberă. Conducătorul introduce temele de discuție pe rând și după aceea lasă fiecare participanții să-și exprime liber părerile. Intervențiile sunt rare doar atunci când discuția se abate de la subiect, când anumite opinii trebuie clarificate, când un participant monopolizează discuția, când discuția trenează sau atunci când consideră că subiectul a fost epuizat și ar trebui să se treacă la altă temă.

Conducătorul grupului trebuie să fie un bun ascultător, să-i sprijine pe participanți să-și exprime opiniile, dar, în același timp, trebuie să

aibă o bună capacitate de analiză astfel, încât să-și dea seama pe care curs al discuției să-l încurajeze și pe care să-l oprească, ce idei noi apar și cum pot fi aprofundate, să înțeleagă nu doar vorbele participanților, ci și elementele de comunicare non-verbală. El trebuie să posede o bună cunoaștere a subiectelor abordate. În plus, trebuie evitată cu orice preț influențarea membrilor grupului într-o direcție sau alta. În momentul în care conducătorul grupului lasă să se înțeleagă că are anumite opinii despre o anumită problemă, membrii grupului vor fi tentați să-i ofere ce dorește acesta să audă.

Datorită timpului relativ limitat și a numărului mare de participanți numărul de întrebări care poate fi adresat este unul redus, foarte rar reușindu-se să se ajungă la 10 întrebări. Interviul de grup se desfășoară pe baza unui ghid de interviu în care sunt prezentate subiectele care trebuie atinse pe parcursul conversației, eventual și informațiile care trebuie obținute pentru fiecare dintre ele (astfel încât dacă anumite informații nu sunt furnizate voluntar să punem întrebări suplimentare). În principiu, trebuie să abordăm toate subiectele din ghidul de interviu. În cazul în care ne apropiem de finalul întâlnirii fără a fi reușit să abordăm toate subiectele și știm că nu putem prelungi durata discuției este preferabil să ne limităm la subiectele cele mai importante.

Selectarea participanților la un interviu de grup este relativ simplă: fie luăm grupul natural în întregime (cu excepția discutată, cea a șefului), fie identificăm un număr de persoane care îndeplinesc condițiile dorite și le invităm să ia parte la discuție. Pentru a-i convinge să participe la discuție, se practică oferirea unor stimulente, dar se recomandă ca acestea să fie de valoare mică.

Rolul intervievatorilor

Intervievatorii (sau operatorii de interviu) sunt elementul cheie în succesul unui interviuri.

Lucrurile menționate în cazul operatorilor de sondaj sunt valabile și pentru intervievatori, rolul acestora din urmă fiind chiar mai important.

Rolul lor este important încă din momentul în care subiecții sunt abordați – modul în care fac acest lucru precum și aspectul lor general poate să determine acceptarea discuția sau refuzul.

Pe parcursul discuției intervievatorii trebuie să stabilească o relație de încredere între ei și intervievați, astfel încât aceștia din urmă să fie dispuși să răspundă cât mai complet și cât mai sincer la întrebări.

Cercetătorul trebuie să transmită interlocutorilor faptul că ascultă activ (prin mimică și gestică, prin expresii care denotă interesul) și să-i încurajeze să continue. Trebuie să gestioneze cu grijă cursul discuției, evitând pe cât posibil devierile de la subiect (folosind maximum de tact).

În plus, față de operatorii de sondaj, un bun intervievator trebuie să înțeleagă ce i se spune și să fie capabil să identifice cele mai bune modalități de aprofundare a informațiilor primite.

Simplificând am putea spune că operatorul trebuie să-i „tragă de limbă" pe subiecți într-un mod cât mai discret. Pentru aceasta trebuie să posede calitățile necesare – acestea pot fi îmbunătățite prin exercițiu.

Intervievatorul este responsabil și cu notarea răspunsurilor. Dacă interlocutorul este de acord, interviul poate fi înregistrat (audio sau audio-video). În caz contrar, poate să ceară voie să noteze răspunsurile (care trebuie notate cât mai fidel cu putință și evidențiind și elementele relevante de limbaj non-verbal. Dacă nu are permisiunea pentru așa ceva, va trebuie să dea dovadă de o memorie cât mai bună pentru a nota ulterior convorbirea (deși în acest caz informațiile vor fi mult mai sărace și „contaminate" de personalitatea operatorului). În cazul înregistrării audio elementele de limbaj non-verbal trebuie să fie reținute cât mai fidel pentru a fi ulterior incluse în contextul discuției. Chiar dacă discuția a fost înregistrată, se recomandă transcrierea ei în vederea analizei datelor.

Transcrierea discuției trebuie să fie cât mai fidelă celor spuse și să cuprindă toate elementele de limbaj non-verbal relevante. Transcrierea începe prin descrierea interlocutorului, a caracteristicilor mediului în care se desfășoară interviul (important mai ales în cazul în care mediul este unul familiar subiectului – casa sa, locul de muncă, camera de cămin, școala sa, barul preferat ș.a.), precizând data desfășurării interviului și modul în care a fost selectat interlocutorul. Doar după aceea se trece la prezentarea integrală a discuției avute.

4.6. Analiza documentelor

Documentele în accepțiunea științelor sociale semnifică un obiect sau un text care oferă o informație despre un fenomen social. Metoda analizei documentelor încearcă să rezolve problema obținerii datelor în cazul în care nu putem urmări fenomenul care nu ne interesează și nu avem posibilitatea să interogăm persoane care cunosc fenomenul. Vom cerceta subiectul folosind urmele lăsate de către acesta (urme directe sau obiecte sau urme indirecte – texte în care este reflectat subiectul nostru). Metoda mai este folosită pentru verificarea și completarea datelor obținute prin alte metode.

În funcție de modul de aplicare metoda poate fi folosită pentru colectarea de date cantitative și calitative. În funcție de documentele disponibile putem folosi metoda pentru a face cercetări cu obiective extrem de diverse, acoperind toate obiectivele posibile. Metoda este una discretă, în care nu întâmpinăm probleme de reactivitate. Avantaje ale analizei documentelor sunt:

- Este mult mai ieftină;
- Se poate acoperi o arie geografică sau temporală mai mare;
- Se pot face studii la nivel național cu un buget mic. Dezavantajele metodei sunt:
- Documentele au fost întocmite cu alte scopuri decât cele ale cercetării noastre, de aceea se poate întâmpla să avem la dispoziție doar o parte din informația de care avem nevoie și într-un format care s-ar putea să nu fie cel dorit;
- Informațiile despre modul în care au fost întocmite documentele este, în general, redusă;
- Documentele sunt la fel de bune ca și cei care le-au produs, putând reflecta în mod incorect, incomplet sau subiectiv fenomenul prezentat;
- Situația se poate să se fi modificat între timp. Dacă folosim mai multe seturi de astfel de documente, provenind din perioade diferite de timp, s-ar putea să nu putem să le coroborăm chiar dacă provin din perioade apropiate (multe situații s-au modificat semnificativ de la un an la altul);
- Documentele pe care ne bazăm se poate să fi fost produse cu un alt scop decât cel presupus, uneori se poate chiar să fi

fost alterate, astfel încât să apere un anumit punct de vedere (în domeniul sondajelor de opinie, mai ales cele cu tematică politică, apar foarte des acuze de falsificare a datelor).

Tipuri de documente

Documentele pot fi de mai multe tipuri. Putem face deosebiri între documente publice sau documente private (Caplow, 1970), documente cifrice (în care informația este exprimată sub formă de cifre) sau necifrice, documente scrise, statistice sau vizuale ș.a.

Încercând să îmbinăm mai multe clasificări, vom spune că documentele pot fi:

- Documente oficiale;
- Date statistice;
- Datele obținute în cadrul altor cercetări și baze de date ale instituțiilor publice;
- Documente private;
- Materiale de presă (ziare, radio, TV, situri specializate);
- Opere de artă (literatură, teatru, muzică, sculptură, pictură, film, arhitectură);
- Alte produse ale activității umane (obiecte extrem de variate, toate obiectele

produse de om care nu intră în categoriile de mai sus).

Documentele oficiale

În această categorie intră orice document emis de către o autoritate a statului.

O primă categorie de documente este reprezentată de cele cu caracter normativ: Constituția, legile, ordonanțele, hotărârile de guvern, ordinele miniștrilor, hotărârile consiliilor locale și județene, regulamentele diferitelor instituții. Atunci când studiem un anumit fenomen legislativ, trebuie să începem prin a studia reglementările care guvernează respectivul domeniu. Reglementările pot fi un obiect separat de studiu – putem vedea care este impactul reglementării, în ce măsură este respectată, cum a fost adoptată, cum ar putea fi îmbunătățită.

Mai avem diferitele raportări ale instituțiilor statului (execuția bugetară, raportări contabile, rapoarte privind starea unor anumite

sectoare de activitate ș.a.), informațiile publice pe care trebuie să le furnizeze fiecare instituție (organigrama, declarații de avere, programe și strategii ș.a.) precum și comunicatele de presă. Tot la capitolul documente oficiale intră și corespondența instituțiilor statului cu alte instituții sau cu cetățeni (inclusiv dosarele acestora pe baza cărora au solicitat diferite prestații: de la pensie la autorizații de construcție).

Unele documente au fost deja făcute publice. Altele ar putea fi solicitate și obținute ca informații de interes public. Există însă unele informații care sunt secret de stat sau secret de serviciu, care nu vor putea fi accesate. Există și probleme legate de protecția datelor personale – multe dintre documentele oficiale fac referire la situațiile concrete ale unor persoane și trebuie să avem grijă să solicităm copii ale documentelor respective în care datele de identificare au fost șterse.

Statisticile

Cea mai importantă statistică este constituită de recensământ. Alte statistici economice, sociale, culturale ș.a. pot fi folosite într-o cercetare, ca metodă principală de culegere a datelor sau pentru completarea informațiilor. Statisticile sunt esențiale în documentarea și prezentarea fenomenului studiat, cifrele de aici permițându-ne să precizăm dimensiunea fenomenului.

Cea mai importantă sursă de statistici pentru Republica Moldova este Biroull Național de Statistică al RM, care prezintă o varietate de statistici în buletine lunare și în Anuare Statistice. Acestea sunt și disponibile online la adresa https://statistica.gov.md/ro. Un anuar statistic cuprinde informații despre geografie, populație, piața forței de muncă, veniturile cheltuielile și consumul populației, locuințe și utilități publice, asistență socială, sănătate, educație, cultură și sport, prețuri, activitate economică, știință, finanțe și justiție, la nivel național și defalcat pe diferite grupări (unități teritoriale, sex, tip de proprietate ș.a.) pe ultimul an încheiat, dar și pe anii anteriori, permițând și studierea evoluției statisticilor care ne interesează.

Un caz aparte de documente bazelor de date folosite de către instituțiile publice pentru evidența diferiților clienți și a relațiilor cu aceștia. Pe baza acestor date se pot face o serie de analize (inclusiv statistice). De exemplu, din baza de date de evidență a șomerilor am

putea afla lucruri legate de descrierea șomerilor sau am putea vedea ce relații există între durata șomajului și factori cum ar fi pregătirea, sexul, vârsta ș.a. Astfel de date pot fi obținute destul de greu, doar după înlăturarea datelor de identificare și după negocieri dificile cu instituțiile publice.

Documentele private

Acestea pot aparține unor firme sau persoane. În cazul firmelor acestea oglindesc activitatea lor și sunt greu de obținut, din frica divulgării unor informații care pot fi folosite de către concurență. Documente cum ar fi regulamentele de ordine interioară, alte regulamente și proceduri, hotărârile consiliului de administrație sunt documente care trebuie studiate în momentul în care dorim să studiem organizația respectivă.

În cazul persoanelor documentele pot fi extrem de variate, de la diferitele acte oficiale care reflectă anumite caracteristici ale persoanei respective (din fișa medicală am putea vedea istoricul stării sale de sănătate, din cartea de muncă activitatea sa profesională ș.a.) la documente cu caracter personal. În mod tradițional au fost apreciate documente cum ar fi jurnalele personale sau scrisorile, reflectând aspecte importante din viața respectivelor persoane

În ultimii ani astfel de documente s-au mutat în mare măsură într-un alt mediu – cel al Internetului, unele dintre ele putând fi accesate de către oricine (pagini personale sau bloguri), ceea ce facilitează mult colectarea datelor.

Materialele de presă

Articolele din ziare sau emisiunile de la radio sau televiziuni constituie și ele o reflectare (chiar dacă incompletă și nu întotdeauna corectă) a faptelor care se petrec în jurul nostru. Dacă dorim să studiem corupția în administrația publică, folosind edițiile electronice ale ziarelor, vom fi capabili să identificăm un număr foarte mare de cazuri, descrise pe larg.

În selectarea materialelor cele mai relevante va trebuie să încercăm să vedem care articole merită incluse în analiză și care trebuie respinse. În general, se încearcă evitarea materialelor senzaționaliste,

gen tabloid, care suferă de multe exagerări și inexactități. Mai trebuie verificate și eliminate documente care sunt, de fapt, scrise la comandă. În general, se recomandă să fie abordate medii de presă cu orientări diferite. Dacă o sursă apropiată puterii acuză un politician din opoziție de corupție, este bine să privim cu circumspecție acuzele respective. Dacă surse apropiate de opoziție reiau acuzațiile respective, cazul merită mai mult interes.

Modul în care reflectă presa anumite elemente poate fi și el un obiect de studiu. Putem să vedem care sunt temele abordate în presă, modul în care sunt prezentate ș.a.

Etapele analizei documentului

În analiza documentelor există patru etape:

1. *Găsirea documentelor*: un lucru nu foarte ușor, mai ales în România. În funcție de natura documentelor respective trebuie să identificăm locațiile în care s-ar putea găsi astfel de documente și să obținem accesul la ele. Cu cât caracterul lor este mai sensibil, cu atât s-ar putea ca accesul să fie obținut mai dificil. Afișarea multor documente pe Internet face mult mai ușoară găsirea unor documente multe altele au rămas în continuare pe hârtie;
2. *Evaluarea documentelor*. În această fază trebuie să evaluăm măsura în care documentele sunt utile pentru cercetarea noastră, dacă ne oferă sau nu informațiile de care avem nevoie. Vom renunța la documentele de care nu avem nevoie;
3. *Selectarea documentelor*: în cazul (fericit) în care avem mai multe documente decât avem nevoie putem selecta un eșantion din ele folosind una dintre metodele prezentate anterior.
4. *Verificarea documentelor*: se impune o evaluare a modului în care au fost produse documentele respective pentru a fi siguri că documentele reflectă corect realitatea. Documentele unui program trebuie privite critic, din punctul de vedere al informației conținute.

O atenție deosebită trebuie acordată atât cantității informației, cât și calității acesteia. Harry P. Hatry (2005) oferă o clasificare a principalelor probleme care pot apărea în procesul de analiză a documentelor și a metodelor de ameliorare a acestora.

Analiza de conținut

Ca tehnică prin care să transformăm documentele în date folosim analiza de conținut. Se aplică pentru toate documentele menționate mai sus (cu excepția bazelor de date, acestea pot fi analizate fără a fi nevoie de analize suplimentare). Tehnica a fost dezvoltată pentru analiza textului (inclusiv pentru transcrieri ale interviurilor), dar poate fi adaptată și pentru alte materiale. Holsti (1969:14) definește analiza de conținut ca fiind „orice tehnică pentru efectuarea de inferențe prin identificarea caracteristicilor specificate ale mesajelor". Pe noi ne interesează în această secțiune doar partea legată de identificarea caracteristicilor, efectuarea inferențelor fiind legată de analiza datelor (capitolul 5).

Analiza de conținut poate fi cantitativă sau calitativă. Putem să analizăm conținutul manifest al textului analizând termenii cuprinși în material. Cea mai simplă formă este să numărăm cât de des se întâlnesc anumiți termeni în conținut. În funcție de lista celor mai des întâlnite cuvinte putem să ne dăm seama care este conținutul textului. O variantă mai avansată este aceea în care cuvinte cu același înțeles sunt grupate și le numărăm ulterior. Putem merge mai departe în analiza unor propoziții sau a unor bucăți de text care au același subiect. Putem și să ne orientăm spre conținutul latent al documentului – ne uităm la înțelesul său și descriem acest înțeles.

Sintagma **analiza de conținut** îmbracă semnificații diferite în funcție de domeniul în care este utilizată (psihologie, sociologie, antropologie, științele comunicării etc.) și de metodologia generală în care este integrată.

După Agabrian (2006), într-o accepțiune foarte largă, analiza de conținut poate fi considerată un sistem de decodare a mesajelor, fiind utilizată pentru extragerea informației conținute de un mesaj.

În științele sociale, analiza de conținut „este o tehnică ce vizează descrierea, cu optimă obiectivitate, precizie și generalitate, a ceea ce se spune despre un subiect dat, într-un loc dat, la un timp dat" (Lasswell et al., apud. Agabrian, 2006, 17). Autorul apreciază această tehnică de cercetare ca fiind nonreactivă, întrucât cei studiați nu conștientizează că sunt incluși într-un proiect de cercetare.

Blanchet si Gotman (1998, 177) realizează distincția dintre **analiza discursului** și **analiza de conținut** care este un subansamblu al celei dintâi.

Analiza discursului se referă la analiza tuturor componentelor care țin de limbaj si se realizează atât prin analize lingvistice care compară structurile formale ale limbajului, cât si prin analizele de conținut, „care studiază si compară sensurile discursurilor, cu scopul de a pune in evidență sistemele de reprezentări vehiculate prin aceste discursuri".

În domeniul psihologiei sociale, al sociologiei sunt folosite frecvent **analizele de conținut**. Prin urmare, ansamblul unui discurs este descompus in elemente simple, care vor fi cuantificate in scopul clasificării, măsurării, ierarhizării. Prin analiza cantitativă a documentelor, se urmărește evidențierea unor teme, tendințe, atitudini, valori, materialul simbolic calitativ fiind convertit în unul cantitativ.

Sintetizând mai multe definiții întâlnite in literatura de specialitate, **M. Agabrian** conchide că „analiza de conținut este o tehnică pentru colectarea si organizarea informațiilor într-un format care le permite cercetătorilor să facă inferențe despre caracteristicile și înțelesul mesajelor (scrise și orale) și al artefactelor comunicării sociale"

Chelcea (2007, p. 573) apreciază că analiza conținutului reprezintă o modalitate cantitativ-calitativă de studiere a comunicării, dar nu numai a conținutului manifest al acesteia, ci și a celui latent.

Autorul conchide că în științele socioumane, analiza conținutului reprezintă „un set de tehnici de cercetare cantitativ-calitativă a comunicării verbale și nonverbale, în scopul identificării și descrierii obiective și sistematice a conținutului manifest și/sau latent, pentru a trage concluzii privind individul și societatea sau comunicarea însăși, ca proces de interacțiune socială".

Analiza de conținut poate fi utilizată atât pentru date cantitative (care sunt analizate statistic), cât și calitative (analizate pentru înțelegerea semnificațiilor).

Analiza de conținut face posibilă descoperirea și compararea conținutului mai multor texte, interviuri, înregistrări audio, picturi, desene, caricaturi etc., folosind tehnici cantitative (tabele, grafice) și

calitative (rețele semantice, matrice). Temele adecvate pentru tehnica analizei de conținut vizează răspunsurile la întrebările deschise din chestionare, temele mesajelor din reclame, interviurile calitative în profunzime, temele frecvente în cuvântările liderilor politici etc.

În sociologie, se utilizează în studiul mass-media, în studierea fenomenului delincvenței, inserției socio-profesionale, cercetarea opiniei politice, a comportamentului electoral etc.

În psihologie, analiza de conținut poate fi utilizată pentru studierea orientărilor valorice, a atitudinilor, mentalităților, manipulării, reprezentărilor sociale etc.

Clasificarea analizelor de conținut

Cea mai veche formă a analizei de conținut este ***analiza tematică***. Constă într-un decupaj transversal asupra conținutului discursiv, unitatea de decupaj fiind tema (un fragment de discurs), fiecare temă fiind definită printr-o grilă de analiză, elaborată empiric pe baza datelor obținute în interviuri.

Putem vorbi de ***analiză de conținut calitativă*** (intensivă, axată pe analiza detaliată și complexă a unui număr restrâns de date) și de analiză de conținut cantitativă (extensivă, axată pe gruparea unui număr mare de date, cu scopul de a stabili frecvențe de apariție și corelații între ele).

„Așadar, codificarea (stabilirea categoriilor) reprezintă piatra de hotar dintre cele două tipuri de analiză a conținutului", subliniază Chelcea (2007, 567).

În ***analiza de conținut cantitativă***, cercetătorul stabilește de la început schema de categorii pe baza analizei logice a fenomenului, introduce unitățile de înregistrare doar în una dintre categorii, conform regulii excluderii reciproce.

Agabrian diferențiază analiza conceptuală (se stabilește prezența și frecvența conceptelor într-un text), analiza relațională (analiza conceptuală și a relațiilor dintre concepte) și analiza de conținut calitativă care aplică reguli specifice cercetării calitative a textului, respectiv identificarea temelor, atribuirea segmentelor de text, desprinderea concluziilor.

Etapele designului de conținut

Chelcea (2007, 585-596) precizează următoarele etape ale analizei conținutului comunicării:

1. Alegerea temei de cercetare
2. Stabilirea materialului pentru analiză
3. Procedee de analiză a conținutului:
   - ✓ analiza frecvențelor,
   - ✓ analiza evaluativă,
   - ✓ analiza contingenței,
   - ✓ analiza computerizată etc
4. Aplicarea tehnicilor de analiză a conținutului (problema fidelității, validității).

În analiza de conținut conceptuală (cantitativă), o atenție sporită trebuie acordată selectării materialului pentru analiză, pornind de la „populația documentelor" care poate fi formată din toate cuvintele, propozițiile, articolele dintr-un tip de documente pe o perioadă de timp; colectarea datelor din baza de date, folosind interviul, focus-grupul; situații, episoade din programe de televiziune etc. Nu există un set de criterii precise privind stabilirea dimensiunii eșantionului, aceasta variind în funcție de document și de variabilele examinate.

În procesul măsurării, pornim de la definirea variabilelor și operaționalizarea lor.

Variabila este un concept, idee, construct care poate fi definit, măsurat și care are valori diferite pentru cazuri sau unități diferite.

De exemplu,

- ✓ genul este o variabilă cu două valori „masculin" și „feminin";
- ✓ mediul rezidențial este o variabilă cu două valori „urban", „rural".

Definirea variabilei poate fi separată în două părți:

- Conceptualizarea variabilei;
- specificarea categoriilor ei.

Se **conceptualizează** variabila, apoi se specifică categoriile (valorile) ei; operaționalizarea vizează, în acest context, construcția unui sistem de codare, care constă dintr-un set de concepte sau o listă a codurilor elaborate inductiv (emergente din text) și deductiv (teorii sau alte cercetări).

În procesul măsurării, pornim de la definirea variabilelor și operaționalizarea lor.

Derivarea inferențelor din calculul frecvenței categoriilor este cea mai folosită formă de analiză a datelor, importantă fiind căutarea si identificarea asocierii între două sau mai multe variabile.

De exemplu, Frecvența articolelor despre reforma învățământului superior românesc este comparată între jurnale diferite.

Se realizează un tabel cu frecvența articolelor din respectivele ziare, se examinează asocierea dintre subiect și ziar, iar prin analiză statistică, stabilim dacă asocierile sunt înalte, moderate, slabe.

Agabrian apreciază că pentru evitarea capcanelor se impune respectarea următoarelor exigențe metodologice:

- ❖ formularea clară a întrebărilor,
- ❖ definirea atentă a variabilelor,
- ❖ definirea unităților de înregistrare,
- ❖ elaborarea unui plan de analiză a datelor,
- ❖ planificarea timpului de lucru,
- ❖ codarea manuală,
- ❖ instruirea codurilor,
- ❖ testarea sistemului de codare,
- ❖ managementul procedurilor,
- ❖ analiza competentă a datelor.

Măsurarea fiecărei caracteristici poate fi realizată într-un mod cantitativ sau calitativ. Să presupunem că vrem să analizăm cărțile de metode de cercetare din biblioteca facultății. Primul pas este să identificăm caracteristicile care ne interesează și care pot fi măsurate utilizând materialele aflate la dispoziție (cărțile). Ar fi o serie de caracteristici care ne pot interesa: dacă este orientată spre cantitativ sau calitativ, dacă prezintă analiza datelor sau se rezumă la colectarea datelor, ce programe folosește autorul pentru analiza datelor, țara de origine a autorilor, dacă este o carte bună sau nu.

Putem să măsurăm dacă o carte de metode de cercetare este orientată mai degrabă spre cantitativ sau calitativ numărând numărul de rânduri destinate prezentării cantitativului sau calitativului sau scriind părerea noastră așa cum este. Modul în care definim o carte

drept bună sau slabă poate fi diferit de la caz la caz. Putem să-i dăm o notă (ceea ce ar fi o măsurare cantitativă) sau să scriem opinia noastră completă („Cartea prezintă metodele de cercetare folosind un limbaj destul de simplu și cu exemple folositoare. Pe măsură ce conținutul devine mai dificil, înțelesul începe să se piardă. Există anumite noțiuni prezentate eronat, cum ar fi în capitolul 16, iar partea de analiză de date omite prezentarea unor anumite tehnici statistice foarte utile".

Pentru fiecare carte vom încerca să măsurăm toate caracteristicile definite mai sus. Rezultatele acestor măsurători sunt datele pe care le vom analiza pentru a afla ce ne-am propus: fie o descriere a tuturor cărților din bibliotecă, fie pentru a testa anumite ipoteze (cum ar fi: o carte este bună atunci când acordă o atenție sporită metodelor cantitative, folosește SPSS-ul ca program pentru analiza datelor și este scrisă de către un autor american).

4.7. Studiul de caz

Studiul de caz este metoda cea mai potrivită atunci când dorim o investigare completă și în profunzime a unui subiect, dar și a contextului în care acesta se desfășoară. Celelalte metode discutate mai sus nu reușesc întotdeauna să descopere toate aspectele realității, câtă vreme studiile de caz își propun să descopere tocmai astfel de aspecte ascunse.

Flyvbjerg (2011) identifică patru caracteristici care sunt specifice studiului de caz. Cel mai important este accentul pus pe alegerea unității de studiu și pe delimitarea sa în detrimentul considerentelor legate de metoda de cercetare. În al doilea rând, contează faptul că studiul de caz este intensiv, fiind mai complet, mai bogat și mai detaliat. În al treilea rând evoluția în timp a cazului este inclusă în studiul său. În ultimul rând, studiul de caz nu neglijează relația cazului cu exteriorul, de aceea delimitarea granițelor cazului este importantă pentru a vedea ce intră în caz și ce rămâne în contextul acestuia.

În multe cărți despre metodele de colectare a datelor (sau de cercetare), studiul de caz nu este menționat. Acest lucru se întâmplă datorită faptului că nu avem de a face cu o metodă în sine, ci mai degrabă cu o metodă care folosește la rândul ei alte metode, cum ar fi:

1. analiza documentelor;
2. observația participativă sau non-participativă;

3. interviul;
4. sondajul de opinie;
5. experimentul.

În funcție de scopul pentru care vrem să le folosim, există mai multe tipuri de studii de caz (Yin, 2002):

1. *Exploratorii*, în care cercetarea de teren și colectarea de date poate fi făcută înainte de definirea ipotezelor. Acest tip de studiu poate fi considerat ca unul preliminar pentru anumite cercetări;
2. *Descriptive*, în care cazurile sunt legate de o teorie. Descriem cum se leagă fiecare aspect al cazului de teoria avansată, încercând să vedem cum funcționează relațiile de tipul cauză-efect;
3. *Explicative*, în care căutăm să găsim relațiile cauzale care explică fenomenul studiat.

În legătură cu administrația publică, putem reține mai multe utilizări:

- Pentru a explica legături cauzale complexe care intervin în acțiunile din viața reală;
- Pentru a descrie contextul în care au fost întreprinse acțiunile;
- Pentru a descrie acțiunile;
- Pentru a explora acele situații în care acțiunea evaluată nu are un set clar de rezultate. Studiile de caz se pot concentra asupra unui caz sau asupra mai multora.

Studiul cu un singur caz se folosește pentru a genera, confirma sau infirma o teorie într-o situație unică sau extremă, folosind deseori date longitudinale. Cazul este ales înainte de a începe colectarea datelor.

Studiile de caz multiple ne oferă concluzii mai convingătoare, folosind compararea dintre cazuri. Ne permit atât studierea fiecărui caz în parte, cât și studierea fiecărei caracteristici în mai multe cazuri. Cazurile alese nu sunt cazuri unice sau extreme.

Selectarea cazurilor trebuie să fie în funcție de teoria testată. În studiile de caz trebuie să avem o anumită variație în valorile variabilei sau variabilelor studiate, care va fi analizată. Dintre strategiile de selectare a cazurilor cele mai potrivite pentru selectarea studiilor de caz sunt:

- eșantionarea probabilistă – simplă care permite generalizarea rezultatelor la nivelul întregii populații sau stratificată, care ne permite să generalizăm rezultatele și la nivelul sub-grupurilor;
- selectarea cazurilor cu maximum de informație – cazuri extreme sau deviante, cazuri cu maximă variație, cazuri critice.

Robert Michels a formulat acum un secol (1911) legea de fier a oligarhiei, potrivit căreia nicio organizație nu poate evita să fie condusă de către o elită sau oligarhie, datorită necesităților tactice și tehnice ale acesteia. Această lege a fost produsă folosind cazuri critice: au fost studiate partidele socialiste, cele care aveau cele mai înalte idealuri democratice și erau preocupate de participarea maselor. Dacă legea se verifică pentru un caz critic (partidele socialiste), este adevărată pentru toate celelalte.

4.8. Metode și tehnici sociometrice[28]

Despre importanța cunoașterii grupului în general s-a scris mult în ultimele decenii. Au fost realizate studii și cercetării centrate pe rolul grupului în conturarea personalității indivizilor, în stimularea mecanismului de socializare, rolul cooperării, competiției, al conflictului în grupurile sociale, școlare, familiale, influența climatului psihosocial asupra grupului de lucru ș.a.

Testul sociometric a fost introdus în cercetarea științifică de către J. L. Moreno[29], inițiatorul sociometriei. Prin intermediul lui se pot obține date importante referitoare la relațiile afective, preferențiale dintre membrii grupului, precum și despre nivelul structurării acestora la un anumit moment dat.

În prealabil, cercetătorul/profesorul/asistentul social trebuie să formuleze clar obiectivele vizate în investigație și în raport cu acestea să stabilească conținutul testului. Alte cerințe metodologice ce trebuie respectate vizează: cunoașterea grupului clasă, stabilirea criteriilor pe baza cărora elevii își pot exprima preferințele interpersonale, numărul și natura întrebărilor.

[28] CONSTANȚA, Dumitriu; Metodologia cercetării. Note de curs (master) Universitatea „VASILE ALECSANDRI" din Bacău, Facultatea de litere România, 2012 145 p. http://scoalaturluianu.info/wp-content/uploads/2015/01/CLR_-MASTERAT_-METODOLOGIA-CERCETARII_CURS-1.pdf

[29] J. L. Moreno, Fondements de la sociometrie, Paris, PUF, 1970

Tehnica de lucru este relativ simplă şi presupune parcurgerea următorilor paşi:

- stabilirea criteriilor pentru care se impune cunoaşterea relaţiilor (de exemplu, asocierea pentru efectuarea sarcinilor de învăţare; pentru petrecerea timpului liber; pentru joc);
- formularea adecvată a întrebărilor cu precizarea numărului aşteptat de alegeri sau respingeri;
- aplicarea testului;
- cuantificarea răspunsurilor (în ordine descrescătoare, de la prima la ultima alegere sau respingere, se acordă un punctaj prestabilit de cercetător). Alegerile sunt notate cu (+) iar respingerile cu (-) sau pot fi utilizate două culori (de exemplu, pentru alegeri se foloseşte culoarea albastră, iar pentru respingeri culoarea roşie). De asemenea, alegerile pot fi notate cu a_1, a_2, a_3, iar respingerile cu r_1, r_2, $r_{3;}$
- prelucrarea rezultatelor prin utilizarea matricei sociometrice (sau sociomatricea).

Aceasta reprezintă un tabel cu dublă intrare: pe verticală şi pe orizontală sunt înregistrate numele subiecţilor (elevii clasei care au completat testul), folosind iniţialele sau numere de ordine. În dreptul fiecăruia se notează cu un semn convenţional alegerile sau respingerile exprimate. După înscrierea tuturor răspunsurilor în sociomatrice, pe orizontală în partea dreaptă a tabelului se va nota pentru fiecare subiect numărul total de alegeri şi de respingeri exprimate (expansiunea socială); pe verticală, în partea de jos a matricei, apar datele privind incluziunea socială, prin care se exprimă atitudinea grupului faţă de membrii săi (alegeri primite, respingeri primite).

Indicii calculaţi (indicele statusului sociometric, al expansivităţii afective, al coeziunii etc.) sunt relevanţi pentru aprecierea poziţiei şi contribuţiei fiecărui membru al grupului la constituirea „configuraţiei interacţionale" din interiorul său. Putem sesiza, astfel, atitudinea fiecărui subiect faţă de grup, precum şi a grupului faţă de el. Pentru a reda sub formă grafică ansamblul relaţiilor interpersonale, se întocmesc sociograme sub formă de cercuri concentrice care indică zone de concentrare descrescândă a alegerilor. Pentru fiecare criteriu,

respectiv sociomatrice, se poate elabora o sociogramă care vizualizează relațiile interpersonale pe baza criteriului considerat.

În funcție de gradul de popularitate, se localizează în zonele I, II, III, IV din sociogramă, relațiile (de alegere sau respingere) fiind marcate prin săgeți. Subiectul/subiecții cu statutul cel mai ridicat se trec în centrul sociogramei (liderii), apoi în zona a II-a „popularii" ș.a. În ultima zonă sunt trecuți „respinșii", adică subiecții cu cele mai multe respingeri.

Exemplu: La o clasă a VI-a care cuprinde 11 elevi a fost aplicat un test sociometric structurat pe trei criterii: asocierea pentru pregătirea lecțiilor, așezarea în bănci și petrecerea timpului liber.

Numele …… Prenumele……Clasa……

1. Numește trei din colegii de clasă cu care ai dori să-ți pregătești lecțiile.

1. ……
2. ……
3. ……

2. Numește trei colegi cu care nu ai dori să-ți pregătești lecțiile împreună.

1. ……
2. ……
3. ……

1. Numește trei colegi cu care ai dori să stai în bancă.

1. ……..
2. ……..
3. ……..

2. Numește trei colegi cu care nu dorești să stai în bancă.

1. ……..
2. ……..
3. ……..

1. Cu cine din clasă ai dori să-ți petreci vacanța împreună?

1. ……..
2. ……..
3. ……..

2. Numește trei colegi de clasă cu care nu ai dori să-ți petreci vacanța împreună.

1. ……..
2. ……..
3. ……..

Fișele completate de respondenți se adună, se prelucrează, rezultatele (alegerile (a) și respingerile (r) respondenților), fiind introduse în matricea sociometrică conform numărului de ordine a respondenților.

MATRICEA SOCIOMETRICĂ

Sub.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
Ab											
Va											
Rb											
Vr											
Is											

Ab - alegeri brute
Va - valoarea alegerilor
Rb - respingeri brute
Vr - valoarea respingerilor
Is - indice de status

Indicele sociometric permite efectuarea de aprecieri referitoare la poziția ocupată de un anumit membru al grupului din perspectiva atitudini față de colectiv, respectiv a expansiunii sociale și a atitudinii colectivului față de el, respectiv a incluziunii sociale. Calculul incelui sociometric se realizează după următoarea formulă:

$Ic = \frac{R \bullet q}{U \bullet p}$, unde **n** este reprezentat de numărul alegerilor primite de subiectul N-1 respectiv, iar N numărul total al membrilor grupului.

Calculul **indicelui de coeziune** se calculează după formula:

$$Ic = \frac{R \bullet q}{U \bullet p} \text{ unde } p = \frac{k}{N-1} \text{ ,iar } q = 1-p.$$

Datele obținute în urma realizării matricei sociometrice și a calculării indicilor mai sus prezentați sunt transpuse în sociograme, care redau grafic relațiile în cadrul grupului. Aceste sociograme pot fi individuale sau colective

Exemplu: Testul sociometric – indicator al relațiilor în cadrul clasei de elevi

Metodele sociometrice sunt utilizate pentru studierea colectivelor de elevi, investigați ca grupuri cu structură proprie. Aceste metode vizează investigarea naturii, configurației și intensității relațiilor interpersonale din cadrul unui grup precum și a fenomenelor care apar pe baza acestora: de comunicare, de colaborare, de influențare etc.

Cercetarea sociometrică începe prin utilizarea testului sociometric. Prin intermediul utilizării acestuia se pot obține date referitoare la relațiile preferențiale din cadrul grupului precum și la stadiul concret de structurare al acestora.[30]

Iată cum arată un astfel de test:

Fișa testului sociometric al respondentului

Nume și prenume……

Data……..

1. Dacă ai avea de făcut o lucrare împreună cu un coleg, pe care l-ai alege?

1...……...…

2……

3...……..

2. Dacă ai avea de făcut o lucrare cu un coleg, cu care nu ai vrea să lucrezi?

1……

2……

3. ……

[30] CONSTANȚA, Dumitriu; Metodologia cercetării. Note de curs (master) Universitatea „VASILE ALECSANDRI" din Bacău, Facultatea de litere România, 2012 145 p. http://scoalaturluianu.info/wp-content/uploads/2015/01/CLR_-MASTERAT_-METODOLOGIA-CERCETARII_CURS-1.pdf

Datele obținute în urma aplicării testului sociometric, se prelucrează, realizându-se pentru început matricea sociometrică:

Matricea sociomentrică

S	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Iea
1		**a2**		**r1**			**a1**				**a3**			**r2**				**r3**			6
2	**a1**			**r3**			**a2**							**r2**		a3		**r1**			6
3	**a2**	**a3**		**r2**							**a1**		**r1**	**r3**							6
4	**a1**										**a3**	**a2**	**r3**	**r1**				**r2**			6
5			**a2**	**r3**					**a3**		**a1**		**r2**	**r1**							6
6				**r2**			**a1**			**r1**					**a2**	**a3**		**r3**			6
7	**a1**	**a3**				**r2**		**a2**					**r3**	**r1**							6
8	**a1**	**a2**				**r3**	**a3**							**r1**				**r2**			6
9	**a3**	**a1**				**r3**					**a2**			**r1**				**r2**			6
10			**a1**	**r3**	**a3**				**r2**										**r1**	**a2**	6
11			**a1**	**r2**	**a3**	**r3**			**a2**					**r1**							6
12				**r1**	**r3**			**a3**	**r2**		**a2**									**a1**	6
13	**a1**	**a2**		**r3**							**a3**			**r1**				**r2**			6
14	**a1**					**a3**	**a2**	**r3**							**r1**	**r2**					6
15						**r2**	**a3**	**r1**					**a2**	**r3**		**a1**					6
16	**a2**																				2
17			**a1**			**r2**					**a3**	**a2**		**r3**						**r1**	6
18	**a1**					**a3**	**a2**			**r2**			**r3**							**r1**	6
19			**a2**	**r1**	**r2**					**r3**	**a1**	**a3**									6
20			**a3**							a2	**a1**										3
A	**10**	**6**	**6**		**2**	**2**	**7**	**2**	**2**	**1**	**10**	**3**	**1**		**2**	**3**				**2**	
R				**10**	**2**	**6**		**2**	**2**	**3**			**5**	**12**	**1**	**1**		**7**	**1**	**2**	
Isp																					

A - Alegeri primite; **R** - Respingeri primite; $\mathbf{I_{sp}}$ - indicele statutului preferențial

Figura 4. Asocierea pentru efectuarea lucrării.

S-a realizat matricea sociometrică pentru fiecare criteriu în parte. În figura 10 prezentăm matricea sociometrică pentru primul criteriu – asocierea pentru învățătură.

În continuare s-au calculat indicii statutului preferențial după formula:

$$Isp = \frac{nA - nR}{N - 1} =$$

în care: na = numărul de alegeri;
nr = numărul de respingeri;
N = numărul membrilor grupului.

Mărimea indicelui sociometric nu poate depăși valoarea numerică (1) și nu poate coborî sub (-1). Pasul următor constă în realizarea unei benzi gradate a valorilor preferențiale principale, corespunzătoare variației mărimii indicilor de statut preferențial individual. Ea cuprinde cinci valori psihosociale: foarte populari, populari, acceptați, indiferenți, respinși:

- foarte populari – cu o forță mare de atracție în grup;
- populari – cu o forță relativ mare în grup;
- acceptați – cu o putere medie de atracție, până la indicele 0;
- indiferenți pentru grup – cu indicele preferențial 0;
- respinși de grup, cu indicele sub 0, cu valori negative (neacceptați) – vezi Tabelul nr.4.5.

unde: I_{sp} = indicele statusului sociometric și I_{ea} =indicele expansiunii afective

Tabelul 12. Banda de variație – asocierea la învățătură [31]

Nr.alegerilor și respingerilor	Nr.operator ilor cu același nr. de alegeri	Indicele statutului preferențial	Valoarea psihosocială de tip preferențial
10 A 10 A	1 1	S_1 i = 0,52 S_{11} i = 0,52	Foarte popular Foarte popular
7 A 6 A 6 A	1 1 1	S_7 i = 0,36 S_2 i = 0,31 S_3 i = 0,31	Popular Popular Popular

[31] CONSTANȚA, Dumitriu; Metodologia cercetării. Note de curs (master) Universitatea „VASILE ALECSANDRI" din Bacău, Facultatea de litere România, 2012 145 p. http://scoalaturluianu.info/wp-content/uploads/2015/01/CLR_-MASTERAT_-METODOLOGIA-CERCETARII_CURS-1.pdf

3 A		1	S_{12} i = 0,15	Acceptat
3 A	1 R	1	S_{16} i = 0,10	Acceptat
2 A	1 R	1	S_{15} i = 0,05	Acceptat
2 A	2 R	1	S_{5} i = 0	Indiferent
2 A	2 R	1	S_{8} i = 0	Indiferent
2 A	2 R	1	S_{9} i = 0	Indiferent
2 A	2 R	1	S_{20} i = 0	Indiferent
0	0	1	S_{17} i = 0	Indiferent
	1 R	1	S_{19} i = -0,05	Respins
1A	3 R	1	S_{10} i = -0,10	Respins
2A	6 R	1	S_{6} i = -0,15	Respins
1 A	5 R	1	S_{13} i = -0,21	Respins
	7 R	1	S_{18} i = -0,36	Respins
	10 R	1	S_{4} i = -0,52	Respins
	12 R	1	S_{14} i = -0,63	Respins

Următoarea operaţie constă în transcrierea benzii gradate a valorilor preferenţiale într-un sistem grafic de zone concentrice, corespunzător organizării stratificate a preferinţei interpersonale. Se obţine, astfel, sociograma colectivă liberă (ţintă), care reprezintă grafic preferinţa interpersonală în cadrul grupului (vezi Anexa)

Pot fi calculaţi şi alţi indici[32], precum indicele expansivităţii afective, indicele de reciprocitate al grupului, coeziunea, indicele realismului perceptiv, indicele de sensibilitate relaţională, indicii de asociere etc.

J. Maisonneuve (1969) a propus o sociogramă individuală care să redea grafic constelaţia preferinţelor relative la un individ în cadrul grupului său de apartenenţă. În centrul reprezentării grafice este trecut subiectul, iar în diferitele sectoare de cerc se înscriu membrii grupului cuprinşi în câmpul relaţiilor preferenţiale privind subiectul în cauză. Rubricile rămase libere în cadrul graficului ne indică „zona de indiferenţă".

Calcularea indicilor enumeraţi mai sus, „citirea" reprezentărilor grafice (sociograma colectivă şi sociogramele individuale), îl ajută pe educator să cunoască prin ce se caracterizează clasa de elevi (grupul şcolar) ca „realitate supraindividuală" şi cum poate el acţiona asupra formării personalităţii membrilor săi. Pot fi identificaţi factorii motivaţionali-afectivi care determină relaţiile interpersonale dintre elevi, dar şi factorii axiologici „care au o stabilitate mai mare şi o anumită tendinţă în evoluţia lor" (Nicola, 1974).

[32] G. Bastin (1966), A. Mihu (1967), M. Zlate (1972), I. Radu (1994)

SOCIOGRAMA CLASEI DE ELEVI[33]

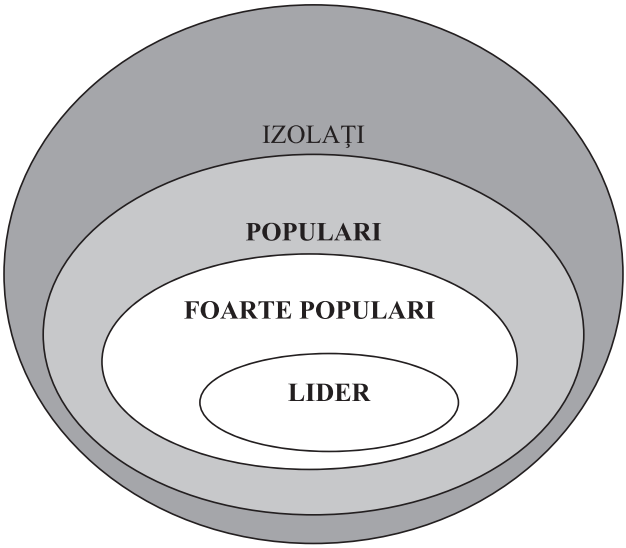

Figura 5. Model de sociogramă a clasei de elevi.

Rezumatul unității de curs

Metodologia cercetării sociale, pedagogice presupune: raportarea la un sistem teoretic general (cu valoare explicativă), realizarea unor investigații empirice cu ajutorul metodelor și tehnicilor de colectare a datelor (în vederea testării ipotezelor și elaborării a noi enunțuri teoretice), analiza și interpretarea acestora.

Întrucât investigația empirică nu se poate realiza pe întreaga populație, se procedează la selectarea persoanelor ce vor forma eșantionul supus cercetării. Concluziile rezultate în urma analizei, prelucrării și interpretării datelor colectate vor putea fi extrapolate la acea populație numai dacă operația de eșantionare respectă cerințele statistice privind reprezentativitatea, omogenitatea, mărimea eșantionului și o rigoare sporită.

[33] CONSTANȚA, Dumitriu; Metodologia cercetării. Note de curs (master) Universitatea „VASILE ALECSANDRI" din Bacău, Facultatea de litere România, 2012, 145 p. http://scoalaturluianu.info/wp-content/uploads/2015/01/CLR_-MASTERAT_-METODOLOGIA-CERCETARII_CURS-1.pdf

Referitor la selectarea și aplicarea metodelor și tehnicilor de colectare a datelor, trebuie luate în considerare natura problemei și a domeniului cercetat, ipoteza de lucru, indicatorii variabilelor, diverse aspecte tehnice, istorice, deontologice.

De cele mai multe ori, într-o cercetare sunt utilizate mai multe metode (intensive, extensive, de descriere, experimentale etc.), limitele uneia fiind „corectate" de către alte metode. Observația, studiul de caz, metoda analizei produselor activității și a cercetării documentelor, convorbirea, metoda biografică, testele, experimentul, ancheta pe bază de chestionar reprezintă principalele metode folosite în investigarea diferitelor fenomene sociale, educaționale. Conceperea unui instrument capabil să furnizeze informațiile adecvate și necesare pentru testarea ipotezei (de exemplu, o grilă de observație, un ghid de interviu, un chestionar ș.a.), pretestarea și aplicarea sa propriu-zisă în mod sistematic pentru strângerea datelor, reprezintă operații indispensabile ale demersului metodologic.

Teme de reflecție și exerciții aplicative

1. Delimitați o problemă de cercetare și selectați metodele și tehnicile adecvate temei și specificului cercetării.
2. Construiți o grilă de observație directă a conduitei unui elev pe parcursul orei de curs.
3. Determinați variabilele independente și variabilele dependente în ipotezele următoare:

- Relația dintre intensitatea motivației și nivelul performanței este dependentă de complexitatea activității/sarcinii pe care subiectul o are de îndeplinit.
- Materialele intuitiv-senzoriale, verbal-semnificative se întipăresc și se reactualizează mai ușor decât cele simbolic-abstracte sau verbal-nesemnificative.
- Informațiile agreabile se reține mai ușor decât cele dezagreabile, iar cele dezagreabile mai bine decât cele indiferente.
- Indivizii agresivi asigură mai des funcția de leadership într-un grup (Rateau, 2004).
- Analizați produsele activității unui elev (compunere, eseu, desen) pe baza criteriilor (adecvate) elaborate în prealabil.

4.9. Analiza datelor

Etapele cercetării ne arată că vom trece la analiza datelor, după ce am încheiat culegerea lor. În realitate preocupările legate de analiza datelor încep încă din faza de design, când stabilim lucruri cum ar fi nivelul de măsurare al variabilelor în funcție de modul de analiză dorit. În etapa de colectare a datelor va trebuie să examinăm în permanență datele obținute, încercând să vedem dacă nu avem nevoie de unele noi pentru analiză, trebuie să pregătim datele. Datele trebuie centralizate și verificate, efectuăm operațiuni de recodificare (cum ar fi cele pentru răspunsurile la întrebări deschise din chestionare), notăm diferitele elemente și evenimente legate de colectarea datelor care pot să ajute la analiza datelor. În multe cercetări calitative analiza datelor se face chiar pe parcursul culegerii datelor (cum ar fi cazul cercetărilor care folosesc teoriile întemeiate).

În funcție de natura datelor colectate (calitative sau cantitative) apelăm la proceduri diferite. De asemenea, alegem proceduri diferite în funcție de obiectivul cercetării.

Analiza datelor calitative nu este același lucru cu analiza calitativă a datelor, deoarece analiza datelor calitative poate fi făcută chiar și folosind analiza statistică (o analiză statistică), după cum am văzut în cazul analizei de conținut. Totuși, în marea majoritate a cazurilor datele obținute prin metode calitative sunt studiate folosind analiza calitativă.

Analiza calitativă a datelor[34]

Miles și Huberman (1994:10) disting trei faze ale analizei datelor:

- Reducerea datelor, în care datele sunt selectate, simplificate, conceptualizate și transformate; în această etapă discutăm în principal despre codarea datelor;
- Prezentarea datelor, în care informația este asamblată în forme mai accesibile și mai compacte, pe baza cărora să fie mai ușor să vedem ce se întâmplă;

[34] ȘANDOR Sorin Dan, Metode și tehnici de cercetare în științele sociale. Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

- Elaborarea și verificarea concluziilor. Concluziile pot să apară încă din primele stadii ale colectării datelor: putem vedea regularități, explicații, lanțuri cauzale. Pe măsură ce datele sunt analizate, aceste concluzii incipiente se pot transforma și dezvolta într-un set coerent de concluzii. Următorul pas este cel al verificării lor: încercăm să verificăm cât de credibile sunt înțelesurile pe care le-am extras din date, comparându-le cu alte teorii, discutând cu colegii, verificând din nou datele obținute și căutând să vedem dacă se potrivesc pe alte seturi de date.

Reducerea datelor

Codarea este procesul prin care datele sunt dezasamblate, conceptualizate și reasamblate în alte date noi (Strauss și Corbin, 1998). Codurile sunt etichete atașate unor unități cu același înțeles din datele colectate fie ele cuvinte, propoziții, fraze sau paragrafe întregi.

Să presupunem că avem transcrierea unui interviu de grup pe tema modului în care se studiază metodele de cercetare în programul de administrație publică (licență) al Universității „Babeș-Bolyai". Mai jos am prezentat doar un extras dintr-un singur interviu, legat de un singur subiect – modul de pregătire al studenților pentru examen.

Informația este destul de bogată și de variată. Pentru simplificare am prezentat doar informațiile oferite de cinci studenți, restul de cinci prezenți la interviu spunând lucruri asemănătoare. Și așa avem situații destul de diferite. Fiecare student s-a pregătit într-un mod diferit, ne oferă informații într-o formă diferită, legat chiar de aspecte diferite ale pregătirii pentru examen.

Pentru a reduce cantitatea de date putem să recurgem la codificare.

Codarea poate fi concepută încă de dinaintea colectării datelor. Pe baza teoriilor ne putem gândi care sunt categoriile principale care pot fi folosite și ce coduri ar putea să fie folosite pentru fiecare categorie: procedura este asemănătoare operaționalizării, unde identificam conceptele, le descompuneam pe dimensiuni și aflam ce variabile pot fi folosite și cum le măsurăm.

O astfel de codare este una teoretică. În cazul interviului nostru am putea să avem următoarea schemă de codare:

Tabelul 13. Codificarea teoretică a unui interviu de grup[35]

Categorie	Coduri
Stil de învățare	Memorare Înțelegere Exerciții
Stări de spirit	Interes Lipsă de chef Disperare
Efortul depus	(putem scrie numărul de zile)
Surse folosite	Notițe Suport de curs Bibliografie Internet
Teme studiate	Măsurarea Metodele de colectare a datelor Analiza datelor SPSS
Implicarea profesorilor	Consultații
Probleme întâmpinate	Lipsa materialelor de studii Lipsa de timp Lipsa condițiilor pentru studiu

Pentru anumite situații, când codurile respective nu sunt foarte clare, și pentru a ușura aplicarea lor și înțelegerea mai bună a procesului, putem completa tabelul cu încă o coloană în care să definim fiecare cod.

Putem vedea că această codare teoretică acoperă destul de bine informația obținută. Totuși, sunt anumite aspecte care nu sunt acoperite: S2 are un stil de învățare diferit – învățarea în grup. De asemenea, S3 și S5 ne dau indicații despre o categorie pe care n-am luat-o în considerare: strategiile alternative, un posibil cod fiind copiatul.

Schema de codare poate fi construită și în paralel cu codarea propriu-zisă. Codurile apar pe parcursul codării și sunt în permanență rafinate.

Procedurile de codare care pot fi folosite sunt (Strauss și Corbin, 1998):

- Codare deschisă – materialul se parcurge și pentru fiecare unitate de text atașăm coduri așa cum reies ele din text: putem folosi chiar cuvinte din text sau putem încerca să le

35 ȘANDOR Sorin Dan, Metode și tehnici de cercetare în științele sociale . Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

conceptualizăm; codurile sunt deseori notate pe marginea foilor pe care avem datele. Codurile sunt comparate, unificate în concepte, redenumite sau modificate;

- Codare axială – codurile sunt grupate în categorii mai largi. Gruparea poate fi ierarhică (în care avem teme -> coduri -> subcoduri) sau non-ierarhică;
- Codarea selectivă – după ce am identificat categoria centrală (variabila sau variabilele care ne interesează), vom putea să codăm doar elementele de text care au legătură cu variabilele de interes și care este legătura lor cu categoria centrală, omițându-le pe celelalte.

Schema de codare, fie construită înainte de a parcurge datele, fie construită pe parcurs, trebuie în final să fie una clară și să fie aplicată într-un mod unitar. Dacă pentru unități de text similare folosim coduri diferite, analizele următoare pot să fie eronate. Pentru a evita posibilele erori se recomandă ca să avem o echipă de minim două persoane care realizează codarea aceluiași text, codările realizate să fie comparate și, acolo unde există diferențe, să fie revizuite.

Codările se realizează în mai multe feluri – se practică notarea chiar pe text – încercuim unitatea de text și scriem chiar lângă text sau pe marginea documentului codul atașat, dar putem să lucrăm și pe documentul electronic. Unitatea de text cel mai des folosită este rândul, dar pot fi folosite și alte unități. Mai jos am preferat să mergem pe rând, dar acolo unde am avut mai multe coduri pe același rând le-am separat. Am folosit o codare deschisă, dar ghidată de și considerentele teoretice.

Tabelul 14. Codarea unui fragment de interviu

Subiectul	*Răspuns*	*Cod*
S1	*Am avut o săptămână întreagă să ne pregătim. Am început prin a citi suportul de curs și notițele, m-am mai uitat și prin cartea lui Rotariu și am reluat problemele de la seminar.*	*Șapte zile* *Suport de curs* *Notițe* *Bibliografie* *Exerciții*
S2	*Am stat cu colega de cameră și am tot făcut probleme.* *Când nu înțelegeam ceva, ne mai uitam pe notițe sau o întrebam pe C. – ea a luat 9 anul trecut.*	*Învățat în grup* *Exerciții* *Notițe* *Învățat în grup*

Subiectul	*Răspuns*	*Cod*
S5	*Pentru voi cei din cămin este mai ușor, dar eu nu am avut pe nimeni cu care să lucrez*	*Studiu individual*
S3	*Am aflat târziu că e greu să copiezi la examen, și m-am apucat doar cu două zile înainte. Am citit suportul de curs și m-am uitat peste subiectele de acum doi ani.* *M-am mai jucat un pic cu SPSS-ul – eram convinsă că o să ne dea un output să interpretăm.*	*Copiat* *Două zile* *Suportul de curs* *Subiecte anterioare* *SPSS*
S4	*Și eu am mai lucrat în SPSS.*	*SPSS*
S5	*Cu SPSS-ul nu am reușit să fac nimic – ne instalasem pe laptop programul când am făcut ultima temă la seminar și a expirat. Am încercat să ne punem unul piratat, dar nu am reușit nicicum.*	*Lipsa condițiilor de studiu*
S4	*Și eu m-am apucat târziu.*	*Puține zile*

Prezentarea datelor[36]

Operațiunea de codare ne-a ajutat să identificăm informațiile cele mai importante și să găsim locul lor în text. Pe baza rezultatelor codării (a prezenței diferitelor coduri în text) putem trece la faza următoare, cea a prezentării datelor.

Există posibilitatea prezentării datelor într-un **stil cantitativ**: prezentăm pentru fiecare variabilă codurile rezultate (tratându-le ca pe variante de răspuns). Putem să enumerăm pur și simplu diferitele tipuri de răspuns sau să le prezentăm și tendința centrală (răspunsul cel mai des întâlnit) sau împrăștierea (cât de variate au fost răspunsurile). Trebuie să fim conștienți că numerele prezentate aici sunt mai mult indicative – nu putem generaliza. Vedem că trei studenți s-au apucat mai târziu de învățat și doar doi au învățat toată perioada de dinaintea examenului, dar numărul mic de cazuri nu ne permite să generalizăm acest rezultat.

O altă posibilitate este să prezentăm datele într-un **stil narativ**, prezentând răspunsurile primite sub forma unei povești pe care o

[36] ȘANDOR Sorin Dan, Metode și tehnici de cercetare în științele sociale. Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

putem ilustra cu citate din text. Rolul acestor citate este de a oferi o perspectivă mai bună asupra informației primite și de a oferi o imagine asupra datelor brute și permite și o verificare a corectitudinii interpretărilor, dacă citatele nu susțin integral sau parțial prezentarea noastră. Un exemplu ar fi:

Studenții își propun ca strategie alternativă de promovare a examenului doar copiatul. În perioada de dinaintea examenului ideea copiatului poate fi abandonată pe baza unor informații suplimentare (S3 - *Am aflat târziu că e greu să copiezi la examen, și m-am apucat.* [de învățat]). Ca metodă de copiat a fost indicată folosirea unor „materiale ajutătoare" (S5 - *Am stat noaptea și mi-am pregătit niște fițuici*).

Putem prezenta datele (Chenail, 1995) utilizând fie un sistem cronologic (în ordinea desfășurării evenimentelor), fie în ordinea în care ne-au fost prezentate (poate fi mai greu de înțeles, dacă evenimentele nu au fost prezentate în ordinea cronologică, dar ne permite să aflăm mai mult despre modul de raportare la evenimente), pornind cu lucrurile cele mai importante și sfârșind cu cele mai puțin importante sau putem folosi structura teoriei pe care o folosim – dacă este cazul.

Datele pot fi prezentate și utilizând un **format tabelar**. Putem prezenta pentru fiecare caracteristică a fenomenului studiat rezultatele obținute, prezentând eventual și citate pentru ilustrarea rezultatelor.

Tabelul 15. Prezentarea datelor sub formă tabelară[37]

Caracteristică	**Rezultate**	**Citate**
Efortul depus	Cantitatea de muncă depusă pentru învățarea	*S1: Am avut o săptămână întreagă*
	materiei este diferită de la student la student. Unii învață toată perioada de dinaintea examenului, alții doar în ultima parte a perioadei respective.	*să ne pregătim.* *S3: […] m-am apucat doar cu două zile înainte [de examen].*

[37] ȘANDOR Sorin Dan, Metode și tehnici de cercetare în științele sociale. Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

Caracteristică	Rezultate	Citate
Sursele folosite	Cei mai mulți studenți învață din suportul de curs, completate de notițele luate la curs. Puțini folosesc surse din bibliografie.	*S3: Am citit suportul de curs.* *S2 Când nu înțelegeam ceva, ne mai uitam pe notițe.* *S1: M-am mai uitat şi prin cartea lui Rotariu.*

Prezentarea datelor poate fi realizată și sub forma unor grafice sau diagrame, această formă putând să ne permită și evidențierea relațiilor dintre categorii, coduri și subiecți. Un exemplu pentru o anumită caracteristică ar fi:

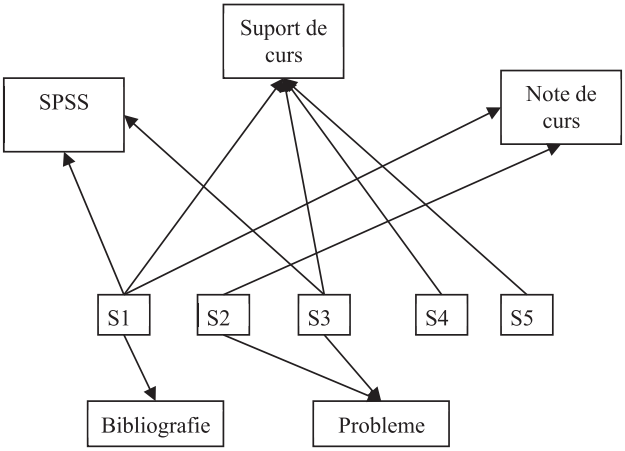

Figura 6. Prezentarea datelor sub formă grafică [38]

Reprezentarea sub formă grafică poate contribui mult la înțelegerea caracteristicii prezentate, dar trebuie să facem aici o selecție: prea multe reprezentări grafice pot să aibă efectul opus celui dorit. Va trebui să prezentăm doar diagramele cele mai sugestive.

Elaborarea și verificarea concluziilor

Ultimul pas într-o analiză calitativă este elaborarea și verificarea concluziilor. Miles și Huberman (1995:245-246) menționează 13 strategii posibile, ordonate de la nivelul cel mai descriptiv până la nivelul explicației maxime:

[38] *Ibidem.,* p.161

1. Identificarea unor regularități sau teme;

Pe măsură ce parcurgem un material calitativ, anumite lucruri pot să iasă în evidență. Am putea să vedem că mulți dintre studenții intervievați ar putea să menționeze lucruri legate de dificultatea examenului de metode de cercetare sau legate de abilitățile matematice necesare pentru obținerea unor rezultate bune la acest examen. Aceste regularități pot să ne ajute mult în înțelegerea datelor.

2. Identificarea explicațiilor plauzibile;

Putem să încercăm să găsim înțelesului materialului pe baza explicațiilor care ni se par că au sens. Acestea ar fi bine să nu fie verificate folosind strategiile 3 și 7.

3. Gruparea;

Pentru evenimentele, procesele, cazurile ș.a. care au caracteristici comune putem să încercăm să le grupăm în categorii mai largi, cărora să le asociem un nou concept. De exemplu, am putea grupa copiatul la examen cu alegerea unui curs luarea unui curs de metode de la altă secție ca fiind metode alternative de a promova examenul.

4. Metaforele;

În analiza datelor nu se folosește doar un limbaj sec, bazat pe fapte. Înțelesurile pot fi îmbogățite și conectate cu teoriile existente folosind metafore. Gareth Morgan (1997) identifică opt metafore diferite pentru organizație, fiecare având o serie de concepte asociate. Dacă folosim metafora unui organism viu, avem discutăm despre evoluție, mediu, adaptare la mediu, cicluri de viață, sănătate, nevoi;

5. Numărarea;

Folosirea stilului cantitativ nu se limitează la prezentarea datelor. Putem folosi numărarea pentru a măsura la nivel nominal sau ordinal variabilele folosite și să testăm ipotezele într-un stil apropiat de cel cantitativ, fără a recurge la teste statistice (vezi tabelele 5.5 și 5.6).

6. Folosirea comparației;

Putem să facem comparații între cazuri după o anumită variabilă – să vedem în ce măsură studenții diferă din punct de vedere al efortului depus pentru învățare, putem să folosim în comparație două variabile – putem compara efortul depus cu rezultatele obținute. Scopul comparațiilor este de a descoperi ce diferențe putem găsi între cazuri sau valori ale variabilelor.

7. Descompunerea pe dimensiuni;

Cel mai adesea încercăm să grupăm diferite coduri, categorii, caracteristici. Uneori este mai util să încercăm să identificăm noi dimensiuni ale codurilor sau caracteristicilor utilizate, pentru a spori gradul de diferențiere între cazuri.

8. Trecerea de la particular la general;

Procedura este asemănătoare grupării, dar pornește de la întrebarea dacă un anumit obiect este un caz particular al unei clase mai generale. În loc să grupăm mai multe obiecte asemănătoare împreună și să ne gândim la clasa obținută, analizăm fiecare obiect (sau eveniment sau caz ș.a.) în parte. Această strategie este una predominant teoretică.

9. Factorizarea;

Este o procedură asemănătoare cu analiza factorială din analiza cantitativă: presupunem că mai multe variabile sunt de fapt manifestarea unui număr restrâns de factori latenți. De exemplu, încrederea în președinție, guvern, parlament, justiție, poliție ar putea fi caracterizate de un singur factor latent: încrederea în autoritățile statului.

10. Identificarea relațiilor dintre variabile;

În analiza datelor putem încerca să identificăm existența și natura unei relații între două sau mai multe variabile. Pentru a face acest lucru, se recomandă să încercăm să încercăm să inspectăm sistematic datele. Pentru exemplul nostru putem vedea că S1 a învățat mult și a luat o notă foarte bună, S2 a învățat mult și a luat o notă bună, S3 a învățat puțin și a primit o notă satisfăcătoare, S4 a învățat puțin și a primit o notă proastă, S5 nu a învățat și a primit o notă proastă. Din astfel de date putem trage concluzia că între învățat și nota obținută la examen există o relație pozitivă, care pare destul de puternică.

11. Identificarea altor variabile care pot influența fenomenul studiat;

Mai ales atunci când discutăm despre relații cauzale, este foarte important să vedem dacă nu cumva o altă variabilă influențează relația observată (influențând ambele variabile din relație). În cazul exemplului nostru am putea să ne gândim la variabila lucru în SPSS – observăm că studenții care au exersat SPSS-ul au rezultate bune. Totuși, relația dintre învățat și note nu este influențată de lucrul în SPSS pentru această variabilă nu influențează învățatul.

12. Construirea lanțurilor cauzale;

Despre lanțuri sau diagrame cauzale am discutat în secțiunea 3.3. În cazul analizei calitative vom folosi rezultatele de la pașii 10 și 11 pentru a găsi lanțul cauzal care descrie cel mai bine fenomenul studiat.

13. Obținerea coerenței teoretice.

În pașii anteriori am văzut cum putem ajunge de la observarea unor regularități la concepte, relații între ele. Pe baza acestor relații ar trebui să putem trece la construirea unor teorii care să ne descrie fenomenul studiat (în exemplul nostru comportamentul studenților). Acest lucru se poate face raportându-ne la teoria existentă. Încercăm să vedem ce alte teorii s-au avansat pentru a explica fenomenul studiat. În cazul nostru, pe baza unui studiu bibliografic vom vedea că găsim teorii care explică astfel de comportamente ale studenților în multiple feluri: folosindu-se de stilurile lor cognitive, de abilitățile lor, de motivare, de inteligența emoțională, de factori socio-economici sau în termenii pedagogiei radicale. Trebuie să vedem care dintre aceste abordări se potrivește cel mai bine manifestărilor observate și o putem adopta (eventual propunând anumite modificări, dacă datele noastre sugerează acest lucru).

Concluziile trebuie verificate. În cercetarea calitativă, bazată pe un număr mic de cazuri și pe o metodologie de analiză a datelor care nu este extrem de bine pusă la punct, șansele să facem o eroare sunt destul de mari. Miles și Huberman (1995:263) ne sugerează 13 posibilități de verificare, orientate spre patru obiective:

1) Verificarea calității datelor se poate realiza prin:
   a) Verificarea reprezentativității cazurilor;
   b) Verificarea efectelor pe care le-a avut cercetătorul asupra datelor (reactivitatea);
   c) Triangulația;
   d) Evaluarea datelor: anumite date sau informatori sunt mai de bună calitate;
2) Verificarea cazurilor care nu respectă regularitățile:
   a) Verificarea excepțiilor;
   b) Utilizarea cazurilor sau situațiilor extreme;
   c) Investigarea situațiilor surprinzătoare;
   d) Căutarea dovezilor contrare;

3) Testarea explicațiilor oferite:
   a) Construirea unor propoziții de tipul „dacă… atunci …” și verificarea lor;
   b) Eliminarea relațiilor aparente;
   c) Replicarea rezultatelor pe date noi;
   d) Examinarea și eliminarea explicațiilor alternative;
4) Obținerea feedback-ului din partea informatorilor.

Este util să prezentăm modul în care am verificat concluziile, precum și rezultatele verificării. Concluziile care au rezistat verificărilor au un grad mai mare de credibilitate. Chiar și faptul că anumite concluzii nu rezistă verificărilor este un lucru pozitiv pentru cercetarea noastră, chiar dacă avem mai mult de lucru prin eliminarea respectivelor concluzii ne apropiem, de fapt, de înțelegerea mai bună a fenomenului studiat.

În general, toți pașii întreprinși în analiza calitativă a datelor trebuie prezentați în detaliu. Multe cercetări calitative se mulțumesc să prezinte datele și să sară la concluzii. Calitatea analizei cantitative poate fi influențată de decizii luate în toți pașii anteriori (de la modul în care am codificat datele, la modul în care am verificat concluziile). Putem să ne dăm seama despre calitatea analizei în momentul în care ne este prezentat cât mai clar și mai detaliat tot procesul: dacă fiecare pas întreprins este bine făcut discutăm despre o analiză bună, dacă există erori importante ne vom putea îndoi de rezultatele cercetării.

Analiza cantitativă a datelor

În multe cazuri este util să apelăm la prezentarea grafică a variabilelor. Se spune că o imagine face cât o mie de cuvinte (proverb chinezesc a cărui folosire modernă se datorează lui Fred R. Barnard). Eforturile depuse de Florence Nightingale pentru reformarea sistemului asistenței sanitare în secolul XIX au avut un impact mai mare datorită utilizării novatoare a graficelor.

Vom prezenta pe scurt în această secțiune principalele grafice utilizate în analiza statistică. Reprezentarea grafică a unui tabel de frecvențe absolute se face, de obicei, cu ajutorul unei histograme sau a unei diagrame-coloană. În cazul ambelor tipuri de grafice, pe axa verticală sunt reprezentate frecvențele (absolute sau relative), iar pe axa orizontală sunt reprezentate valorile variabilei analizate. Totuși, cele două tipuri de grafice sunt utilizate diferențiat: histograma

este recomandată numai în cazul variabilelor măsurate la nivel de interval sau de raport, în timp ce diagrama-bară se folosește de preferință pentru variabile nominale şi ordinale. Această diferență provine din modul lor de construcție. În continuare, propunem modele de prelucrare grafică a rezultatelor obținute de la respondenți în cadrul experimentului de constatare.

Exemplu:

Evaluarea gradului de manifestare a problemelor comportamentale la copiii investigaţi *(experimentul de constatare).*

Agresivitate scăzută: 1– 6 puncte.

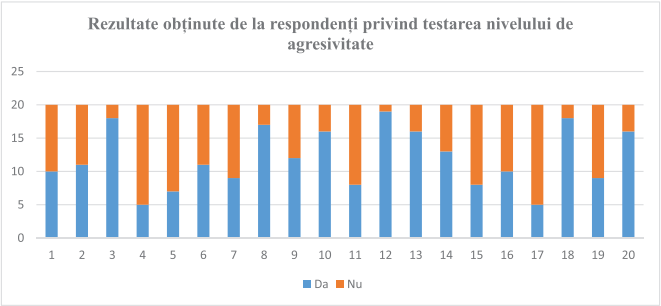

Figura 7. Rezultate obținute de la respondenți privind nivelul de agresivitate

Tabelul 16. Indicii subiecţilor privind nivelul agresivităţii

Nivelul agresivităţii	Înalt	**Mediu**	**Inferior**
Nr. de puncte	15 – 20	7 – 14	1 – 6
Nr. de copii	11	6	3
Subiecţii, %	**55%**	**30%**	**15%**

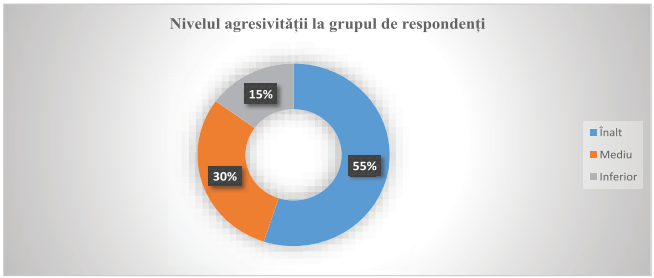

Figura 8. Distribuția rezultatelor privind nivelul agresivității

Tabelul 17. Răspunsurile beneficiarelor la subiectul *Care sunt principalele provocări cu care se confruntă familia în îngrijirea copilului?* (sunt acceptate mai multe răspunsuri)

Nr d/o.	Răspunsul	Nr.de răspunsuri	%
1	Lipsa unui suport social sau financiar potrivit necesităților	8	80
2	Lipsa de informații despre resursele disponibile	9	90
3	Dificultăți în găsirea unui specialist sau terapeut adecvat	10	100
4	Alte provocări (vă rugăm să specificați) _____	5	50

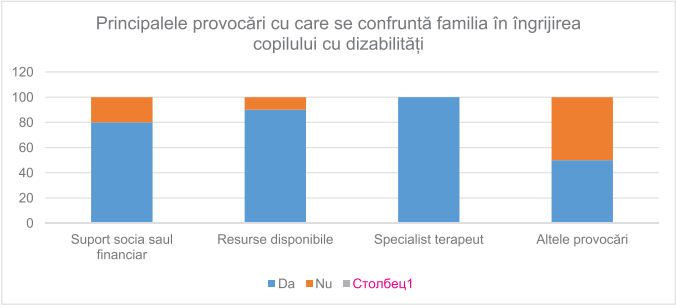

Diagrama 9. Răspunsurile beneficiarelor la subiectul: *Care sunt principalele provocări cu care se confruntă familia în îngrijirea copilului?*

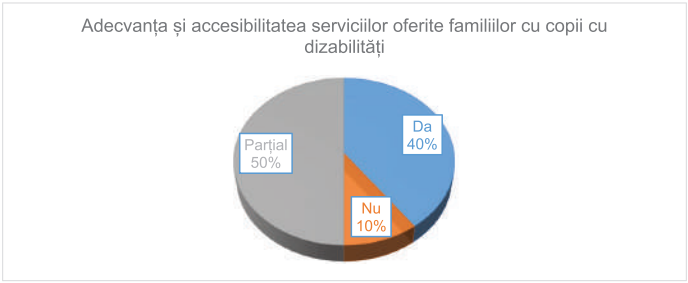

Diagrama 10. Prelucrarea datelor obținute de la respondenți la întrebarea *Considerați că serviciile oferite sunt adecvate și suficient de accesibile?*

Indicatorii tendinței centrale (sau de poziție) cel mai des utilizați sunt: **modul**, **mediana** şi **media**.

Modul este definit ca fiind valoarea cu frecvența cea mai mare a unei distribuții. Altfel spus, modul este acea valoare a variabilei care apare cel mai des într-un eşantion sau într-o populație.

Mediana este definită ca fiind acea valoare a unei variabile care împarte seria ordonată de date în două părți egale, astfel încât 50% din observații se vor situa deasupra valorii mediane iar 50% dedesubtul ei.

Media (aritmetică) este probabil cea mai importantă şi, totodată, cea mai populară măsură a tendinței centrale a unei distribuții. Ea se calculează ca sumă a tuturor valorilor observate ale distribuției împărțită la numărul total de observații

4.10. Experimentul

Caracteristici ale metodei experimentale [39]

Experimentul este apreciat ca cea mai importantă metodă de cercetare, deoarece furnizează date precise si obiective (Cosmovici, 1996). Grenwood consideră că două aspecte sunt esențiale pentru experiment:

- capacitatea acestuia de a verifica ipotezele cauzale;
- posibilitatea pe care o oferă pentru a controla situațiile experimentale.

Astfel, spre deosebire de observație, unde cercetătorul asteaptă apariția si manifestarea fenomenului studiat, principala caracteristică a experimentului constă în **provocarea intenționată a manifestării fenomenului,** pe de o parte şi în **varierea condițiilor de manifestare a acestora,** pe de altă parte. Pe baza ipotezei avansate, în cadrul experimentului se modifică în mod sistematic un factor sau altul şi se notează efectele acestei modificări asupra activității şi conduitei subiectului sau grupului.

[39] ŞANDOR Sorin Dan, Metode şi tehnici de cercetare în ştiinţele sociale . Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță şi cu frecvență redusă Facultatea de Ştiințe Politice, Administrative şi ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

În științele sociale experimentul trebuie să rezolve două probleme:

1. subiectul unui experiment poate răspunde în mod diferit la același stimul;
2. doi subiecți, indiferent de gradul lor de asemănare, pot să răspundă în mod diferit la același stimul.

Problemele acestea se rezolvă prin folosirea mai multor subiecți și măsurarea răspunsului mediu al grupului. În științele sociale experimentul este folosit în mod nomotetic (pentru descoperirea unor reguli generale), și nu idiografic (pentru descrierea unui caz).

Elementele unui design sunt legate de selectarea participanților și de existența mai multor grupuri (grupuri experimentale unde se aplică tratamentul și grupuri de control unde tratamentul nu este aplicat) sau valuri de măsurări. În funcție de acestea, Trochim (2002) identifică trei tipuri de design:

1. design experimental, în care participanții sunt împărțiți în mod aleatoriu în grupuri;
2. design cvasi-experimental, în care nu avem împărțire aleatorie, dar avem mai multe grupuri sau valuri de măsurare;
3. design non-experimental, în care avem un singur grup și o singură măsurare.

Din punctul de vedere al validității interne, designul experimental este considerat cel mai riguros dintre toate, iar experimentul non-experimental – cel mai slab.

Factorul cu care operează și pe care-l variază experimentatorul constituie ***variabila independentă***, iar modificările ce s-au produs și care urmează să fie măsurate și explicate constituie ***variabila dependentă***.

În final, se stabilesc relații de tipul y = f (x, z,…) între efectele constatate și variațiile imprimate factorilor manipulați de către experimentator, cu scopul stabilirii „unei legități sau regularități, care să permită apoi dezvăluirea unei relații cauză-efect" (Radu, 1994, 335).

Pentru stabilirea unor legături cauzale cât mai sigure, experimentatorul trebuie să mențină un control riguros asupra tuturor condițiilor care ar putea influența activitatea psihică a subiectului, fiind modificată numai variabila independentă conform planului elaborat.

Aplicarea tratamentului reprezintă, de fapt, manipularea ***variabilei independente***. Tratamentul poate să ia valori extrem de diferite (poate fi o variabilă continuă). În științele exacte (sau experimentale) se practică reluarea experimentului la valori diferite ale tratamentului de zeci, sute sau chiar mii de ori. În cazul științelor sociale o astfel de posibilitate este exclusă, preferându-se desfășurarea experimentului pe mai multe grupuri experimentale. Numărul de grupuri experimentale poate fi cât de mare, pentru fiecare din acestea fiind aplicată o valoare diferită a tratamentului. În aceste condiții, se poate construi chiar o ecuație a efectului tratamentului. Pentru ca acest lucru să se facă în cele mai bune condiții trebuie ca grupurile să fie echivalente (nu pot fi identice, dar trebuie să fie cât mai asemănătoare).

Un alt element important în design este izolarea altor variabile independente. Dorim ca singura variabilă care acționează să fie tratamentul. Cel mai ușor se poate face acest lucru în cazul unui experiment desfășurat în laborator – aici putem izola factorii exteriori și putem egaliza alți factori. Activitatea grupurilor se poate face în aceleași condiții – putem avea săli identice, în care temperatura, zgomotul, mobilierul ș.a. sunt aceleași, astfel încât să nu influențeze variabila dependentă. Experimentele de laborator au dezavantajele lor. Nu putem folosi un astfel de experiment, în care ținem participanții închiși în laborator, decât pentru o perioadă relativ scurtă de timp. În cazul experimentului de laborator ne confruntăm și cu o reactivitate (modificare a comportamentului ca urmare conștientizării calității de participant într-un experiment) destul de mare. Experimentelor de laborator le lipsește realismul situațiilor din viața de zi cu zi. Experimentele desfășurate în mediul natural al participanților au o gamă mai largă de utilizări, dar există o serie de factori externi care pot influența variabila dependentă.

Cercetătorul poate crea el variabila pe care să o folosească, aceasta fiind denumită ***variabila provocată*** spre deosebire de ***variabila invocată***, pe care cercetătorul o poate mobiliza, dar nu o poate crea, inițial (de exemplu: vârsta, coeficientul intelectual, numărul de copii s.a.). Fiecărei variabile îi corespund mai multe modalități (stările diferite pe care le ia aceasta).

De exemplu, vârsta medie (11, 13, 15 ani) este o variabilă cu trei modalități; gradul de dificultate al sarcinii de învățare (scăzut, mediu, ridicat) este o variabilă cu trei modalități; valoarea coeficientului intelectual (90, 95, 100, 105, 110) este o variabilă cu cinci modalități. În funcție de ipoteza avansată, cercetătorul selecționează stările pertinente ale variabilei studiate, cu excepția variabilelor care nu pot avea decât un număr definit de stări posibile (de exemplu, sexul/genul).

Pentru ca un factor să fie considerat variabilă, el trebuie să ia cel puțin două stări diferite (acestea fiind denumite variabile binare sau dihotomice).

Patrick Rateau (2004, 19) analizează și exemplifică ***relația cauzală*** și ***interacțiunea*** dintre variabile, precum si ***corelația***, adică forța unei legături între două măsurători (variabile dependente).

Astfel, relația dintre variabila independentă și variabila dependentă poate fi o ***relație cauzală;*** în acest caz, variabila independentă acționează asupra, provoacă, determină, duce la variabila dependentă.

De exemplu, formulăm ipoteza că o motivație crescută ameliorează performanța la învățătură a elevilor. Constatăm că această ipoteză face legătura dintre o singură variabilă independentă și o singură variabilă dependentă. Ea se numește „ipoteza nucleară" și este considerată cea mai simplă ipoteză.

Alte cazuri posibile sunt următoarele:

Ipoteze care fac legătura dintre o singură variabilă independentă și mai multe variabile dependente (De exemplu**:** „Utilizarea portofoliului ca procedură de evaluare creste timpul afectat măsurării si aprecierii, dar ameliorează performanțele profesionale ale studenților").

Ipoteze care fac legătura dintre mai multe variabile independente și o singură variabilă dependentă, în acest caz având de-a face cu o „ipoteză interacțională simplă". De exemplu: „Ușurința cu care se citește un text este o funcție directă de numărul de elemente personale pe care le conține și o funcție inversă de lungimea medie a frazelor".

Ipoteze care fac legătura dintre mai multe variabile independente și mai multe variabile dependente. De exemplu: „Repetarea

încercărilor și timpul de învățare ameliorează performanța memoriei, dar scad motivația".

Identificăm aici ***două variabile independente*** (v.i.1= repetarea încercărilor si v.i.2= timpul de învățare) și ***două variabile dependente*** (v.d.1= performanța memoriei și v.d.2= motivația).

Analizând ultimul exemplu, decelăm:

1. **Patru relații cauzale simple**

„Repetarea încercărilor ameliorează performanța memoriei";

„Repetarea încercărilor scade motivația";

„Timpul de învățare ameliorează performanța memoriei";

„Timpul de învățare scade motivația".

2. **Două relații de interacțiune**

„Repetarea încercărilor ameliorează performanța memoriei mai mult sau mai puțin, în funcție de timpul de învățare."

„Repetarea încercărilor scade motivația mai mult sau mai puțin, în funcție de timpul de învățare."

3. **O relație de corelație**

„Există o legătură intre performanța memoriei si motivație."

În general, spunem că există o interacțiune între doi factori A și B când variația variabilei dependente în funcție de A nu este aceeași în funcție de modalitatea adoptată de B (op. cit., p. 24).

Analizând ultimul exemplu, decelăm:

4. **Patru relații cauzale simple**

„Repetarea încercărilor ameliorează performanța memoriei";

„Repetarea încercărilor scade motivația";

„Timpul de învățare ameliorează performanța memoriei";

„Timpul de învățare scade motivația".

5. **Două relații de interacțiune**

„Repetarea încercărilor ameliorează performanța memoriei mai mult sau mai puțin, în funcție de timpul de învățare";

„Repetarea încercărilor scade motivația mai mult sau mai puțin, în funcție de timpul de învățare".

6. **O relație de corelație**

„Există o legătură între performanța memoriei și motivație".

În general, spunem că există o interacțiune între doi factori A si B

când variația variabilei dependente în funcție de A nu este aceeași în funcție de modalitatea adoptată de B (op. cit., p. 24).

Declanșarea unui experiment psihologic, sociologic trebuie precedată de un set de întrebări, care sugerează în același timp etapele cercetării:

1. Care este problema?
2. Care este ipoteza?
3. Care este variabila independentă?
4. Care este variabila dependentă?
5. Cum voi măsura variabila dependentă?
6. Ce control este necesar?
7. Ce procedee voi folosi în conducerea experimentului?
   a) ce aparate sunt necesare?
   b) cum și în ce secvențe voi planifica experimentul?
   c) cum voi analiza rezultatele?
8. Voi utiliza rezultatele experimentului pentru a confirma sau pentru a infirma ipoteza? Am făcut vreo greșeală? (apud. Chelcea, 2007, 479 - 490)

Un sistem de prezentare a designurilor folosește următoarele notații:

Pentru fiecare grup notăm R – dacă împărțirea în grupuri a fost făcută aleatoriu (*random*), N – dacă grupurile nu sunt echivalente, C – dacă împărțirea a fost făcută în funcție de un anumit prag (*cutoff*). Pentru fiecare grup avem o linie pe care sunt trecute, în ordine cronologică modul în care s-a făcut împărțirea, diferitele observații (testări sau măsurători), aplicarea tratamentului.

Tratamentul se notează cu X, observațiile cu O, putând fi și numerotate.

Modul de desfășurare al unui experiment clasic se notează:

R	O	X	O
R	O		O

Aici avem două grupuri care au fost obținute prin împărțirea aleatorie a participanților la experiment. Pentru fiecare grup avem câte două observații: prima înainte de aplicarea tratamentului și a două după aplicare. Tratamentul este aplicat doar pentru primul grup (grupul experimental), nu și pentru cel de-al doilea (grupul de control).

Ameninţări la adresa validităţii interne[40]

Chiar dacă spunem că designul experimental este cel mai bun din acest punct de vedere, trebuie să fim conştienţi că există o serie de ameninţări la adresa validităţii interne. Acestea sunt:

1. *Istoria* – anumite evenimente petrecute pe parcursul desfăşurării pot să modifice rezultatele. Dacă vrem să măsurăm succesul unui program de recalificare pentru şomeri, trebuie să vedem dacă rezultatele nu au fost influenţate de alte evenimente. Dacă în localitatea respectivă s-a deschis o întreprindere mare care angajează oameni cu calificarea respectivă, succesul programului poate părea mult mai mare decât ar fi în mod normal;

2. *Maturizarea* – oamenii evoluează în timp. Pentru experimentele care se desfăşoară pe o durată mai lungă de timp trebuie să luăm în calcul această evoluţie. În cazul unor copii putem greşi cel mai uşor: putem lua drept efecte ale unui nou program sau ale modificării unuia existent efectele maturizării.;

3. *Testarea* – procesul de testare în sine poate modifica comportamentele. De exemplu, dacă vrem să vedem efectul unei noi diete asupra unui grup de persoane supraponderale, s-ar putea ca simpla cântărire să producă anumite efecte. Văzând rezultatele şi ştiind că vor fi cântăriţi din nou, s-ar putea ca mulţi participanţi să devină mai grijulii cu regimul lor alimentar;

4. *Instrumentarea* – în unele situaţii avem măsuri care pot fi folosite de mai multe ori, fără probleme (cum ar fi cântărirea subiecţilor). Dacă dorim să testăm nivelul de cunoştinţe al subiecţilor nu putem să folosim acelaşi instrument (acelaşi test) de două ori. Va trebui să concepem un nou test, de o dificultate comparabilă, dar se pune problema dacă reuşim să-l facem la fel de dificil ca pe primul;

5. *Regresia* (statistică) către medie – apare în cazul în care avem situaţii extreme. Problema cu situaţiile extreme este că acestea pot evolua într-o singură direcţie: către medie. Dacă luăm un grup de

[40] ŞANDOR Sorin Dan, Metode şi tehnici de cercetare în ştiinţele sociale. Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învăţământ la distanţă şi cu frecvenţă redusă Facultatea de Ştiinţe Politice, Administrative şi ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

persoane extrem de sărace, acestea nu pot deveni mai sărace. Dacă dintr-o cauză sau alta (de exemplu câștig la loterie, o moștenire, ș.a.) unele persoane devin mai bogate, media grupului a crescut. Trebuie să fim atenți ca să nu interpretăm un astfel de lucru ca fiind un efect al tratamentului;

6. *Mortalitatea* – se referă la faptul că unii dintre participanți pot să se retragă din experiment. Scăderea numărului de participanți poate restrânge validitatea concluziilor. O situație mai periculoasă este aceea în care se vor retrage o anumită categorie de participanți. Dacă dintr-un studiu legat de efectele unei noi metode de predare asupra cunoștințelor studenților se vor retrage studenții cei mai slabi, rezultatele vor fi automat mai bune, dacă se vor retrage cei mai buni, rezultatele vor fi mai slabe.

7. *Grupurile nu sunt echivalente* de la început – diferențele observate între grupul experimental și cel de control după aplicarea tratamentului pot fi datorate unor diferențe care existau de la bun început;

8. *Difuzarea sau imitarea comportamentelor* – în momentul în care membrii celor două grupuri pot comunica între ei s-ar putea ca membrii grupului de control să preia sau să imite comportamentele induse de către tratament în grupul experimental;

9. *Rivalitatea* – apare tot în contextul în care cele două grupuri comunică. Membrii grupului de control, aflând că sunt tratați diferit de grupul experimental, s-ar putea să dobândească sentimentul rivalității față de celălalt grup și să încerce, într-un fel sau altul, să-și îmbunătățească performanța, ceea ce poate duce la observarea unui efect mai mic al tratamentului decât cel real;

10. *Demoralizarea* – funcționează în mod opus față de amenințarea anterioară. În loc să fie stimulați de diferența de tratament, grupul de control este demoralizat. În aceste condiții efectul tratamentului va apărea ca fiind mai mare decât în realitate;

11. *Tratament compensatoriu* – diferența de tratament poate fi resimțită chiar de către experimentatori: aceștia pot simți nevoia de a sprijini mai mult membrii grupului de control, ceea ce duce la un efect observat mai mic decât cel real.

Amenințările de natură socială (8-11) sunt cel mai bine adresate prin experimente dublu orb. Acestea sunt cel mai des întâlnite în

medicină, pentru testarea unor noi medicamente. Aici participanții nu știu în care grup sunt – toți primesc pastile, dar numai unele conțin tratamentul, celelalte sunt *placebo* (nu au nici o substanță activă). Experimentul devine dublu-orb în momentul în care realizatorii experimentului nu știu nici ei cum sunt împărțiți pacienții.

Selectarea și împărțirea participanților în grupuri [41]

Selectarea participanților este legată de problematica validității externe. Dacă avem de a face cu un experiment care încearcă să afle influența modului de recompensare (dacă e mai bine ca membrii unui anumit grup să primească salariu în funcție de performanță sau ca salariile să fie egale), ne putem gândi că rezultatele aflate în cazul unor studenți care sunt și americani este greu să fie aplicabil pentru a stabili sistemul de salarizare al unor funcționari publici din Republica Moldova.

Putem generaliza rezultatele unui astfel de experiment dacă variabila dependentă nu este influențată de caracteristicile participanților. De asemenea, acestea sunt mai importante pentru un studiu descriptiv decât pentru unul explicativ. Putem generaliza mai degrabă anumite procese și tipare de cauzalitate decât caracteristici specifice (Babbie, 2010:316).

Validitatea internă este legată (și) de împărțirea în grupuri. Împărțirea aleatorie poate să rezolve cel mai bine problema obținerii unor grupuri echivalente. Dacă vrem să testăm un nou mod de predare, putem să împărțim studenții în două grupuri: unul experimental care beneficiază de noul mod de predare și altul de control, în care predarea se face la fel ca și înainte. Dacă în primul grup vor ajunge doar studenți buni, iar în al doilea doar studenți slabi, este foarte probabil ca să obținem rezultate mai bune pentru primul grup chiar dacă metoda de predare este mai puțin bună. Dacă vom împărți studenții aleatoriu (la întâmplare) în cele două grupuri, putem să ne așteptăm ca să obținem

[41] ȘANDOR Sorin Dan, Metode şi tehnici de cercetare în ştiinţele sociale. Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Ştiinţe Politice, Administrative şi ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

grupuri echivalente. Șansele sunt cu atât mai mari, cu cât avem un număr mai mare de participanți.

Aici intervine un calcul de probabilități. Pentru fiecare student șansele ca să ajungă în grupul experimental sunt egale cu cele de a ajunge în grupul de control, 50%-50%.

Dacă avem doi studenți buni (A și B) și doi studenți slabi (C și D), rezultatul împărțirii aleatorii poate fi următorul:

Nr.	Grup 1	Grup 2
1	**A,B**	**C,D**
2	**A.C**	**B,D**
3	**A,D**	**B,C**
4	**B,C**	**A,D**
5	**B,D**	**A,C**
6	**C,D**	**A,B**

Din cele 6 posibilități avem situațiile 1 și 6 în care cele două grupuri nu sunt echivalente (deci o situație din trei este una nedorită). Pentru 6 studenți, 3 buni (A, B, C) și trei slabi (D, E, F) avem 15 situații posibile, din care 2 sunt obligatoriu de evitat – cele în care în primul grup avem (A,B, C) sau (D, E, F). Pentru 8 studenți avem un total de 28 de situații, din care avem două în care toți studenții buni sunt în același grup. În schimb, în 12 situații avem câte doi studenți buni și doi studenți slabi în același grup. Putem vedea astfel că pe măsură ce numărul de participanți crește mai mult vom avea șanse tot mai mici să avem grupuri foarte dezechilibrate și șanse tot mai mari să avem grupuri echivalente.

O altă posibilitate de a obține grupuri echivalente este prin potrivire. În cazul de mai sus împărți studenții buni: jumătate în grupul experimental și jumătate în grupul de control, și vom proceda identic cu studenții slabi. Putem proceda la fel și dacă avem mai multe variabile care ne interesează: dacă un alt factor este sexul persoanei, vom identifica modul de distribuție al cazurilor. Să presupunem că avem 8 fete care învață bine, 12 fete nu învață bine, 6 băieți care învață bine și 10 băieți care nu învață bine. Fiecare dintre aceste patru grupuri va fi împărțit în două părți egale: cei care vor face parte din grupul experimental și cei care vor face parte din grupul de control,

obținând, în cele din urmă, în fiecare dintre acestea 4 fete care învață bine, 6 fete care nu învață bine, 3 băieți care învață bine și 5 băieți care nu învață bine.

Tipuri de experimente

Există mai multe tipuri de experimente, în funcție de numărul de grupuri, dacă acestea sunt echivalente sau nu, momentul în care se face testarea (înainte și după aplicarea tratamentului sau numai după) și de numărul de tratamente (variabile independente) folosite.

Designul cu un singur grup nu este un design experimental propriu-zis, putând fi clasificat ca un cvasi-experiment sau, în termenii lui Campbell și Stanley (1963), preexperimental. Avem două variante: posttest (după aplicarea tratamentului) și pretest - posttest (cu măsurare și înainte și după aplicarea tratamentului). Putem reprezenta cele două designuri ca fiind X O și O X O.

În condițiile în care avem o singură măsurare (posttest) nu avem date suficiente să măsurăm efectul tratamentului. Concluziile pe care le putem trage au o validitate redusă. Putem vedea că un grup de persoane care a terminat facultatea are o bună stare materială și vom spune că absolvirea unei facultăți te face mai bogat. Nu știm cu cât și nu știm dacă respectivii nu erau bogați înainte de a începe facultatea sau ce alți factori ar mai putea interveni. Varianta pretest – posttest ne ajută să măsurăm efectul tratamentului dacă știm cât de bogați erau înainte de a începe facultatea și cât de bogați sunt după încheierea ei putem pune diferența pe seama educației dobândite.

O variantă cu o validitate sporită de design cu un singur grup este designul cu variabile non-echivalente (Trochim, 2002). Ideea este că putem folosi și o altă variabilă dependentă. Dacă introducem un nou mod de a învăța algebra, putem introduce și variabila învățarea geometriei (o variabilă care se comportă asemănător). Evoluția notelor la geometrie ne va spune, de fapt, care sunt efectele diferitelor amenințări la adresa validității interne. Astfel putem să aflăm efectul noului mod de a învăța algebră.

Designul cu două sau mai multe grupuri echivalente[42]

În **experimentul clasic** subiecții sunt împărțiți în grupul experimental (asupra căruia este aplicat tratamentul sau stimulul) și grupul martor (sau de control) pe bază aleatorie. Astfel, se poate presupune că între cele două grupuri există un grad mare de similaritate și că nu există diferențe sistematice între grupuri. Condițiile sunt controlate în măsura posibilităților, astfel încât singura diferență între grupuri să fie aplicarea tratamentului. Ambele grupuri sunt testate atât înaintea aplicării tratamentului, cât și după. Schimbarea valorii variabilei dependente în cazul grupului martor este schimbarea care ar fi survenit fără aplicarea tratamentului X. Efectul lui X este considerat diferența dintre schimbarea survenită în cazul grupului experimental și schimbarea care ar fi survenit fără aplicarea lui X.

Experimentul este reprezentat:

R	O1	X	O1’
R	O2		O2’

Experimentul fără testare prealabilă este acela în care nu am testat înainte de aplicarea tratamentului nici unul dintre grupuri. Motivele ar putea fi mai multe, fie legate de lipsa de bani, de timp (procesul de testare poate fi lung), din considerente de validitate (subiecții familiarizați deja cu testul s-ar putea să dea răspunsuri diferite la testul final) sau de faptul că deja avem informații suficiente legate de nivelul inițial al subiecților experimentului. Experimentul este reprezentat:

R	O1	X	O1’
R	O		O2’

Modelul Solomon al celor patru grupuri încearcă să măsoare și efectul testării repetate asupra subiecților. Este o combinație a celor două modele anterioare, în care vom avea două grupuri supuse modelului clasic și alte două grupuri celui fără testare prealabilă. Din

[42] ȘANDOR Sorin Dan, Metode și tehnici de cercetare în științele sociale. Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

diferențele obținute în cazul grupurilor experimentale sau martor vom putea afla efectul testării prealabile asupra rezultatelor.

Experimentul este reprezentat:

R	O1	X	O1’
R	O2		O2’
R		X	O3’
R			O4’

Alegerea unuia sau altuia dintre aceste modele se face în funcție de modul în care se verifică efectul tratamentului, astfel încât să izolăm atât efectele datorate pre-testării, cât și cele datorate altor factori.

În cazul modelului fără testare prealabilă după aplicarea tratamentului asupra primului grup facem măsurarea și obținem O1’ și O2’. Efectul tratamentului este □O=O1’-O2’ – nu putem ști care este efectul altor factori, cum ar fi cel al conștientizării condiției de subiect al unui experiment.

Pentru experimentul clasic avem valoarea inițială corespunzătoare grupului experimental O1 care ar trebui să fie egală sau apropiată de O2, valoarea inițială corespunzătoare grupului de control (în caz contrar, grupurile nu au fost suficient de bine alese). După aplicarea tratamentului vom obține O1’ și O2’ – în general, se modifică și valoarea corespunzătoare grupului de control, datorită altor factori.

Acum vom putea calcula efectul intervenției acestor alți factori.

Efectul acestora este egal cu variația valorii pentru cel de-al doilea grup □O2=O2’-O2.

Putem presupunem că efectul are aceeași valoare și pentru primul grup.

Efectul aplicării tratamentului ar fi trebuit să fie □O1=O1’-O1, dar în realitate este □O=□O1-□O2, izolând astfel efectul altor factori.

Modelul Solomon al celor patru grupuri ne permite izolarea atât a efectelor testării prealabile cât și a altor factori.

La început avem valorile inițiale pentru două grupuri:

O1 și O2 – rezultate măsurate; O3 și O4 se estimează ca fiind egale cu valoarea mediei dintre Y1 și Y2 (care ar trebui să fie foarte apropiate).

Tratamentul se aplică doar pentru grupurile 1 și 3, iar după o nouă măsurare vom obține O1’, O2’, O3’, O4’.

Avem practic un experiment clasic (grupurile 1 și 2) și unul fără testare prealabilă, dar în care am estimat valorile inițiale (grupurile 3 și 4).

Efectul testării prealabile ne va fi dat de diferența dintre efectele aplicării tratamentului pentru aceste două experimente:

În multe situații nu avem posibilitatea de a împărți participanții în grupuri așa cum dorim noi. În experimentele desfășurate în mediul natural al participanților avem multe situații de acest fel, în care putem lua grupuri deja existente (evident non-echivalente). De exemplu, putem testa eficiența unei noi metode de a preda algebra într-o clasă iar o altă clasă să o considerăm grup de control.

Experimentul este reprezentat asemănător cu experimentul clasic:

N	O1	X	O1’
N	O2		O2’

Diferența este că O1 este diferit de O2. Validitatea internă a unui astfel de experiment este amenințată de împărțirea non-echivalentă. Cele două grupuri putând să fie diferite după o serie de caracteristici, fiecare dintre ele putând să fie o variabilă independentă care să influențeze variabile dependentă.

Efectul tratamentului se calculează în același fel ca la experimentul clasic. În interpretarea rezultatelor trebuie să fim atenți la modul în care se pot manifesta anumite amenințări la adresa validității interne. Dacă pentru ambele grupuri obținem o sporire a valorii variabilei dependente, dar cu o rată diferită, ar trebui să vedem dacă nu cumva discutăm de grupuri care au o rată de maturizare diferită. Dacă grupul experimental a pornit de la o valoare mult mai mare decât grupul de control și observăm o scădere a acestei valori, am putea avea de a face cu regresia către medie. În toate cazurile este bine să verificăm dacă nu este vorba despre istorie – un anumit eveniment se petrece doar în cazul unui singur grup.

Un model mai sofisticat este **modelul regresie-discontinuitate**. Diferența este că împărțirea în grupuri se face pe baza unui anumit prag (de exemplu, alegem cei mai slabi studenți pentru care introducem un nou mod de predare). Reprezentarea este:

C	O1	X	O1’
C	O2		O2’

Interpretarea se face pe baza liniei de regresie (linia care aproximează cel mai bine punctele dintr-un grafic) pentru fiecare grup.

Valoarea efectului tratamentului va fi dat de mărimea discontinuității sesizate între cele două linii de regresie. În figura 4.3. avem de a face cu un efect pozitiv al tratamentului.

O altă posibilitate de a spori validitatea experimentului este prin folosirea **modelului de replicare inversată**. În acest caz, avem de a face de fapt cu două grupuri care primesc tratamentul pe rând și-și schimbă rolurile – grupul experimental devine grup de control și invers experimentale care. Reprezentarea este:

N	O1	X	O1'		O1"
N	O2		O2'	X	O2"

Astfel, putem vedea efectele tratamentului pe două grupuri, putând controla mai bine amenințările la adresa validității externe.

Protocolul experimentului

Pentru fiecare experiment protocolul experimentului descrie modul în care va fi realizat experimentul. Protocolul este alcătuit înaintea desfășurării experimentului și va fi urmat cu strictețe.

Un astfel de protocol trebuie să cuprindă:

- Modul de recrutare a participanților;
- Modul de împărțire a participanților în grupuri;
- Cadrul de desfășurare al experimentului (descrierea laboratorului sau condițiile în care trăiesc sau își desfășoară activitatea participanții);
- Instrucțiunile oferite participanților;
- Modul în care au fost rezolvate problemele legate de etica cercetării;
- Modul de administrare a tratamentului;
- Instrumentele folosite în testare și modul în care au fost aplicate.

În raportul de cercetare (într-o anexă) trebuie prezentat protocolul experimentului, măsura în care a fost respectat și modul în care au fost tratate eventualele incidente. Protocolul experimentului cuprinde indicații importante referitoare la validitatea studiului și fidelitatea instrumentelor folosite.

EXERCIȚII pentru consolidare și dezvoltare

Probleme[43]

1. Care metodă de cercetare este cea mai potrivită atunci când vrem să testăm o relație cauzală? a) studiul de caz; b) interviul; c) observația; d) comparația; e) experimentul.
2. Care dintre următoarele metode și tehnici de cercetare ne permit să aflăm atitudinile și sentimentele celor investigați? a) sondajul de opinie; b) experimentul; c) observația sistematică; d) analiza statisticilor oficiale; e) interviul.
3. Prin care dintre următoarele metode avem cele mai mari șanse să obținem date cantitative?
   a) Interviul de grup; b) Focus grupul; c) Observația participativă; d) Experimentul.
4. Care dintre următoarele metode pot să fie folosite pentru a colecta date calitative cât și cantitative? a) Observația; b) Focus grup-ul; c) Sondajul de opinie; d) Interviul; e) Studiul de caz; f) Analiza documentelor.
5. Care metodă ne permite mai bine studierea unui subiect în adâncime?
   a) Observația non-participativă, b) Experimentul, c) Interviul, d) Sondajul de opinie.
6. Care metodă are cea mai mare validitate externă (posibilitate de generalizare a rezultatelor)? a) Observația, b) Chestionarul, c) Interviul, d) Sondajul de opinie e) Studiul de caz.
7. Vrem să observăm modul în care studenții din anul I își petrec timpul liber împreună. Care dintre următoarele strategii ar fi cea mai potrivită? a) Cercetător-„spion"; b) Cercetător-„actor social"; c) Observator „nedeclarat"; d) Observator „neutru".
8. Construiți o grilă de observație pentru studierea comportamentului unor studenți în timpul cursului. Cum ar fi bine să o aplicăm?
9. Observația participativă presupune întotdeauna: a) cercetătorul

[43] ȘANDOR Sorin Dan, Metode și tehnici de cercetare în științele sociale . Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

trebuie să ceară permisiunea celor observați; b) nu există o grilă de observație; c) folosirea eșantionării simple aleatorii; d) grupul de control trebuie să fie echivalent cu cel supus tratamentului.

10. Pentru a desfășura un experiment clasic trebuie a) să modificăm periodic condițiile de desfășurare; b) să păstrăm variabila independentă constantă; c) aplicăm tratamentul în mod aleatoriu; d) să împărțim aleatoriu participanții în două grupuri de control; e) să manipulăm variabila independentă.
11. Putem folosi un experiment clasic pentru a vedea dacă oamenii înalți sunt mai inteligenți decât cei scunzi? Justificați răspunsul.
12. Vrem să testăm printr-un experiment clasic ipoteza conform căreia, dacă studenții de la grupul experimental primesc bursă de studiu, vor învăța mai bine. Cum vom proceda cu studenții din grupul de control?
13. Într-un ghid de interviu semi-structurat găsim întrebarea: „Cât de bun crezi că este cursul de metode de cercetare?" Ce părere aveți despre întrebare? Argumentați.

Rezolvare[44]

1. Pentru testarea cauzalității este recomandat experimentul, care ne permite nu doar să testăm relația respectivă, dar și să izolăm efectul altor variabile. Răspuns corect e)
2. Atitudinile și sentimentele nu pot fi observate, testate printr-un experiment sau aflate din statisticile oficiale. Pot fi aflate doar întrebându-i pe subiecții noștri. Răspunsuri corecte a) și e).
3. Cele mai mari șanse să obținem date cantitative dintre metodele enumerate le are experimentul. Răspuns corect d).
4. Dintre metodele respective observația, analiza documentelor și studiul de caz fac apel atât la date calitative cât și cantitative. Răspunsuri corecte a), e), f).
5. Putem studia un subiect în adâncime prin intermediul unei metode calitative care ne permite interacțiunea cu subiectul. Răspuns corect c).

[44] ŞANDOR Sorin Dan, Metode şi tehnici de cercetare în ştiinţele sociale . Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Ştiinţe Politice, Administrative şi ale Comunicării Specializarea: Administratie Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

6. Avem validitatea externă cea mai mare atunci când avem la dispoziție proceduri bine puse la punct de selectare a cazurilor. Răspuns corect d).
7. Strategia care poate să ne dea datele cele mai bune ar fi aceea în care participăm în mod ascuns la activitățile grupului studiat. Răspuns corect a).
8. Identificăm principalele comportamente ale studenților în timpul unui curs. O posibilitate ar fi să notăm numărul de studenți care au un astfel de comportament din zece în zece minute pe tot parcursul cursului. Putem trece aceste observații într-un tabel cum ar fi cel de mai jos.

Comportament/Durata de la începerea cursului (minute)	10	20	30	40	50
Ia notițe.	20	0	10	24	0
Ascultă.	15	27	15	7	21
Pune întrebări.	0	0	1	0	0
Răspunde la întrebări.	0	0	0	0	3
Vorbește cu colegii	6	7	14	4	9
Alte activități care nu au legătură cu cursul	9	16	10	15	17

9. Observația participativă nu presupune neapărat cererea permisiunii, nu avem o grilă de observație, nu folosim eșantionare aleatorie, nu avem grup de control. Răspuns corect b).
10. Pentru a desfășura un experiment clasic trebuie împărțim aleatoriu participanții în două grupuri (dar numai unul e de control) și să manipulăm variabila independentă. Răspuns corect e).
11. Un experiment clasic presupune manipularea variabilei independente. În cazul nostru variabila independentă este înălțimea, pe care nu o putem manipula. În consecință, nu putem folosi un experiment clasic.
12. Grupul experimental este cel căruia îi aplicăm tratamentul (le vom acorda burse). Pentru studenții din grupul de control nu vom acorda burse.
13. Efectul tratamentului unui experiment clasic este diferența dintre schimbarea survenită în cazul grupului experimental și cea a grupului de control. Răspuns corect d).

BIBLIOGRAFIE

Obligatorie

1. AGABRIAN, Mircea. Analiza de conținut. Iași: Editura Polirom. 2006.
2. BABBIE, E. Practica cercetării sociale. Iași: Polirom 2010
3. BULGARU Maria, Specificul asistenței sociale ca știință. Asistență\ Socială și Sociologie Seria "Științe sociale". În: STUDIA UNIVERSITATIS. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2011, nr.3(43). Pp.05-12. ISSN 1814-3199
4. CHELCEA, Septimiu, Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative. București: Editura Economică. 2007.
5. CHELCEA S, Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative, Ed. Economică, București, 2004.
6. COJOCARU Lidia, Metode si tehnici de cercetare sociologica. Note de curs,.Editura: ASEM R.Moldova, 2005 ISBN: 997575291: 350 pag.
7. CONSTANȚA, Dumitriu, Metodologia cercetării. Note de curs (master) Universitatea „VASILE ALECSANDRI" din Bacău, Facultatea de litere România, 2012 145 p. http://scoalaturluianu.info/wp-content/uploads/2015/01/CLR_-MASTERAT_-METODOLOGIA-CERCETARII_CURS-1.pdf
8. ILUȚ, P. În căutare de principii. Epistemologie și metodologie socială aplicată. Iași: Ed. Polirom. (2013).
9. ILUȚ Traian; Petre Iluț. Ancheta sociologică și sondajul de opinie. Iași: Editura Polirom. 2006
10. KRUEGER, R.A. & CASEY, M.A. Metoda focus-grup. Ghid practic pentru cercetarea aplicată. Iași: Ed. Polirom. 2005..
11. MĂRGINEAN, Ioan. Proiectarea cercetării sociologice. Iași: Editura Polirom. . 2004.

12. MUCCHIELLI, Alex, *Dicționar al metodelor calitative*, Editura Polirom, Iași, 2002.

13. NEAMȚU, George (coord.), *Tratat de asistență socială*, Ed. A 2-a, Editura Polirom, 2011

14. NEAMȚU, George, STAN, Dumitru (coord.), *Asistența Socială. Studii și aplicații*, Editura Polirom, 2005.

15. OBRAD, Ciprian, Cercetarea sociologică de la proiect la raport. Editura de Vest, Timișoara, 2018, între paginile 10-16, 21-27, 32-40. ISBN:9789733607304

16. SILVERMAN, David, *Interpretarea datelor calitative. Metode de analiză a comunicării, textului și interacțiunii*, Polirom, 2004.

17. SALMEN, Lawrence F., 1987, Listen to the People: Participant-Observer Evaluation of Development Projects, New York: Oxford University Press for the World Bank – pledează pentru utilizarea metodelor calitative în evaluarea proiectelor internaționale de dezvoltare comunitară (cf. Patton, 2002, 394).

18. TUTTY, Leslie, ROTHERY, Michael, GRINNELL, Richard, *Cercetarea calitativă în asistența socială. Faze, etape și sarcini*, Editura Polirom, 2005.

19. RUBIN, A. & BABBIE, E. Essential Research Methods for Social Work. 2016.

20. ROTARIU, T. Fundamente metodologice ale ştiinţelor sociale. Iași: Ed. Polirom. Vlăsceanu, L. (2013). Introducere în metodologia cercetării sociologice. Iași: Polirom ,2016).

21. ȘANDOR Sorin Dan, Metode și tehnici de cercetare în ştiinţele sociale. Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca Centrul de formare continuă, învățământ la distanță și cu frecvență redusă Facultatea de Ştiințe Politice, Administrative și ale Comunicării Specializarea: Administrație Publica Cluj-Napoca, România, 230 pag. https://moodle.fspac.ubbcluj.ro/pluginfile.php/45743/course/overviewfiles/MTCS.pdf

22. STĂNCIULESCU Elisabeta, Metode calitative, Suport de curs 2005-2006. 24 pag. https://elisabetastanciulescu.ro/2010/09/cunoastere-de-simt-comun-si-cunoastere-stiintifica-i-specificul-cercetarii-calitative/

23. SUSARENCO Ala; șef serviciu informațional BȘ UPSC Crearea referințelor bibliografice. Citarea resurselor de informare (SM ISO 690:2022) ALA SUSARENCO. Prezentare ppt. ` https://lib.upsc.md/wp-content/uploads/2024/09/Reguli-prezentare-referinte-690-2022.pdf

24. https://septimiuchelcea.wordpress.com/metodologia-cercetarii-sociologice/Fisa_de_Observatie_Si_Grila_de_Observati. Pag. 5. Grila de observații nestandartizată

25. https://slideplayer.com/slide/14372926/

26. http://www.cabarrus.k12.nc.us/pdf/ActiveLearningObsInstru.1.pdf

27. https://www.studocu.com/ro/document/universitatea-ecologica-din-bucureti/metodologia-cercetarii/metodologia-cercetarii-ppt-uri/9114352

Opțională

28. BELMONT, CA: SILVERMAN D. Interpretarea datelor calitative. Metode de analiză a comunicării, textului și interacțiunii. Iași: Polirom, 2011.

29. FREEDMAN D, Statistical Models, Theory and Practice, Cambridge University Press, 2009

30. ILUȚ P, Abordarea calitativă a socio-umanului, Ed. Polirom, Iaşi. JUPP V, The Sage Dictionary of Social Research Methods, Sage Publications, London, 2006

31. TUTTY, L.M., ROTHERY, M.A., & GRINNELL, R.M. Cercetarea calitativă în asistența socială. Faze, etape și sarcini. Iași: Polirom Bibliografie opțională 2005.

32. UNIVERS BLAIKIE, N. Modele ale cercetării sociale. Cluj: CA Publishing, 2010.

33. SILVERMAN, D. Interpretarea datelor calitative. Metode de analiză a comunicării, textului și interacțiunii. Iași: Polirom, 2011.

34. YIN, Robert K. Studiul de caz. Designul, analiza și colectarea datelor. Iași: Editura Polirom. (2005).